

J 2699
2

1907. 1-5

ილია ქავჭავაძის

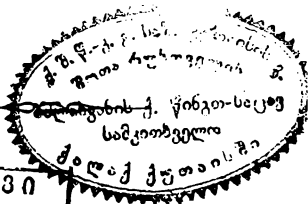
სახალხო მიშლითუჯა, № 7.

113

კაცია-აღაგინი ი?!

106
20

ავტორის სურათით და მოკლე მიხვტაფით.

წიგნსაცავი

ბფილისი

მსწრაფლ-მბეჭდავი „მობისა“, მოსკოვის ქუჩა, № 5.
1907

ილია გ ჩავჭავჭავაძე.

ილია ჭავჭავაძე

დაიბადა ს. ყვარელში (თელავის მაზრა) 27 ოქტომბერს 1837 წელს. პირველ-დაწყებითი სწავლა მიიღო სახლში; თერთმეტი წლისა მამამ მიაბარა ტფილისის ერთ კერძო პანსიონში, საიდანაც შემდეგ გადავიდა გიმნაზიაში.

1857 წელს გაემგზავრა პეტერბურგს და შევიდა უნივერსიტეტში იურიდიულ ფაკულტეტზე. მეოთხე კურსზე იყო, რომ თავი დაანება უნივერსიტეტს სტუდენტების არეულობის გამო, 1861 წ.

1863 წ. დაარსა ჟურნალი „საქართველოს მოამბე“, რომელიც გამოდიოდა ერთი წლის განმავლობაში.

1864 წ., მთავრობა რომ გლეხების განთავისუფლებას შეუდგა საქართველოში, ი. ჭავჭავაძე გაგზავნილ იქნა განსაკუთრებულ მინდობილებათა მოხელედ ქუთაისის გუბერნატორთან, გლეხებისა და ბატონების ურთიერთობის გამოსაკვლევად.

ამავე წლის ნოემბერში დ. ინიშნა დუშეთის მაზრის მომრიგებელ უშამველად, ხოლო 1868 წ. მომრიგებელ მოსამართლედ. 1874 წ. თავი გაანება სახელმწიფო სამსახურს და გადმოვიდა ტფილისში. სადაც მალე დაიკავა სათ.-აზნაურო ბანკის თავმჯდომარის ადგილი.

1885 წ. არჩეულ იქნა წ.-კ. საზოგადოების თავმჯდომარედ და ამ თანამდებობაში დარჩა სიკვდილამდის.

1877 წ. დაარსა ყოველკვირეული გაზეთი ივერია“, რომელიც შემდეგ გადააკეთა ყოველთვიურ ჟურნალად, ხოლო 1885 წ. დღიურ გაზეთად. 1902 წ. „ივერია“ გადასცა ახეებს.

II

მწერლობა ი. ჭავჭავაძემ დაიწყო 1857 წ., როდესაც „ცისკარში“ დაიბეჭდა მისი რამდენიმე ლექსი. შემდეგ მისი ნაწერები იბეჭდებოდა „საქართველოს მოამბეში“, „დროებაში“, „კრებულში“, „ივერიაში“, „მოამბეში“. მის კალამს ეკუთვნის პოემები: „სურათი ყაჩაღის ცხოვრებიდამ“ (კაკო ყაჩაღი), „დედა და შვილი“, „აჩრდილი“, „დიმიტრი თავდადებული“, „განდეგილი“; მოთხრობები: „კაცია-ადამიანი“, „გლახის ნაამბობი“, „მგზავრის წერილები“; „გლეხთა განთავისუფლების პირველ დროების სცენები“, „სახობელაზედ“, „ოთარაანთ ქერივი“, „ნიკოლოზ გოსტაშაძის შვილი“; მრავალი პუბლიცისტური, პოლიტიკური და კრიტიკული წერილი: „ცხოვრება და კანონი“, „აი ისტორია“, „სომეხთა მეცნიერნი და ქვათა ღალადი“ და სხ.

ილია ჭავჭავაძე მოჰკლეს 1907 წ. აგვისტოს 30-ს, ს. წიწამურის ახლო. დასაფლავებულია მთაწმინდაზე.

კაცია-ადამიანი?!

„მოყვარეს პირში უძრახე,
მტერს პირს უკანაო“.
გონიერი ანდაზა.

რიტორიკაში სწერია: ყველაფერი შესავალით უნდა დაიწყოს კაცმაო. ქეშმარიტია. ჩვენც ისე დავიწყეთ.

ვინც ლუარსაბის სახეში თავის თავს იცნობს, ვინც ლუარსაბზედ დაწერილს თავის თავზედ მიიღებს, ის, რასაკვირველია, ლათის სროლას დაიწყებს და „გიჟიას“ დაუძახებს ამ მოთხრობის უხეირო დამწერსა. ეს კარგად იცოდნენ, რომ ჩვენ პირთან საქმე არა გვაქვს, ჩვენ საზოგადო ქირზედა ვწერთ.

სხვამ რაც უნდა სთქვას, მე კი ამ სიტყვების სიმართლით გავამხნევებ ჩემს თავსა: „მოყვარეს პირში უძრახე, მტერს პირს უკანაო“. სადა ხარ ეხლა ამ გონიერის სიტყვის მთქმელი? ვიცი, სადაცა ხარ: ხალხში ხარ, უხილავო, და ხალხისა ხარ. ისიც ვიცი, რაცა გქვიან: შენ ხალხის გენიას გეძახიან. ისიც ვიცი, რა თვისებისა ხარ: შეუუცდომელი და ყოველთვის მართალი ხარ. შენ და მხოლოდ შენ

უკეთებ გულს იმას, „ვისაც სხვისთვის“ გული სტკივა. მაშინაც კი უკეთებ, როცა თვით ის „სხვანივე“ თავიანთ გულშემატკივარს ცოდვად უთვლიან გულის ტკივილსა. რა ვუყოთ? ზოგი გულის ტკივილს იმითი იჩენს, რომ მოყვარეს ცუდსაც უქებს, და ზოგი კი იმითი, რომ ცუდს უწუნებს. ამ ორ გვარ ხალხში რომელს უფრო მეტი და ქეშმარიტი გულის ტკივილი და სიყვარული აქვს—ეს თვითონ მკითხველმა გამოიცნოს

I

კარგი რამ იყო თავად თათქარიძის სახლკარი. წარმოიდგინეთ შუა კახეთს პატარა სოფელში ერთი ტრიალი, დაცემული ადგილი და იმ ადგილის შუაგულსა— ორ-სართულიანი სახლი ქვითკირისა. აი ის სართულები რა ფერისა იყო: ქვეშ იყო მარანი წალმით დახურული და იმ მარნის უკანა კედელზედ ამოყვანილი გახლდათ ერთი პატარა ოთახი მოაჯრითურთ. მოაჯარს ეკრა ზედ მერცხლის ბუდესავით ერთი მცირედი ფიცრული, რომელიც საქვეშაგებოსა ჰთამაშობდა. კარგა მანძილზედ კიდევ ფიცრულის სათორნეც იდგა, იმას აქედამ ხულა, რომელსაც ზედ ჰქონდა მოდგმული ცალ-თვალა სასიმიინდე, ერთი უბადრუკი რამ და მგლოვიარე. ბაღაც იყო, ღობით გავლილი. ღობესთან, ერთის ფურცლის ხის სიახლოვეს, მოჩანდა ძველი ჩალური, დროთა ბრუნვისაგან ისე გვერდზედ წა-

მოღებული და წამოხრილი, თითქო გრილოში წამოწოლას აპირებსო, მაგრამ ბებერსავით ნეკრესის ქარის ტკივილებს უეცრად ისე წამოხრილი და დაღრეჯილი შეუკავებიათო. ეზო ამ ციხე-დარბაზისა სიგრძეზედ, თუ სიგანეზედ კარგა ფართოდ იყო გაზიდული. იმას ერტყა გარშემო ძველი ტყრუშული ღობე, რომელიც ზოგიერთგან გადაქცეული იყო და ეხლანდელს პატრონს არც კი მოსვლია ფიქრად, რომ გაეკეთებინა. ეტყობა, რომ ქართველია!...

ღობე ერთგან თავდებოდა უშველგებლის ქიის კარებითა, რომლის ერთი ნახევარი,—თუნდ ორი წელიწადია,—ისე საცოდავად დაღრეჯით გადმოჰკიდებოდა ერთს ყუნწსა, ასე გგონია, ბოძს დაუქერია საცემლადაო და ის კი იწევსო, რომ როგორმე ხელიდამ დაუსხლტესო. ქიის კარიდამ იწყება კალო, დიად მოზრდილი. მისი ბუჩო ერთ მხრივ მთელ კალოს სამხრეთის ნაპირზედ გორასავით გაწოლილი იყო, ასე რომ იმისი ბოლო ზედ საბძელთან დააწყდებოდა. საბძელი იყო სასაცილო, ისე სულელურად ჩაფიქრებული და გვერდაწეული მარტო ფრთა-მოტეხილი ბატი თუ მინახავს.

ჩემს პატარა-ბიჭობაში ბევრი კარგი ნახულა ამ ბუჩოზედა: აქ ხშირად უქეიფნით გრძნობის აღმტაცის ხრუტუნით ნებიერს ღორებსა; თავის ფაფუკის დინგით ბევრჯერ უთხრიათ ეს სურნელი ბუჩო, ისე გულმოდგინებით, ისეთის სინაზით, ასე

გგონია, მართლად ღორები იყვნენ. მერე იმათი ოხუნჯობა! იმათი ალერსი! ოჰ, ეს კი აუწერელია. რალაც კმაყოფილებით გატაცებულთა, იმ ღორებს ერთმანეთისათვის ბევრჯერ წაუთავაზებიათ დინგი. რა ყვირილი და ქყივილი ასტყდებოდა ხოლმე! ეგრე ჩვენი გლებ-კაცი საალერსოდ წაუთავაზებს ხოლმე ქისტსა ახლ მოყვანილ პატარძალსა. ვილაცამა სთქვა: „ქართული სიყვარული ლანძღვაო“, მეც ვიტყვი: ქისტი კიდევ საოხუნჯო ალერსია. აღმინისტრაციაში მაგას კიდევ სხვა მნიშვნელობა აქვს: იქ ქისტი შემპაცნებელი საბუთია. ეგ ჩვენი საქმე არ არის.

შიგ თვითონ ეზო ისე უწმინდური იყო, როგორც ძველი ჩინოენიკის გული დიდი საქმე იყო, პატრონამდინ ისე მიგებწიათ, რომ ან არ გასვრილიყავით, ან კიდევ ერთი ამბორების სურნელებათან არ აგეყოლიათ. ეს გარეგანი, —ახლა, ბატონებო, შიგ სახლში ვეწვიოთ თავადს თათქარიძესა.

ეს კი უნდა მოგახსენოთ, რომ, თუ ვეწვევით, ფთხილად უნდა ვიყენეთ. იატაკი აგურისა არის. ეგ არასფერი. ეს არის ძნელი, რომ აგურები შიგა-და-შიგ ამოცვიენულან; იმათი ალაგი ამოთხრილ ორმოებად დარჩენილა. თვალების ძალიან გაფაცუცება უნდა თორემ, თუ ფეხი შიგ ჩავარდა, ვაი შენს მტერს! ან კისერი მოსტყდება კაცსა, ან თითონვე ფეხი. თუმცა მართალია. პატრონი ბევრს ბოდიშს მოიხდის, მაგრამ ხომ მოგეხსენებათ, რომ ბოდიში ძნელად თუ მოარჩენს მოგრეხილს კისერსა, —და

არც მოტეხილ ფეხისათვის არის უებარი წამალი. ამ ხიფათს შეიძლება კაცი გადურჩეს, თუ რომ ოთახი ნათელი იყოს. ვაი, რომ არც ეს არის. თუმცა ორი, სათოფეზედ კარგა მოდილო, ფანჯარა აქვს, მაგრამ ოთახი მაინც ბნელია, იმიტომ, რომ ფიქვის ჩარჩოებზედ მინის მაგიერად მეტად გამჭვირვებელ გონებას გაქონილი ქალაღი გაუკრავს. აი ამაზედ არის ნათქვამი: „ხერხი სჯობია ღონესა, თუ კაცი მოიგონებსა“. მოგონებაში ქართველ კაცს პირველი ევროპიელი მექორეც არა სჯობია.

ბევრჯერ მინახავს სხვაგანაც მაგისთანა ფანჯრის სასაცილო სამკაული. ბევრჯერ მინახავს ის გაქონილი ფანჯრის ქალაღი ნემსით დაჩხვლეტილიცა: ხან გულია გამოყვანილი, ხან ჯვარია, ხან კიდევ დაწერილია რამე, თუნდ ამისთანა რამ: „დათვი ხეზედ როგორ გავა, იავ ნანინაო*!.. ეს კი ქალის საქმე უნდა იყოს. თუნდ მართლადაც ესე იყოს, რა დასაძრახისია? მოსწყენია დავითნის კიოხვა, გულზედ რაღაცა სევდა მოსწოლია, - და გონების გასართავად და უგემურ ღლის დასაღვეად მიმჯდარა ფანჯარასთან, ამოუძვრია გულის ქინძისთავი და მიუყვია ხელი ამ მართლად გონება გასართველ საქმისათვის. უსაქმო ყოფილა და საქმე გაუჩენია ამ ანდაზის ძალით: „ცუდად ჯდომას ცუდად შრომა სჯობიაო*“.

იმ თათქარიძის ოთახში იდგა ორი გძელი ტახტი, ერთმანეთის პირდაპირ. ასეთი ფაქიზი ქეჩა და ხალიჩა ეშალა ზედა, რომ, როცა კნენია ადგე-

ბოდა, ყოველ მის ბრწინვალეზის ბრწყინვალე
ფეხის ბრწყინვალე გადადგმაზედ ისე ლამაზად
აბოლდებოდა ხოლმე, რომ კაცი ყურებით ვერ
გაძღებოდა. ამ ორ ტახტ შუა აღმოსავლეთის კე-
დელზედ მოჩანდა კბილებ-ჩაცვივებულ ბებერ დე-
და კაცის დაღებულ პირსავით ერთი ამოქვარტლე-
ლი გარედამ და შიგნიდამ, ერთი მწუხარე და და-
ღრეჯილი ბუხარი. აქა-იქ ოთახის სამკაულად ეყა-
რა სხვა და სხვა ნაირი ნივთები, მაგალითებრ:
ტალახიანი ყარაბაღული თეთრი წაღები, პირმო-
ტეხილი სპილენძის თუნგი, ქონიანი შანდალი, სპი-
ლენძის საჩაიეში მოხარშული მყარალა-ბალახი,
ზურგიელის ნაქერი და სხვანი და სხვანი.

II

არ გეგონოთ, მკითხველნო, რომ ეს სახლი
ეკუთვნოდეს ერთს ვისმეს ლარიბს და მის გამო-
იყოს ვგრე გულ-შეუტკივარად თავ-მინებებული
— არა, ამის პატრონს ჰყავს ოცი კარგად გაკეთე-
ბული კომლი კაცი, ასე რომ ათ ურამდინ საბე-
გრო ებმებოდა, ცხვარი ბლომად და ასიოდეც ცხე-
ნი, რომელიც ყმაზედ ნაკლები არ არის განათლე-
ბულ მებატონისათვის. ეს სულიერი ქონება, ახლა
უსულო ჩამოვთვალათ: ორი მოზრდილი ვენახი
და ას ორმოც-და-ათი დღის სახნავ-სათესი. ეს ქა-
ნება, ყმებიდგან დაწყებული ცხენამდინა და მიწა-
მდინა, იმის ხელში, ვინც გამოყენება იცის, — კაი

ლუკმა არის. მაშ რაღად სდგას ეგრე ცუდად, მკითხავს გაკვირვებული მკითხველი? იმიტომ, რომ ქართველია, მოგიგებთ სრულიად დარწმუნებული, რომ კაი საბუთი ვითხარით,

ღიად, ამ მშვენიერ სახლში ქართველი კაცი იდგა. აქ სცხოვრებდა ტკბილად და აუმღერველად ორმოცის წლის კაცი თავადი ლუარსაბ თათქარიძე თავის განუშორებელ მეუღლითურთ, რომელსაც ერქვა კნინა დარეჯანი. ~~ლ. მ. მ. მ.~~

თავადი ლუარსაბ თათქარიძე გახლდათ კარგად ჩასუქებული ძველი ქართველი, მრგვალი — უკაცრაოდ არ ვიყო ამ სიტყვაზედ — როგორც კარგი ნასუქი კურატი. დარბაისელის კაცის შეხედულება ჰქონდა მის ბრწყინვალებასა: თავი ისეთი მსხვილი, რომ თითქო იმის სიმძიმეს მორგევივით სქელი კი სერი მხრებში ჩაუძვრენიაო; წითელი თურაშაულ ვაშლისავით ხაშაში ლოყები; სამკეცად ჩამოსული ტრფიალების აღმკვნები ფაფუკი დაბაბი; დიდრონი თვლები ყოველთვის დასისხლებულნი, თითქო ყელში თოკი წაუქვრიათო; გაბერილი, მეტად გონიერად გადმოგდებული, ღიად პატივსაცემი და პატივცემული ღიპი; კოტიტა და ქონით გატენილი ბალნიანი ხელები, დამორილი სხვილი ფეხები — ესე ყოველი ერთად და თვითოეული ცალკე გახლდათ თავად ლუარსაბის „კით მონაბერის სულის“ ღირსეული სამკაული. ის „მონაბერი სული“ არსად არა სჩანდა, თითქო ჩამკვდარაო, ისე გაშლილიყო მის ბრწყინვალეების ქონშია. ქართველს კაცს

არც ქარის შემოტანილი უნდა და არც გატანილი.
 ბ. ის „მონაბერი სული“ ქარად ხომ არ მიიღო ჩვენ-
 დ. მა თავადმა?

ა. სწავლა ღეთის მადლით არაფრისა არა ჰქონ-
 გ. და. რომ ჰქონოდა, ეგრე მსუქანიც აღარ იქნებო-
 დ. და. ხშირია ხოლმე, რომ, როცა სული კლექდება,
 დ. ხორცის დღეობა მაშინ არის, როცა სული ყვავის
 დ. — ხორცი დნება. ამიტომაც კლექები ჰკვიანები
 დ. არიანო, ამბობენ ხოლმე. ჩვენი ლუარსაბი, მგო-
 დ. ნი, თითონაც ბევრს არ იცემდა თავში: რატომ
 დ. სწავლა არა მაქვსო, — სწორედ ამის გამო.

ა. — ეგ ეხლანდელი ჭირიაო — იტყოდა ხოლმე
 დ. გულმტკივნეულად, თითქო ქვეყანა ამ ჭირისაგან
 დ. ებრალებო.

მართალიც ბრძანდებოდა მისი ბრწყინვალეობა:
 მისის აზრით კაცი ძირ გავარდნილი ქვევრი იყო,
 რომელსაც დღე ყოველ უნდა ჩააყარო ხორაგი და
 ჩაასხა სასმელი, მაგრამ კიდევ მაინც ვერ აავსო.
 მისი ბრწყინვალეობა თავის თავზედ ჰხედავდა თავის
 ბრწყინვალე გონიერებით, რომ ამ მნიშვნელობას
 კაცი უსწავლელადაც კარგად ასრულებს, ნამეტნა-
 ვად ჯოგის და ყმის პატრონი, ყმისა, რომელსაც
 ჯოგში დიდი განსხვავება არა აქვს.

— დრო გამოიკვალა, — იტყოდა ხოლმე აღ-
 მოხვრით ლუარსაბი: დრო გამოიკვალა. რაც ეს
 რაღაც ეშმაკური სკოლები შემოიღეს, ბატონო,
 ქართველ-კაცის ხეირი მაშინ წავიდა. ფერი კი
 აღარ შერჩათ ჩვენს შვილებსა და!... ჭამით ისინი

ვერა სკამენ, სმით ისინი ველარა სმენ, რა კაცები არიან?! წიგნი იციან? მე თუ წიგნი არ ვიცი, კაცი აღარ ვარ, ქული არა მხურავს განა! ხორცი. მე არ მაკლია და ფერი. წიგნი რა ვაჟკაცის ხელობაა, — ეგ ხომ ქალის საქმეა. ვენაცვალე უწინდელ დროს! ყველაფერი მაშინ თავის დონეზედ იყო მოყვანილი, ყველა თავის ქერქში იყო. ვენაცვალე!... კაი ცხენი, კაი თოფი. მარჯვე მკლავი და კაცი იყავ პატიოსანი. ✕

ეჰ, ჩემო ლუარსაბ! ვიცი, გულ-წრფელი კი ხარ, როგორც ყველა ძველი ქართველი, მაგრამ ძველს დროს ტყუილად შეჰნატრი. რომ არც კი იცი, რა იყო სანატრელი ძველს დროში? ცხენი განა ეხლა კი არ არის? თოფი განა ეხლა კი ნიშანში ვერ პივა? მარჯვე მკლავი ცოტაა? ეხლაც არის ეს ყველაფერი, მაგრამ ის გული აღარ არის, ის გულის სიმხურვალე, ის თავ-გამოდება მამულისათვის, რომელიც კაი ცხენს და კაი თოფს კაი საქმეში ახმარებდა. უწინ კაცი აშვენებდა ცხენსაც და თოფსაც, ეხლა კი ცხენი და თოფი კაცს აშვენებს. კარგი იყო ძველი დრო, მაგრამ არც ეს ბესარიონ გაბაშვილის სიტყვებია ურიგო: „ერთი მაქვს სჯობს ათასს მქონდას“, — ესა ვთქვათ და ენა მოვიკენიოთ, თორემ...

თუქცა ლუარსაბი ეგრე სწუხდა ეხლანდელ დროების კირისა-გამო, მაგრამ სახე მუდამ ერთ განსაკუთრებულ სულელობით უცინოდა ხოლმე. „ხარი ხართან დააბიო, ან ფერს იცვლის ან ზნე-

საო“, ნათქვამია. ეს ანდაზა არსად ისე გამართლებული არ მინახავს, როგორც თავად ლუარსაბის სახლში. ამისი ძვირფასი მეუღლე კნენია დარეჯანი სწორედ თავის ქმრის მეორე გვერდი გახლდათ და იყვნენ „ერთ სულ და ერთ ხორც“, როგორც ბძანებს საღმრთო წერილი. მერე რა რიგად: იგივე სიმრგვლე, იგივე სიმსუქნე, იგივე მოცინარე პირი და თითქმის იგივე სისულელე. ეს ორი ტურფა გვრიტი ერთ სულიანი და ერთ ხორციანი საკვირველად ტკბილად სცხოვრებდნენ, ქვეყნის უგემურ ყაყანს მოშორებულნი. მამალი იყივლებდა თუ არა, ბედნიერ კოლქმარს თვალები დაქუცტილები ჰქონდათ, დარეჯანი მაშინვე წამოფრინდებოდა, ლუარსაბმა კი, ნებიერმა ლუარსაბმა, ხანდისხან განაზება იკოდა. ქვეშაგებიდგანვე ის გულ გადაღელილი ტახტზედ გადაგორდებოდა ერთის ქშენით, ვაი ვაგლახით და კიდევ რალაცვებით... მომხდარა ისე, რომ სადილობამდინაც ამ ნებივრობაში უგემური დრო გაუტარებია.

ქართველები იტყვიან ვისაც ბალანი ბლომად აქვს ტანზედ მოდებულიო, ის ბედნიერიაო. მარ თალიც არის. პირუტყვები სულ იმისაგან არიან ბედნიერნი! თუ ეს ტყუილია, ბევრი ჩვენგანი პირუტყვობას რადა ჰცდ-ლობს? იმისთვის, რომ პირუტყვები ბედნიერნი არიან, ბედნიერები კიდევ იმისთვისა, რომ ტანზედ ბალანი აქვთ.

ლუარსაბის ტანისა კი რა მოვახსენოთ და გული კი, რო გენახათ, ლორის ჯაგარსავით მოდ-

ბული ჰქონდა, ასე რომ ძრავალ საეკვო სული-
ერებს შეეძლოთ შიშინაობის დროს აქ თავი შე-
ფარათ, მაგრამ... მაგრამ რა? განა ლუარსაბი ბე-
დნიერი არ იყო? იმდენი დღეგრძელობა ამის და-
მწერს ჰქონდეს, რამდენი იმის ტოლი თავადიშვი-
ლი იმის ყოფა-ცხოვრებას შეჰნატროდა. მარტო
იმის ტანის ბალანი სამყოფი იყო, რომ უბედურ კაც-
ში შური აენტო, რომ სხვა არა იყოს-რა. თორემ რა
უჭირდა ლუარსაბსა? ფერი აკლდა, თუ ხორცი? რა,
სხვა უხვირო კაცსავით ფიქრი და ზრუნვა ძილს
დაუფთხოვდა, მადას წაართმევდა? ფერი კარგი ჰქო-
ნდა, ხორცი უკეთესი, სმა, ჭამა და ძილი ხომ რა-
ღა. მეტი რა უნდა ქართველ კაცს, რომელიც ბედს
და უბედობას ბალნით არჩევს და რომლისათვი-
საც ბედს, თუ მხვედრს დაუნიშნავს, რომ თავისი
დღენი ქუდით უნდა ბუზს ერეკებოდეს.

მკითხველო, ხომ არ მოგეწყინა? რასაკვირვე-
ლია, მოგეწყინა: აქ არ არის არც სიყვარულის
ეშმაკობა, არც კაცის კვლა, არც უიმედო ქალის
ოხვრა, არც წყალში გადავარდნა, ერთის სიტყვით,
რაც აშვენებს გასართველად დაწერილს მოთხრო-
ბასა, ის აქ არაფერი არ არის. მაშ მოგეწყინება,
ამას რაღა თქმა უნდა. მაგრამ ეს უნდა იცოდე შენ,
მკითხველო, რომ მე ამისა ქვემოთ ხელის მომწერელი
მკითხველის გასართველად არ ვწერ ამ უხვირო მოთ-
ხრობასა. მე მინდა ამ მოთხრობამ ჩააფიქროს მკითხვე-
ლი და, თუ მოიწყენს, ამის გამო მოიწყინოს, იმიტომ
რომ ფიქრი და მოწყენა გაუყრდენი და ძმანი არიან.

მე მინდა, რომ მკითხველმა იმიტომ კი არ მოიწყინოს, რომ გასართველი არ არი, არამედ იმიტომ, რომ ჩამათქვამელია. თუ ამოდენა იხერხა და შესძლო ამ უხეირო წერილმა, მე ამის მეტი არა მინდარა და არც მდომებია, ჩემო მოწყენილო მკითხველო! თუ ვერ იხერხა, რა ვუყო? ამით ვინუგეშებ, რომ „ცუდად ჯდომას ცუდად შრომა სჯობია“. ამ დალოცვილს ანდაზას რამდენი უხეირო კაცი ხერიიანად გამოჰყავს და გამოუყვანია. მეც იმათში...

როცა ლუარსაბი იმ ზემოლ აღწერილ განცხრომაში ბრძანდებოდა, სიკვდილი იყო, რომ ვისმეს მოეშალა ამისი ქეიფი და ნებივრობა, ე. ი. ტახტზედ დარბაისლურად და პატროსნად გადაგორგადმოგორება. სტუმარი ეჯავრებაო, ამაზედ ამბობდა უგუნური ხალხი, მაგრამ განა სიძუნწით მოსდიოდა ეს ამბავი? აბა თქვენგან არ მიკვირს! სიძუნწე და ქართველი ორივე ერთად მოთავსდება? ყინული და ცეცხლი ერთი-ერთმანეთს ჰარ დალევენ? თუ ეჯავრებოდა სტუმარი, იმიტომ ეჯავრებოდა, რომ უნდა ამდგარიყო და ტანთ ჩაეცვა. ადგომა კიდევ არაჟერი, ეს ესე არ ეზარებოდა ლუარსაბს: ტანთ-ჩაცმა იყო ამის სიკვდილი. მთელს ზაფხულს ისე გაატარებდა, რომ პერანგის და მის ამხანაგის მეტს არას მიიკარებდა ტანზედ, თუ თავის ნებაზედ მიადებდით, თუ არა, მეტი რა ჩარა იყო. ზამთარში კიდევ პერანგზედ ქურქს წამოიხხამდა, თუ ვინმე ღიდი კაცი არ ეწვეოდა, ვსთქვათ თუნდა დიამბეგი. მაშინ, რა დროს ამბავსაც მე ვწერ, ღია-

მბეგი დიდი ბობოლა იყო; ეხლაა, რომ, რაც ეს ოხერი სწავლა შემოვიდა, დიამბეგს დიდ-კაცად არ აგდებენ, თორემ უწინ—უჰ! უჰ! რა დიდი ვინმე ბრძანდებოდა. ასეთი დიდი, რამ კინალამ აზნაურის სტუმრობაზედ ნათქვამი ანდაზა ღიამბეგზედ არ გადაკეთდა: კინალამ დიამბეგის სტუმრობა, ნუ გგონია ხუმრობად—არ შეიცვალა. რომ დიამბეგის სტუმრობა ხუმრობა არ არის - ეს ყოველ გლეხ-კაცმა ძალიან გარგად იცის დღესაც, და აღრევ კი თავადი-შვილმა იცოდა.

დარეჯანი კი არ იყო ეგრე ზანტი, როგორც ლუარსაბი, ამაში კი, ღვთის წინაშე, ისინი ერთმანეთს არა ჰგვანდნენ; გამოვიდა, რომ ფერი ერთი ჰქონდათ და ზნე კი არა. რაკი, ბატონო, კნენა თვალს გააქყეტდა, შავარდენივით გადმოფრინდებოდა ტახტიდამ, გადიკრავდა შუბსათუნსა, ზედ წაიკრავდა ჩითმერდინსა, გადიცვამდა ჩითის კაბასა—ჯანდისხან სიჩქარისგან უკულმაცა—შიშველა ფეხს შეიმოსავდა ჩუსტითა და—ჭერი ბიქო—დაეშვებოდა ჩალურისაკენ, სადაც მოსამსახურენი სუფევდნენ, ესე იგი ვაინაჩრობით და გულში ჩაკეტილ გაბოროტებით სულს იბრუნებდნენ. საკვირველიც იყო და სასაცილოც ამ ჩენის კნენის ტყუილუბრალოდ ფაცა-ფუცი. ეს ამოდენა დედა-კაცი ჩავოდრებული, ჩასორსლებული ხშირად დილიდამ შუადღემდინ ფეხზედ იდგა და გორგალსავით დაგორავდა. უსაქმო არ იყო, როგორც სჩანს: იქ მუჯღლუგუნს წაჰკრავდა საკერავზედ მთელემარე

წირპლიან გოგოსა, აქ თავში ჩაუტყაპუნებდა ძონ-ძებში გახვეულ პატარა მურიან ბიჭსა, რომელიც მთქნარებით და ზარმაცად სწმენდდა საღამოსათვის ჯერ კიდევ წუხანდელ გაქონილს შანდალსა; აქ იმას გაუწყრებოდა—რაზედ? თითქო კნეინამაც არ იცოდა—რაზედ; აქ ამას გიპოგილანძღავედა—რისთვის? —არც ეს იცოდა კნეინამა; დასწყევლიდა, დაჰქოლავდა, დასტუქსავდა—ერთის სიტყვით—მთელის ლამის ნაგუბარსა წამოანთხვევდა ქვეშევრდომებზედ, — და მერე დაღლილი და დაქანცული შემობრუნდებოდა; თუ გოგო დაჰხედებოდა, ვერ მართმენდა, რომ ერთი მუჯღლუგუნი კიდევ არ ეთავაზებინა, „მეზი კი დაგეცასაც“ ზედ დაატანდა, თუ ქეიფზედ იყო,—და ვგრე ქანცვაწყვეტილი შეგორდებოდა ოთახში, საცა ხანდისხან ხოლმე რუმბსავით გაბერილი თავადი გორავდა და, თუ ზაფხული იყო, ქერში ბუზებსა სთვლიდა. ერთხელ ფრიად ღირს-საცნობი სჯა და ბაასი გამართეს. ეს იყო შუა ზაფხულის პაპანაქებაში, სადილ წინ, როცა დარეჯანმა გაათავა ერთი ზემოხსენებული გვარი მოგზაურობა და თავში ტყაპუნი და ოფლში გაწუწული შემოვიდა ოთახში. ლუარსაბმა შეხედა და დაინახა თუ არა, რომ ოფლი წურწურით ჩამოსდის წითელ ღოყებზედ, თავის გულში სთქვა სრულიად კმაყოფილმა:—კაი ოჯახის ბურჯია, კაი მადლიანი დედა-კაცია! გმადლობ, ჩემო გამჩენო, რომ ამისთანა შემახვედრე.

ესა სთქვა და კმაყოფილი თავისი უბრყვი-

ლო ბედისა გადატრიალდა ერთის გვერდიდამ მეორეზედ ღვთისა და კაცის მადლიერი თავადი. ეს გადატრიალება იმის ნიშანი იყო, რომ ლუარსაბს იამა რამე.

— სად იყავ, შენი კირიმე, — ჰკითხა მერე კნენინასა: რომ ეგრე დაიღალე?

— როგორ თუ სადა, შენი კირიმე? ოჯახობაა, სახლია, კარია, თვალ-ყურის ქერა უნდა, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი, მიუგო კნენინამ.

— ეგრე, ჩემო დარეჯან, ეგრე, გეთაყვანე! დედა-კაცობაც ეგ არის და.

— მაშ? მიუგო ქებით თავ-გაზვიადებულმა ცოლმა: ესე უნდა თვალ-გაფაციცებული დასტრიალებდე მოსამსახურესა. თორემ ჰამის მეტს არას გააკეთებს. ბიჭებს მოვლა უნდა.

— მაშ, მაშ!

— ბევრმა არ იცის. როგორ მოეპყრას.

— მაშ, არ იცის, თორემ, რომ იცოდეს, კარგია, მაშ!

— ხანდისხან ტყუილ-უბრალოდაც უნდა დასტუქსო. რომ გამოლანძლო კიდევ, ცუდი არ იქნება. აი მე გავლანძლავ კიდევ, გავუჯავრდები, დავტუქსავ, დავწყევლი, სულ რისთვის? იმისთვის, რომ შიში და კრძალვა ჰქონდეს, თორემ შენი მტერი!...

— ოღონდაც, შენი მტერი!... ოღონდაც!...

— ეს გლევხები არიან: გაქირ ვირსავით თუ ერთხელ შედგა, მერე, თუნდა შეინდის სახრით

მისდგე, ფეხს ვერ გადაადგმევიანებ, თუ აღრვევ დატუქსული არა გყავს.

— ოღონდაც, დატუქსული უნდა გყვანდეს, მიუგო ხელახლად თავის ცოლის სიბრძნისაგან გოცებულმა ლუარსაბმა: ოღონდაც, გაქირ ვირსავით შედგება.

— არა, გეთაყვა, ეს, რაცა ვთქვი, ტყუილია?

— ტყუილი რად იქნება? მართალია, შენოდენა დედა-კაცს სიზმარიც დაეჯერება, წამოროხა უთაგბოლოდ ლუარსაბმა. თითონაც არ იცოდა „სიზმარი“ რისთვის ჩააკერა ლაპარაკში.

ორივე დაჩუმდნენ. ლუარსაბმა ქერს მიაბჯინა თვალები; იქ ჯქუფად ისხდნენ ბუზები. დარეჯანმა მატყლის წინდის ქსოვა დაიწყო.

პატარა ხანს უკან ლუარსაბმა წამოიძახა:

— დარეჯან, აბა, თუ ქვეიანი დედა-კაცი ხარ, გამოიციან, აიმ ფიცარზედ რამდენი ბუზი ზის?

— აბა სადა?

— აი ქერის ფიცარზედ.

თურმე, ნუ იტყვი, ამ სასაცილო ლუარსაბმა, დაჩუმებულნი რომ იყვნენ, იმ დროს, ის ბუზები უთვლია! დარეჯანმა რა იცოდა.

— რამდენია? სთქვა დარეჯანმა: მაიცა, ჯერ დაეთვალო.

— ეგრე ხომ მეც გამოვიცნობ. აბა ისე გამოიციან, კაცობა ის იქნება.

— ისე გამოვიცნო? მაშ კარგი, ოცდა ათი იქნება.

— ოლოლო შენ, ვერ გამოიცან.

— მაშ რამდენია?

— რამდენია? გითხრა? არა, არ გეტყვი.

— სთქვი, თუ იცი, რაღა.

— თუ კაცი ვარ, ორმოცი უნდა იყოს.

ოლოლო შენ, მე გამოვიცან.

— დიად, გამოიცან... დაგითვლია, როგორც იმ დღესა ჰქენი, ეგრე ხომ მეც გამოვიცნობ.

— შენც არ მამიკვდე, ის კარგი მამა არ წამიწყდეს, რომ არ დამითვლია.

— მაშ საიღამ იცი, რომ ორმოცია.

— საიღამ? იქიღამ, რომ გონება მაქვს.

— განა მე კი არა მაქვს გონება?

— შენც გაქვს, მაგრამ კაცის გონებასთან დედა-კაცის გონება როგორ მოვა? მე ვარაუდით მივხვდი, რომ ორმოცია.

— რომ არ იყოს ორმოცი?

— ჯარიმა გადამახდევინე.

— მაშ დაეთვალოთ.

დაიწყეს ცოლმა და ქმარმა ბუზების თვლა. გამოვიდა, რომ ორმოც-და-ათზედაც შეტი იყო.

— გამოიცნო?! სთქვა ნიშნის მოგებით დარეჯანმა: დიად, გამოიცნო. გონება აქვს ამ ჩემ ბატონს და იმიტომ გამოიცნო.

ლუარსაბს შერცხვა, ცოტად აირია.

— გაფრენილან, თორემ ორმოცი იყო, სთქვა სულელმა თავის გასამართლებლად: სწორედ გაფრენილან.

— უფრო კარგი, თუ გაფრენილან, უფრო ცოტა არ უნდა დარჩენილიყო? მანდ ორმოც-და-ათზედაც მეტი არის ეხლა.

ლუარსაბი გაიწურა, ეს რა წამოვროხეო, სთქვა გულშია.

რომ ჩააფუჩეჩოს თავისი მახეში გაბმა, კბილების კრაქუნით, რომელსაც კნენინა ღიმილს ეძახდა, სთქვა:

— დალახვრა ღმერთმა—ეგ ვეღარ მოვიფიქრე ბიკოს!... თითქო ოთხჯერ დავთვალე.

— აკი არ დამითვლიაო.

— შენგან არ მიკვირს! რომ არ დამეთვალა, სოლომონ ბრძენი ხომ არ ვიყავ, რომ ისე გამომეცნო. როგორ არ დავთვალე, აი დალახვრა ღმერთმა—შემცდარვარ, თორემ გაჯობებდი აი, ჩემო სულიკო! მე და ჩემმა ღმერთმა, გაჯობებდი.

სთქვა და გაცრუებული ლუარსაბი შაქარსა-ვით გაუტკბილდა თავის ამ ჟამად გამარჯვებულს მეუღლესა.

— აკი არ დამითვლიაო, მე ეშმაკო, შენა! მიატანა ღიმილითვე კნენიამა.

— ხომ გაგიტყდი, შენი კუქისა, რა გინდა.

— შენი სიცოცხლე და ბედნიერება, ჩემო ტურფავ! რა უნდა მინდოდეს სხვა.

— დარეჯან!... უთხრა გულნატკენად და მორცხობით ლუარსაბმა: დარეჯან!... თუ გიყვარდე, ტურფას ნუ მეძახი.

— რატომ, შენი კირიმე? რატომ?

— ჩემოდენა კაცს არ უხდება, შენ გეთაყვა-
ნე: ტურფას პატარა გოშის ეძახიან, ეგ ძაღლის
სახელია, აბა რა კაცის საკადრისია ეგ სახელი?

— მაშ შენ ჩემი გოშია არა ხარ? არა ხარ
განა? მე შენგან ეგ პირველად მესმის, მიუგო
გულ-ამომჯდარად დარეჯანმა, რადგანაც ეგონა,
გოშიობაზედ რომ ხელი აიღოვო, სჩანს გულიც
აუყრია ჩემზედაო.

ლუარსაბი მიხვდა, რომ გული ატკინა და
ტყუილ-უბრალოდაც ატკინა,—და რომ ის გულ-
აყრილობის ფიქრი გაუფანტოს, უთხრა კბილების
კრაქუნით:

— ჰო, გეთაყვა, ჰო! შენი გოშია ვარ, მაშ
რა ვარ? პირწყლიანი დედა-კაცი არა ყოფილა ეს
დალოცვილის შვილი—სთქვა თავის გულში ლუა-
რსაბმა: მოლექსესავეით რა ლამაზად მოაწყო ჩემი
გოშიობა!... რა ენის პატრონია!... როგორ იხერ-
ხა?!...

თითონაც უნდოდა ერთი ამისთანა ალერსი
მოეწყო რამ, მაგრამ, როცა ეს გაჭირება დაადგე-
ბოდა, თვადებში სულ ზურგიელი, თართისდოში,
არტალა ნივრით და სხვა ამისთანა გაეჩხირობოდა
ხოლმე. აბა ამ საგნებით რა ალერსს გამოხატავს
კაცი? მაგრამ ლუარსაბმა მაინც კიდევ მოახერხა
წყლიანი სიტყვა:

— შენ იცი, ჩემი რა ხარ? სულის წიწმატი,
გულის ტარხუნა, გონების, აბა რა ვთქა? —თუნდა
მარილი იყოს. კარგად არ ვთქვი, ის კარგი და სა-

ხელოვანი მამა ნუ წაგიწყდება? კარგი მოწყობა არ იყო?

წამოროშა ესა და მხიარულობის ნიშნად დააკრაქუნა კბილები თავის პირწყლიანობით აღტაცებულმა ლუარსაბმა. არც დარეჯანი დარჩა უსიამოვნოდ. ხშირად გაუტარებიათ ამრიგად დრო ჩვენს ცოლქმარსა. ნეტავა იმათ, მკითხველო!...

III

ლუარსაბმაც კი იცოდა ბიჭების „დაწიოკება“, როგორც თითონ იტყოდა ხოლმე. მართალია, ცოტა ზანტი იყო, მაგრამ იმოდენა მამულ-დედულს მოვლა არ უნდოდა? ეს მამულის მზრუნველობა ძალას დაატანდა ხოლმე და წამოახტუნებდა ტახტიდამა. მაშინ უნდა გენახათ, რა ლამაზი იყო ჩვენი ლუარსაბი: ფეხ-შიშველა, ლურჯი კალმუხის ქუდით თავზედ, წითელ პერანგის, მის განუშორებელ ამხანაგის, ანაბარას, გულ-გადაღედილი, ფაშვიანი, ჩიბუხით ხელში მიგორდებოდა მუაჯრის გადასაყუდებელთან და გადასძახებდა ძილისაგან გამოხებულ ხმითა თავის მოურავს დათოსა:

— დათო! ხორცი ხომ ჩამოიტანე ბაზრიდამ (იმ სოფელში ბაზარიც გახლდათ).

— დიად, შენი ჭირიმე.

— რა ნაჭერია?

— ჩალაღაჯი.

— სამწვადედ?

— სუკი ვიშოვე, შენი ჭირიმე.

— ძვირფასი კაცია, გაიფიქრებდა ხოლმე მადლიერი მებატონე. მერე დათოს ეტყოდა: ბარაქალა, ჩემო დათო! თუ კაცმა დაივიწყა, ღმერთი არ დაივიწყებს ბატონის ერთგულობასა. ბარაქალა! შენ ჩემი მარჯვენა მკლავი ხარ, მაგარი მკლავი.

დათო თავს მოიფხანდა ხოლმე და უხეიროდ გაიღიმებდა ამ გვარ ქებაზედა.

— მეზვრემ მწვანელი მოიტანა? ჰკითხავდა კიდევ ბატონი.

— მოიტანა.

— ტარხუნა ხომ არის?

— გახლავს.

— კიტრი?

— კიტრიც გახლავს.

ლუარსაბს იამა, ტახტი რომ ყოფილიყო, ერთი ორჯერ მაინც გადატრიალ-გადმოტრიალდებოდა.

— მაშ სახლი საესე ყოფილა, სთქვა ბატონმა სიამოვნებით.

— როდისა გხლებიათ ნაკლული, შენი ჭირიმე, რომ ეხლა იყოს?...

— ეგრე, ჩემო დათო! ბატონის ოჯახის პატივი და სახელი ერთგულმა ყმამ ქვეყანას უნდა მოსდოს. ბარაქალა! თუნდა ნაკლული იყოს, უნდა სთქვა, რომ საესეაო. შენ გამოცდილი კაცი ხარ,— ეს ყველაფერი იცი.

— ამოდენა კაცი შენს ხელში ვარ და როგორ არ მეცოდინება, შენი ჭირიმე!

— ეხლა ერთი ეს ვიკითხოთ, — სთქვა პატარა ხანს უკან მზრუნველმა მებატონემ: ურმები გაისტუმრე?

— გავისტუმრე, შენი ჭირიმე! ეხლა თუნდ ორობეებს იქმნებიან გაცილებულნი.

— სად გავისტუმრე?

— ყანაში შენი ჭირიმე!

— რამდენია?

— ოთხი საბატონო და ათი ბეგრისა.

— რატომ ბეგრისა ხუთმეტი არ არის?

— ხუთმეტი ჩვენ კაცებში თავის გაჩენაში არ შებმულა, შენი ჭირიმე, და დღეს საიღამ იქნებოდა!

— ხუთმეტი უნდა ყოფილიყო, ვეჟო! რატომ არ არის? მე არ ვიცი, ხუთმეტი უნდა ყოფილიყო. როგორ იქნება? ბატონს სამსახური უნდა, მაშ მე ბატონი აღარ ვყოფილვარ!... გაგონილა!... ფიე! ხუთმეტი უნდა ყოფილიყო. მე ვუჩვენებ იმათ, რომ მე ბატონი ვარ და ისინი ყმები არიან.

მართლა და ლუარსაბსა თავის დღეში ათისურმის მეტი არ შეჰბმია და რაზედ გაწყრა ვერე უწყალოდ? დათოსაც არ ესმოდა — ეს წყრომა რის ნიშანი იყო. გაუკვირდა და ბატონს ყურება დაუწყია, ხომ არ გაგიჟდაო. დიად, ლუარსაბი კი იქნება, რომ გაგიჟდეს!... და თუ ტყუილ-უბრალოდ გაწყრა, მაგისი საბუთები სულ გოგრაში ჰქონდა. როგორც ამისი ძვირფასი კნენა, ისე თითონაც ძალიანა ჰჩემობდა მოსამსახურეების და ყმის მოხმარებასა.

— გლებს კაცს ეგრე უნდა მოეპყრას ბატონიო, იტყოდა ხოლმე ბრძენი თავადი: ეგრე უნდაო, რომ ყოველ ცისმარა დღეს ეშინოდეს, თორემ ღორის კბენარსავით, რომ გლებკაცი ფეხზედ დაისო, თავზედ აგაცოცდებოა. მაშ? შიში შიქმს სიყვარულსაო.

ოლონდაც, ჩემო ლუარსაბ, ოლონდაც!

ის კი არ იცოდა ამ ბედნიერმა ადამიანმა, რომ უმიზეზო და ამგვარ ტყუილ-უბრალო აპილპილებზედ გლებებს სულ სხვა მსჯელობა და დასკვნა აქვთ ხოლმე. ეჰ, შენ რაც უნდა სთქვი, მკითხველო, და ამ ცოლ-ქმარს კი ეგონა, რომ თუ მუცელი მაძლარი აქვთ, ამგვარ ყმების მოხმარების ცოდნისაგან აქვთ.

ამისთანა სულელობას ჩვენი გულ-წრფელი თავადი ეძახდა ბიჭების „დაწიოკებასა“. დარწმუნებულნი იყო, რომ ეს „დაწიოკება“ ისე აუცილებლად საჭიროა ოჯახისათვის, როგორც სმა ჭამა კაცისათვისა. ამიტომაც, რომ შემოვიდოდა ოთახში, თავის თავის კმაყოფილებით ეტყოდა ხოლმე ცოლსა:

— ძლივს არ გავისტუმრე ურმები (ტყუილიც უყვარდა ჩვენს ლუარსაბსა), ძლივს! დალაზვროს ღმერთმა გლებ-კაცი! ვეჟო, მინამ თავს არ დაადგებო და კარგად არ დასტყვილებ, ხელს კი არ გასძრავს და. გაგონილა! მე რომ არ ვყოფილიყავ, ყანა მინდორში დაგვიღებოდა.

— ეგრე, შენი ჭირიმე, გაუკუთებდა გულს და თავს უფრო მოაწონებინებდა დარეჯანი: ეგრე უნდა.

მას აქედ, რაკი ევამ ადამი შეაცდინა, მას აქედ ნაბრძანებია ღვთისაგან, რომ ჩვენის ოფლით პური უნდა ვკვამოთ.

— ეგ თავადებზედ ხომ არ არის ნათქვამი, გლებზეზედ არის ნათქვამი, გლებებზედ, — მიუგო ლუარსაბმა.

— მაშინ თავადები სად იქნებოდნენ?

— როგორ არა, იყვნენ: ჩვენი გვარი მაშინდელია.

— რას ამბობ? ისე ჰლაპარაკობ, ასე გგონია, არა იცოდნენ-არაო. მაშინ ადამის და ევას მეტი არავინა ყოფილა და ადამი თავის თავზედ თავადი ხომ არ იქნებოდა?

— მართლა, ევ კი ვეღარ მოვიფიქრე. არა, გეთაყვანე, ის რა ხე იყო, იმათ რომ ხილი მოიპარეს?

— ხე ბოროტისა და კეთილისა.

— ეხლა აღარ არის იმისთანა ხე?

— როგორ არა, ამბობენ, რუსთ ხელმწიფის ბაღში ერთი ოქროს ოთახიაო, იმაში არის, „სულ იაგუნდის ფოთლები ასხიაო.“

— ზურმუხტისა იქნება, გაუსწორა ლუარსაბმა.

— ჰო, მართლა ზურმუხტისაა, ზურმუხტიც ხომ ფოთოლსავით მწვანეა; ღიალ, ზურმუხტისაა, სულ აღმასები და იაგუნდები ასხია ხილის მაგიერად.

— ნეტავი მაჭამა, აბა გემო იმაში იქნება.

— ძალიან კი მიგიშვებენ: ქვიშაზედ უმრავლესი ჯარი ახვევია თურმე.

— მაშ ხონთქარს როგორ მოუპარვინებია?

— აი როგორ: ერთი ფერია ყოფილა, ფერია არწივად გადაქცეულა, შეპარულა, მოუგლეჯია ერთი დიდი ალმასი, ჩაუყლაპავს და ისე გამოპარულა.

— წაუღია, წაუღია! რა ეშმაკი ყოფილა!

— მაშ, წაუღია. მერე დედოფალი შებძანებულა, უნახავს, რომ ერთი დიდი ალმასი აკლია, მაშინვე რუსთ ხელმწიფისთვის შეუტყობინებია. რუსთ ხელმწიფე მაშინვე მიმხვდარა, რომ ეს ხონთქრის საქმეა და ომი დაუწყვია. ის ომი ხომ დღესაც არ გადაწყვეტილა.

— მაშ შერჩა, შერჩა?

— ვინ იცის? ჯერ ომი არ გათავებულა.

— ნეტავი მე მამეპარა.

— ხომ დაგარჩობდნენ.

— რომ არ შევატყობინებდი: ჩაუყლაპავდი და მუცელს ხომ ვერ გამოჭრიდნენ. —

— გაგიჭრიდნენ კი არა, მეტსაც გიზამდნენ.

— რა ეცოდინებოდათ, რომ მე მაქვს?

— შენი ჭირიმე, მკითხავს ვერ იშოვიდნენ, რომ ეკითხნათ.

— მართლა, ეგ აღარ მომაგონდა. დაიცა რა გითხრა: აღამმა რომ შეჭამა, ის რაღა იქნა?

— კუნძულელ ხელმწიფეს ზღვაში ეპოვნა თურმე და იმასა აქვს.

— აბა, დახე ღვთის სამართალსა! მე მეპოვნა, უფრო მადლი არ იქნებოდა?

— მერე ვინ შეგარჩენდა? ორასი წელიწადია თურმე მაშრიყმადრიზის ხელმწიფე სულ იმისათვის ებრძვის კუნძულელსა.

— აქამდინ ვერ წაართო?

— ვერა.

— ჰაი, ჰაი, ჰაი! ღონიერი არა ყოფილა ისიცა!...

— მე კი არ ვიცი, რომ ღონიერი ყოფილა!...

ხელმწიფე და უღონო გაგონილა!

— ერეკლე მეფე რომ ყოფილიყო ეხლა, ის კი უთუოდ წაართმევდა, დიდ ვაჟ-კაცს ამბობენ.

— ის, რასაკვირველია, წაართმევდა, მაგრამ საღ არის?

— ცოდო არ არის, ის ეხლა მიწაში ღებოდეს და შენი მაზლი დავით კი ცოცხალი იყოს!

— აბა უყურე წუთის-სოფლის მუხანათობას! ეგ რა კიდეც, თამარ-დედოფალი შავ მიწაში უნდა იყოს და შენი რძალი ელისაბედი კი მზეს უყურებდეს!

აბა წუთის-სოფლის ანგარიში ეგ არის და, დაატანდა ლუარსაბი და ამოიოხრებდა, მე⁴ე ისე, რომ სანთელი წინა სდგომიყო, გააქრობდა.

დილით ლუარსაბი და მისი მეუღლე კნენა და-რეჯანი, რაკი მოიცილიდნენ იმ საუცხოვო ოჯახის მოვალეობისაგან, რომლის ნიმუშიც ზევით მოვიხსენიე, მიუჯდებოდნენ ჩაის და ერთი ლაზათიანად გაიბერებოდნენ თბილის წყლით, როგორც ამბობს ჩვენი გლეხ-კაცი. პატარა ხანს უკან, ორიოდ გონიერ ბაასის შემდეგ, თუნდ იმის მსგავსისა, როგორც ზემოხსენებულია, სადილობაც მოვიდოდა, ერთი მაშინ მიძღებოდნენ „ძველებურადა, ჩვენებურადა“, — და ლუარსაბი რაღაც დაღლილის სიამოვნებით წამოიძახებდა ხოლმე გულ-წრფელად: „გმადლობ შენ, უფალო, რათა გან-

მაძღვე მე*. ამას იტყოდა თუ არა და, გამოისახავდა პირჯვარსა, მსწრაფლ სუფრიდამ იქვე ტახტზედ გადაგორდებოდა და, სრულიად კმაყოფილი თავისის ცხოვრებისა, დაიკრავდა მუცელზედ ხელს და იტყოდა რალაც ტრახბახობითა: „მე თუ უსწავლელი ვარ, მე ვიცი... რა ჰქვიან... მე ვიცი, შიმშილით კუჭი მიდნება, დიად, მიდნება! ზედაც ემცნევა ჩემ სტომაქსა“. გამოსაცდელად ერთს კიდევ დაიკრავდა მუცელზედ ხელსა, თითქო სინჯავსო, კარგად არის გატენილი, თუ არა, და რა ჰნახავდა, რომ კარგად არის, როგორც ცხენი, დააკრაქუნებდა კბილებს მეტის სიამოვნებისაგან: დიად, კიდევ იტყოდა: ლუარსაბი უსწავლელი გახლავთ, იმიტომაც მშვიერია*. სადილს შემდეგ ძილი, მერე ისევ გაღვიძება, მერე ისევ ჩაი, მერე ვახშამი და ბოლოს ისევ ის სატრფიალო ძილი, — და ესრედ ტკბილად და აუმღვრეველად მიდიოდა ამ ორთა უმანკო სულთა უბოროტო ცხოვრება ამ წუთის-სოფელში, რომელმაც ისე არაფერი არ იცოდა ამათის ვინაობისა, როგორც ამათ არა იცოდნენ-რა, ჰამა-სმის გარდა, ღეთისაგან განაჩენი ამ მუხანათის წუთის-სოფლისა.

IV

ამ ყოფაში და ჰკუის გონიერ ვარჯიშობაში გადიოდა დილა. როცა სადილს უკან ლაზათიანად გამოიძინებდნენ. ცოლ-ქმარნი, როცა საღამოზედ ნიაგი ფრთას გაშლიდა და ბაღჩის ლობის გძლად

ო ლილი ჩრდილი ეზოს მოადგებოდა, მაშინ
 კენინა დარეჯანი ერთ ბალან-გაცვივულ ხალიჩას
 ჩრდილში გააშლევინებდა და დაბრძანდებოდა ხოლ-
 მე თავმომწონე პატარძალივით თავ-დახურული, წარ-
 ბებ-აჭიმული და გამოპრანჭული. ლუარსაბიც თავის
 განუშორებელ ჩიბუხით ხელში ჩამოვიდოდა— და
 ქოშებით შიშველ ფეხებზედ, ხშირად წითელ პერან-
 გის ანაბარას და უფრო ხშირად ლურჯ კალმუხის
 დარბაისლურად ჩატეხილ ქუდით ბოლთასა სცემდა
 გრილოშია.

სადამო ხანი— როგორც მოგეხსენებათ — ჩვენს
 სოფლებში და ნამეტნავად კახეთში, სადარბაზო ხა-
 ნია. რაც ეს რაღაც წყეული განათლება შემოვიდა
 ჩვენს ქვეყანაში, რასაკვირველია, მეტად, თუ ნაკ-
 ლებ ეს საქებური ჩვენი ძველი ჩვეულებაც დაჩაგ-
 რა, ასე რომ ზოგიერთნი განათლებით გაჩარხულნი
 ეხლა ვიზიტობენ, თორემ უწინ კი სადამო ხანი
 დიდს პატივში იყო. ამიტომაც სადამოობით დარე-
 ჯანი ეგრე გამოიპრანჭებოდა ხოლმე და ასე იფი-
 ქრეთ— უკაცრავოდ კი არ ვიყო— საკურტუმესაც
 კი იკეთებდა. მაშინ, როდინდელ ამბავსაც მე ვწერ,
 ჯერ კრინოლინი არ იყო— და თუნდ ყოფილიყო
 კიდენაც, იმ სოფლამდინ ვინ მიახწევინებდა მაგ
 იუბკების მეუფესა. ყველამ კარგად იცის, რომ გა-
 ნათლება ფეხ-მძამედ დადის, ნამეტნავად ჩვენში
 ასკინკილობს, ია აბა იმ სოფელში ეგრე ჩქარა რო-
 გორ მიიტანდა სახელოვანს „ხაბარდასა“. სწორედ
 გითხრათ, ზოგიერთ სოფლის ორღობებშიაც ვერ

გაეტეოდა ეგ განათლებული კრინოლინი, თუნდ რომ მისულიყო კიდეცა.

— ქალბატონი აღდგერძელა ღმერთმა, — უთხრა ერთხელ ერთმა ლამაზად მოყვანილმა გლეხის პატარძალმა გრძელ კავების ქნევით და ცოტად ტუჩების პრანჭვითა.

— აი ღმერთმა გაცოცხლოს, ჩემო ბაბაღე! რასა იქ, ხომ კარგადა ხარ? მოიკითხა თავის რიგზედ დარეჯანმა, მაგრამ ისე კი, რომ პატივი კნენიობისა ზრულიად არ დაუმცირებია.

— რალა რასა ვიქ, შენი კვნესამე! ჩვენებიანთ ვენახში ჩვენი კამბეჩი შაპარულა, და მეველეებს დაუჭერიათ, ეხლა ორი დღეა ბაკში ჰყავთ დაქერილი. ეხლა, შენი სახელის ჭირიმე, ამას გემუდარები, გვაპატივებინოთ, აგრემც ჩვენი ნათელ-მირონობა დღეგრძელობას მოგიმატებს, შენი კვნესამე!

— რა? მითამ გამოვაშვებინოთ?

— ჰო, შენმა მზემ, ახლა ჩვენი ვედრება ეგ არის, ქალბატონო.

— როგორ იქნება, ჩემო ბაბაღე? ახლა მართალია, შენ ჩემი ნათელ-მირონი ხარ, მაგრამ სოფელი აყაყანდება, ყველა მაგას მოჰყვება.

— აგრემც ღმერთი ბატონის თავს გიღღეგრძელებს, და მაშინ, როგორც გნებავთ, დამსაქმეთ. აი ეხლაც, შენი კვნესამე, ერთი გაბმა აპრეშუმი მოვართვი, ღმერთი და თქვენი წყალობა თუ კიდეც შეგვაძლებინებს, კიდევაც თქვენი ყურ-მოჭრილი ყმანი ვართ.

ბაბალემ ჯიბილამ ამოიღო ერთი გაბმა აბრე-
შუმი და მიაართო კნენასა. კნენამ გამოართო და
ამოიღო ქვეშ, ზედაც დაატანა:

— ეგ რომ არა ყოფილიყო, განა ისე კი, რაც
შემიძლიან, არ გაგირიგებდი? ლუარსაბ! ლუარსაბ!
დაუძახა ქმარსა, რომელიც შორი ახლო ბოლოსა
სცემდა და ერთი ორჯერ მსუნაგსავით მაცდურის
თვალთ გადმოჰხედა კიდევ მოხდენილ პატარძალსა.
ლუარსაბი მოვიდა.

— ჯა! ბაბალეს კამეჩი მეველეებს დაუმწყვდე-
ვით და გემუდარება—გამოაშვებინეო.

ლუარსაბმა შეჰხედა პატარძალსა, რომელმაც
ჩვეულებისამებრ თავი იქით მიიბრუნა. ლუარსაბმა
დააკრაქუნა კიდევ თავისებურად კბილები სიამოვ-
ნების ნიშნად, მითამ—და სამაცდუროდ გაიღიმა.

— კამეჩიო!..

— ჰო, კამეჩი,—დაატანა დარეჯანმა: აი ერ-
თი გაბმა აბრეშუმიც მოგართვა.

— მაშ კარგი!.. დათო! ბიჭო! დათო! დაიყვი-
რა ლუარსაბმა: ჩადი და უზბაშს უთხარი, ჩემი ნა-
თლი დედის კამეჩი ეხლავ გამოუშვას, თორემ იქა-
ურობას სულ მტვერს ავადენ.

სიტყვა, ერთი კიდევ მაცდურად დააკრაქუნა
კბილები და გამარჯვებულსავით ამაყად წავიდა ისევ
ბოლოს საცემლად.

— აი აგრემც ღმერთი მაგაზედ უფრო მეტს
დიდებას და პატივს მოგცემს, აგრემც გავაპატიო-
სნოს ღმერთმა და ერთი კაი ვაჟი-შვილი მოგცეს

და მე ძუძუ მაწოებინოს, შენი კვნესამე, შენი ბატონო და ქალ-ბატონო!

— ჰხედავ, — უთხრა დარეჯანმა, როცა ლუარსაბი წავიდა: ხედავ, რა რისხვა შეუთვალა, იქაურობას სულ ააწიოკებს.

— დიდება აქვს, შენ გენაცვალე, და იმიტომ.

— ეგეც ხომ, მაგრამ ხმაც დიდი აქვს სოფელში გავარდნილი. აი დავით, ჩემი მაზლი: იმას' კაცად არავინ აგდებს.

— აბა, შენი კვნესამე, იმათ ფეხი სად მოუწვდებათ თქვენამდინ, ელისაბედიც მითამ თავადის-შვილის ცოლია და თქვენცა?

— ახლა იმასა ჰკითხე ზოგი, იმისთანა დიდ-კაცი აქ არავინ არის.

— უი, უწინამც დღე გაუქრება! გუშინ მე-ზობლიანთას გახლდი, იმათი გოგოც იქ მოვიდა. რაც იმან იმათზედ ილაპარაკა, ადამიანისაგან არ გაგონილა.

— რა, გეთაყვანე, რა! ჰკითხა აჩქარებით და მოუთმენელად დარეჯანმა.

— რადა რა? ისა, რომ საწყალ გოგოს თავისის თითებით მოგროვილის ფულით ერთი ჩითმერდინი უყიდნია, იმას უნახავს და წაურთმევია. ეხლა თურმე თავზედ იკრავს. გოგოს ცოდვით აღარა ვართ, ქალბატონის მზემა, ისე გულ-ანატირად ჰლაპარაკობდა ბედ-შავი. მე ხომ თქვენის ფეხის ნატერფალიც არა ვარ, მაგრამ მაგას მეც ვათაკილებდი, მამა მიცხონდა! —

— უი! უი! დახე იმას, იმ წყეულს! ამას იქით, როგორღა ამბობს, რომ თავადის-შვილის ცოლი ვარო. წართმევა არაფერი, ეგ, რასაკვირველია, ქალბატონის ნებაა: გოგოც ჩემია და ჩითმერდინიც, მაგრამ გოგოს ჩითმერდინის თავზედ შემოკვრა სწორედ თავ ლაფის დასხმაა. კუმ ფეხი გამოჰყო, მეც ნახირ-ნახირო. აი მეხი კი დაეცა. ისიც, ამას იქით, ჩვენში ერევა, თავადის-შვილის ცოლი ვარო! სხვა არა უთქვამს-რა გოგოსა?

— სხვა არა მოუხსენებია-რა.

— ნუ დამიმაღავ, ჩემო ბაბაღე! ხომ იცი მე შენი მწყალობელი ვარ: თუ უთქვანს კიდევ რამე, მითხარი.

— არაფერი არ უთქვამს, მამი-ჩემის ცხოვნებამ, თორემ, რომ ეთქვა რაღწედაგიმაღავთ.

— რა ვიცი? იქნება გეშინოდეს-მეთქი.

— თქვენისთანა მწყალობელი რომ კაცს სადმე ეგულებოდეს, იქ ვიღასი უნდა ეშინოდეს.

— მეც ეგ უნდა მეთქვა, ჩემო ბაბაღე!

— მართალია, გლეხები გახლაფართ, მაგრამ ჩვენც გვესმის ეგენი. ვისი უნდა მეშინოდეს, თქვენ. აქა მყევხართ.

— მაშ სხვა არა უთქვამს-რა?

— არა უთქვამს-რა, აგრემც ჩემზედ მიწა ნუ გენახოთ.

— იტყოდა.

— ის ერთი დედის-ერთა შვილი არ დამიმოწდეს, არა უთქვანს-რა.

— მართლა, შენი შვილი რასა იქმს?— ჰკითხა მერე დარეჯანმა, რომ ვერა გახდა-რა.

— რალა როგორ არის, შენი კენესამე, ქალბატონო! ავად შენი მტერი გყვანდეს, ავად მე ისა მყავს. რა არ ვუყავი: ბალახებში არ ვაბანე, არ შევალოცვინე, შანები არ შევები, მაგრამ ვერაფერმა ვერ უშველა, აგრემც არა ეშველოს-რა შენს მტერსა! თქვენთანაც კი მომასწავლეს, ვითამც თქვენ უებარი ლოცვა იცოდეთ, — მიშველეთ რამე, აგრემც მაგიერს ღმერთი გადაგიხდით.

— მე მარტო შაკიკის ლოცვა ვიცი და დასუნთქვილისა. განა შენის შვილის სენი — შაკიკია?

— ჰო, თქვენმა მზემ, შაკიკი გახლავთ. ლამის თავი გაუხეთქოს.

— გოგო, ლამაზისსეულო! დაიყვირა კნენამ: წადი საწერ-კალამი და ქალალდი, ქეჩის ქვეშ რომ ნაბარათეფია, ჩამომიტანე. მე დავიწერ ლოცვას, ჩემო ბაბაღევ. დაწერილი ქალალდი იმ მხარეს დააკარ, რომელიცა სტკივა, ვგრე იყოს ორი-სამი დღე, თუ შაკიკია, გააქარწყლებს მაშინვე.

ვერ უყურებთ, მკითხველო! კნენა დარეჯანი მე უსწავლელი ზეგონა და დახეთ, რაები სცოდნია? ეხლა მომაგონდა, რომ იმისი განაყოფი რძალი ელისაბედი, რომელიც ორგანაც მოვიხსენეთ, თურმე ჩუმად ქვეყანაში ჰლაპარაკობდა, რომ ვითომც დარეჯანმა ჯადოობაც იცისო, ვითომც სოლომონ ბრძნის წიგნიც წაეკითხოს და ამიტომაც ღმერთი უწყრება და შვილს არ აძლევსო. ამისთანა ცილის წამებას

როგორ დავიჯერებ? მაგრამ ელისაბედი კი ფიცით იქვექებოდა, რომ ეგ ვერეაო. მაინც არ დავიჯერებ: რძალი—როგორც მოგეხსენებათ ჩვენის კურთხეულის ცხოვრების ამბავი—რძლის მტერია. განა ამისთანა კორები მოუგონია ელისაბედს დარეჯანზედა?

ამ დროს ძაღლმა, რომელიც შორი-ახლო იწვე და წაეყო ცხვირი მიწაშია, დაიყუფა, მაგრამ, რაკი თვალი გაახილა და დაინახა ორი მომავალი დედაკაცი, ისევ ხმა გაიკმინდა და ღრენით გაჯავრებულსავით ისევ ცხვირი ფეხებით-ამოთხრილ მიწაში ჩაპყო. დარეჯანმაც მოიხედა ამ ხმაურობაზედ და დაინახა კნენა ელისაბედი და იმის ჩითმერდინით დარბეული, გულ-დაჩაგრული გოგო.

დარეჯანი ფეხზედ წამოდგა.

— მობძანდით, ჩემო რძალო! მიაგება სიტყვა ელისაბედსა: ძლივს არ მოგვიგონეთ.

— შენმა სიცოცხლემ, მოცლა არა მაქვს. ეს ისაო, ეს ესაო, სახლია, კარია, ხომ მოგეხსენებათ.

— აქედ მობძანდით, აქედ უფრო ნიავია, მოიპატიჟა დარეჯანმა.

— სულ ერთია, სთქვა ელისაბედმა და წაიძრო ფეხიდან კროული ჩუსტები, გადმოვიდა ხალიჩაზედ და ჩაჯდა ქეთევანის გვერდით.

— სხვა როგორა ბრძანდებით, ჩემო რძალო? ჩემი მავლი დავითი ხომ კარგად სუფევს,—დაიწყო ისევ დარეჯანმა.

— კარგად გახლავთ,—მიუგო ელისაბედმა.

— შინა ბძანდება?

— აბა ამისთანა დროს კაცი შინ დადგება, მაშლის და მოსავლის პატრონი, — ყანაშია ეს ორი დღეც იქნება, სთქვა რალაც ნიშნის მოგებით ელისაბედმა და უნებლიედ შეჰხედა ლუარსაბსა, რომელიც ბოლთასა სცემდა და რომელსაც ფეხზედ ეკიდა მოსავალიც და მამულიცა.

დარეჯანს ეწყინა. ამას ეგონა, რომ ელისაბედმა სახრე ლუარსაბისაკენ გადმოიქნივა.

— რასაკვირველია, ვისაც კაცი არა ჰყავს და არ აბადია, რომ ჩააბაროს სახლის პატრონობა, და ვინც ასე გაზდილა პატარაობითვე, რომ არც მზე დასიცხავს და არც ავნებს, ის შინ არ დადგება, — ჩემი ლუარსაბი მაგას ვერა იქს.

— განა მაგაზედ მოგახსენე—დაასწრო ელისაბედმა.

— მეც განა მაგაზედ მოგახსენე—დაატანა დარეჯანმა: მე მარტო ეს უნდა მეთქო, რომ ჩემს ლუარსაბს ჯერ ისე არა გასქირებია-რა, რომ გლახობა ჩაიდინოს.

— გლახობა ჩაიდინოსო!.. რას ბძანებთ, ჩემო რძალო? არა თქვენმა მზემ! ვინც მოსავლის დროს შინ არა დგება, განა იმისაგან, რომ გაქირებულია, ან გლახობა ჩაიდინოს და მესვეურსავით მკაში ბეგრის ხალხთან ოფლი იწუროს? თქვენც არ მამიკვდეთ. აი თუნდ თქვენი მაზლი, — განა გლახია, ან გლახობას იდენს, რომ ყანაშია? სულაც არა, თქვენმა მზემ! მუშები იქა მკიან და იმას კი, როგორც შეჰფერის

თავადიშვილის პატიოსნებასა, ხელზედ ლამაზი ნაგეში მიმინო უზის და ნადირობს. გუშინ საღამოზედაც, ჯერისთვის რომ ბიჭი ამოვიდა, ერთი აბგა მწყერი გამოეგზავნა. რა სათაკილოა, თქვენი კირიმე? მეფეები ნადირობენ და იმისთვის რა სათაკილოა!...

— არა, თქვენმა მზემ, ჩემო რძალო, მე ჩემს მაზღზედ არ მომიხსენებია. ისიც ლუარსაბის ძმა არ არის, ერთის სისხლისა და ხორცისა? განა არ ვიცი, რომ სხვებსავით ხელებს არ დაიბებრებს ნამგლის ქერთა და არც ამ პაპანაქებაში დაისიცხება. განა არ ვიცი, ნამდვილის სისხლის თავადიშვილი ამას ვერ აიტანს,— და, სწორედაც მოგახსენო, არც საკადრისია: თავადს თავადობა უნდა ეტყობოდეს და გლესს — გლესობა.

— მართალი ბრძანებაა, თქვენმა მზემ!

— არა და, რომ არ იქნება: მთა და ბარი ვის გაუსწორებია?

— არავის, თქვენმა მზემ, ღვთის ბრძანებას ვინ წაუევა?

ამ დროს ფეხის ხმაურობაც მოესმა დარეჯანსა, მოიხედა და დაინახა თავისი გოგო, ლამაზისეული, რომელსაც ხელში ეჭირა რაღაც ნაბართევი და თავ-მოტეხილი წამლის მინა, რომელიც საწერლობას ჰთამაშობდა.

— რა დაგემართა აქამდინ? ის კიდევ წავიდა, უბძანა დარეჯანმა.

— ჯერ კიდევ იქ გახლავთ, ჩაღურშია თავ-ლუასთან, მიუგო გოგომა.

— მაშ კარგი, სთქვა დარეჯანმა, დაიდო მუხ-
ლებზედ ქალაღდი და დაიწყო შაკიკის ლოცვის
წერა. ამ დროს ლუარსაბიც მოვიდა ახალუბ და
შალვარ ჩაცმული, მოიკითხა ზდილობიანად თავისი
რძალი და გაგორდა იქვე ხალიჩის ახლო მწვანე ბა-
ლახზედ და, დაასვენა რა ჩიბუხის ტარი თავისლი-
რსეულს მუცელზედა, — დაუწყო პირაღმა ყურება-
გუმბათიან ცასა.

მშვენიერს სურათს წარმოადგენდა ეს კრება.
აღწერ, თუ კი შევიძელ. ჯერ გიგოდამ დავიწყოთ.

სასაცილო რამ იყო ეს ლამაზისეული: ერთი
რაღაც უშნოდ ჩასუქებული, ჯმუხი, ქუქყიანი. ტან-
ზედ ეცვა ხამის ჩითის კაბა, ქუქყისაგან ვერ გაირჩე-
ოდა, რა ფერისა იყო; კალთები აქა-იქ გამომწვარი
ჰქონდა ზამთარში ცეცხლთან ახლო გდებისაგან,
ბოლოები სულ მომპალი და შემოფხრეწილი ჰქონ-
და; დახეულებიდამ გამოჩანდა ერთი რაღაც დამპა-
ლის საბნის ნაგლეჯი, კაბის ქვეშა გარშამო ჩამო-
კიდებული, მითომ და იუპკაა. აი მეხი კი დაგეცა!
ამასაც კი სდომებია იუპკა! თავზედ ეკრა შიგა-და-
შიგ ამოფლეთილი ჩითმერდინი, ქალბატონის გამო-
ნაცვალი. იმ ამოფლეთილებში მუთაქის მატყლსავით
დასარსვლილი შავი — უკაცრავოდ არ ვიყო — წილი-
ანი და დაუვარცხნელი თმა მუქა-მუქად ამოშვერო-
და. ქუსლებ-დახეთქილი, მუგუზალსავით შავი ფე-
ხები, წენგოსაგან შეღებილი ხელები, ცხვირ-პირი
ქვაბების მურით მოთხუპნული — აი იმ გვარი იყო
ის ცხოველი, რომელსაც დარეჯანი „ლამაზისეულს“

ეძახდა და რომელიც გულ-ხელ-დაკრებილი დაჰყურებდა ბალან-გაცვიფრულ ხალიჩასა. ხალიჩაზედ ორი პატიოსანი და დარბაისელი კნენია იჯდა, — როგორც მოგახსენეთ წინათვე, — ორი კნენია, მაგრამ კი სხვა და სხვა ნაირი: ერთი მსუქანი, წითური, მეორე გამხდარი და უფერო. მსუქანი თავ-ჩაღუნული სწერს, გამხდარი კი თვალ-დაფაცვიცვით თვალს ადევნებს მწერალის ხელსა, იქნება როგორმე შეეცაყო, რასა სწერსო; ხანდისხან გოგოსაც თვალს უშვრება და თავს უქნევს იმის ნიშნად, რომ „წელან რომ სთქვა „წავიდაო“, ვიზელა სთქვაო“. გოგოც იქილამ ანიშნებს და ელისაბედი ვერ მიმხვდარა. მაშინ გოგო პირზედ ხელს იფარებს, თავს იქით იბრუნებს, მითამ ეცინება კიდევ, რომ ელისაბედი ჰკდილობს და ვერ მიმხვდარა კი, და ჰმორცხობს კიდევ, რომ ბატონის რძალთან სიცილსა ჰბედავს. აქედ ბალახებზედ ხალისიანად ჰქმენს ჩვენი ლუარსაბი, პირ-აღმა წევს, აბოლებს ჩიბუხს და, მინამ თვალში ცრემლი არ მოუვა, თვალს გულმოდგინებით ჩიბუხის ბოლს ადევნებს, — ვნახო, ღრუბლებამდინ ავა, თუ არაო. იქით ხალიჩის დასწვრივ, ღობის გადმოღმა, ჩვენი ნაცნობი ქოფაკი ძალი წევს, ისევ ისე მიწაში ცხვირ-წაყოფილი და ქანც-მიწყვეტილსავით თვალ-დახუჭვილი; ყოველს ხმაურობაზედ მძიმედ ახილებს თვალსა და გულზედ-მოსულსავით ჰღრინავს, თითქო ჯავრობსო, რომ ძილს უფთხოვდნ. პატარა შორი-ახლო ძველი, ქუქყიანი სამოვარი

სდგას, გვერდით დაჩოქილია გოგოზედ უარესად ქუქყიანი, დაგლეჯილი პატარა ბიჭი და, რაც ძალი და ღონე აქვს, უბერავს სამოვარსა. ხანდისხან ისეთის სახით გადააპარებს თვალსა იქითკენ, საცა ძალლი განცხრომითა წევს და მოსვენებაშია, რომ თითქო შეპნატრისო ყოფა-ცხოვრებასა და გულში ამბობსო: ნეტავი შენ, რომ ძალლი ხარ! ნეტავი მეც ძალლი ვყოფილიყავი!

ეს საძაგელი სურათი საძაგელის მიწისა სასაცილოდ ახამებდა ამ დიდებულ სამხრეთის ცასა, მის ერთნაირად ღრმასა და ციავსა კამარასა, რომელზედაც სარტყელსავით მიიგრიხებოდა ერთ გაუწყვეტელ ზოლად მთების ლაქვარდი გრეხილი.

ღრო ვაფიდა. დარეჯანმა გაათავა ლოცვის წერა და ბარათი მისცა გოგოს ამ სიტყვის ზედ დატანებით: როგორც გითხარი, ისე მოიქეცით-თქო.

მერე მოუბრუნდა ელისაბედს და შესაქცევრად ჩამოუგდო ლაპარაკი. ლუარსაბი ისევ ოცნებაში იყო და აბოლებდა ჩიბუხსა.

— ჰურის მოსავალი როგორი გაქვთ წელს? ჰკითხა დარეჯანმა.

— თქვენმა მზემ შარშანდელზედ ცოტა. თქვენს მაზლს ოც-და-ათის ურმის იმედი აქვს, დაიტრაბახა ელისაბედმა.

— ეგ, ბატონო, კაი მოსავალია. ოც-და-ათი ურემი ხუმრობა არ არის; ჩვენც მოგვივა მაგდენი, მაგრამ ჩვენ ერთი ორად მეტი ნახნავი გვქონდა თქვენზედა, იტყუვა თავის რიგზედ დარეჯანმაც.

— რას ბრძანებთ, ჩემო რძალო, ჩვენზედ მეტი თქვენ რად გექნებოდათ. ჩვენ დიდი ნახნავები გვქონდა წელსა.

— რად გექნებოდათ? ჩვენ მკათავის ნახევარში გუთანი გატანილი გვქონდა, თქვენ კი ენკენის-თვეშიაც არ გაგეტანათ.

— არა, თქვენმა მზემ, ჩვენ თქვენზედ აღრე გავიტანეთ. ჩვენ დიდი ნახნავები გვქონდა.

— აი, ბატონო, თუნდ ლუარსაბსა ვკითხვით. ვე კაცია, მაგას უფრო ეცოდინება. ლუარსაბ! დაუძახა ქმარს კნენამა.

— რაო? ჰკითხა ლუარსაბმა და მოიღრიჯა ცოლისაკენ კისერი.

— შენი რძალი ამბობს, რომ ჩვენ ამათზედ ნაკლები ნახნავები გვქონდაო წელსა.

— ეჰ, რას ამბობ, ჩემო რძალო! წელს ოთხი თქვენოდენა ნახნავები მქონდა,—მიუგო ლუარსაბმა. ამ გვარებში ლუარსაბმა საშინელი კვებნა იცოდა:—რას ბრძანებთ!... ჩემოდენა მოსავალი კახეთში ორს არ მოუვა, ქართლშიაც ბევრს არ მოუვა. აი, ჰნახავ, რამოდენა ფრთა მოქცეულს წამოვაყენებ კალოზედა, ასეთს წამოვაყენებ რომ... რომ... აბა რა გითხრათ? თუნდ თორმეტ ამ სახლის ოდენასა, ვაი არა აქვს ლუარსაბსა! ფიე! ნახნავე იყო, რომ ჩემი იყო. შარშან ვენახისა არ იყოს, ჩემოდენა ღვინო ორს არ მოუვა. ქართლში ხომ ნახევრის ნახევარი არ მოუვათ. მაშ? თუ ეს მართალი არ იყოს, საიღამ ვცხოვრობ ვგრე მეფურად? საი-

დამ? ლევანსავით ურემს ხომ ქირაზედ არა ვგზავნი, თავადისშვილის სისხლს ხომ არ შევირცხვენ. სომეხი ხომ არა ვარ, კაი ოჯახის და გვარის შვილი...

კიდევ რაღაცა უნდა ეთქვა, მაგრამ ელისაბედმა აღარ დააძალა:

— მართლა, ჩემო მახლო, ლევანი ქირაზედ ურემებს ატარებს?

— მართლა, მაშ? ის შერცხვენილი, გვარის დამამცირებელი ისა!

— ნიკოლოზიც ატარებს თურმე, დაუმატა დარეჯანმა.

— მაშ? უპასუხა ლუარსაბმა.

— უი, ლაფი დაესხათ თავზედ, კარგი გვარის მასახელლებელი ისინი ყოფილან, სთქვა ელისაბედმა.

— ნეტავი თავადიშვილი მაინც არ იყოს! დაუმატა გულმტკივნეულად დარეჯანმა.

— ეგ არის და, რომ თავადიშვილია! სთქვა წყრომიძე ლუარსაბმა: თავადიშვილი რომ არ იყოს, ჯანი გავარდეს. ან გლები იყოს, ან სომეხი, კიდევ ჰო, — ეგა მკლავს, რომ თავადიშვილია. ძალიან არ წახდა ხალხი, თქვენი ქირიმეთ! ამასაც შევესწარი, რომ თავადიშვილი ქირაზედ ურემებს ატარებს!

— მერე რა დედ-მამის შვილი, წამოიძახა დარეჯანმა.

— ეგა სთქვი და, მიუგო ლუარსაბმა.

— კაცმა ვგრე როგორ უნდა დაკარგოს პატივი, სთქვა თავის რიგზედ ელისაბედმა.

— ამას იქით გლეხი და თავადი რით უნდა გაირჩიოს. გლეხიცა გზაენის ურმებს ქირაზედ და თავადიშვილიცა, ისიც ქირითა სცხოვრობს და ესეცა. რით უნდა გაირჩიოს? კითხა ლუარსაბმა.

— არაფრით, თქვენმა მზემ, დაარწმუნა რძალმა.

— ოღონდაც, რომ არაფრით, კვერი დაჰკრა ცოლმაც.

— მშიერი რომ ვკვდებოდე, მშიერი და ასი ურემი მებმებოდეს, მე მაგას არ ვიკადრებდი, თავი არ მომიკვდება. შენა, ჩემო რძალო?

— უი, უწინამც დღე გამქრობია. ვიკადრებდი კი არა, მე ჩემის ხელით თავს მოვიკლავდი. ოხ-რად დამრჩეს ქირით შემოტანილი ქონება. რა თავადიშვილის საქმეა.

— შენა, დარეჯან? ჰკითხა ეხლა თავისი ცოლის ცნობის მოყვარე თავადმა.

— არც მე, სთქვა დარეჯანმა.

— მაშ არც მე, სთქვა ლუარსაბმა იმ სახით, თითქო ამ სამის აზრით სამის ქვეყნის ბედი გადაწყდაო. — არა, დრო ძალიან გამოიცვალა, ჩემო რძალო! გააგძელა სიტყვა ლუარსაბმა: ხალხი წაბდა, სისხლი მოითხარა. აბა ჩვენ დროს ვინ მოიფიქრებდა, რომ თავადიშვილს თავი შეერცხვინა და ურემი ქირაზედ ეტარებინა. ქვით არ ჩავაქვავებდით? თავზედ ლაფს არ დაეასხამდით? მაგრამ ეხლა? — დასწყევლოთ ღმერთმა — სირაჯობენ!... ოჰ, ღმერთო, რატომ წარღვნა არ მოვა? სომხები გახდნენ, სწორედ სომხები: ეხლა ისლა აკლიათ ადლი

ამოიჩარონ ილღიაში, სოფელ-სოფელ იარონ და „სავაქრო, სავაქრო“ იძახონ.

— მაგასაც იქმონენ, თქვენმა მზემ, სთქვა ელისაბედმა: მე კი ღმერთმა ნუ შემასწროს იმ დროსა და!

— იქმონენ, თავი არ მამიკვდება, იქმონენ, წარმოსთქვა მწუხარებით ლუარსაბმა: ბატონო! სისხლი რომ აღარ არის? წახდა სისხლი, მოითხარა.

— მართლა რომ წახდა, დაატანა დარეჯანმა.

— აი, მაგალითად, გუშინ ზაქარიას ცოლს რა უქნია! წამოიძახა ენა-ქარტალა ელისაბედმა: იცით რა უქნია? ბიჭს გაუჯავრებია... ზაქარიას ცოლი ხომ ანჩხლია?..

— მერე რა რიგი? საშინელი! დაჰკრა კვერი დარეჯანმა.

— ბიჭს გაუჯავრებია, დაიწყო ისევ ელისაბედმა:

გამოსდგომია, წაუძვრია ფეხილამ, ჩუსტი ყოფილა, თუ ქოში—ქოში იქნებოდა - ამდენი უცემია, რომ დაუოსებია თურმე.

— არა, თუ ღმერთი გწამს? ჰკითხა გაკვირვებულმა ლუარსაბმა.

— თქვენმა სიცოცხლემ!

— ეს რა მესმის, თქვენი ჰირიმეთ! იქნება პატარა ბიჭსა სცემა?

— კიდეც ეგ არის, რომ არა. პატარა ბიჭს რომ სცემოს, ეგ არაფერი: აი მეცა ვსცემ ხოლმე, სთქვა ელისაბედმა.

— მეცა, თქვენმა მზემ, უპასუხა დარეჯანმა, პატარა ბიჭი და გოგო სულ ერთია. როგორც ქალბატონმა რომ გოგოსა სცემოს, არ დაიძრახება, ისე პატარა ბიჭს რომ სცემოს, არაფერია.

— რასაკვირველია, ჩამოართო სიტყვა ელისაბედმა: პატარა ბიჭის ცემაზედ ვინ დაიძრახება. ის კი ვაჟ-კაცი კაცი გზღებიათ, აბა ქალი რომ ვაჟ-კაცს შეებას, ვერაფერია თქვენმა მზემ.

— დიდება შენდა, ღმერთო ჩემო, სთქვა პირჯვრისწერით ლუარსაბმა: ეს რა მესმის, თქვენი ჭირიმეთ: დედა-კაცმა ისე თავზედ ხელი უნდა აიღოს, რომ ვაჟ-კაცსა სცემოს? ცემა არაფერია, მაგაში ბატონს ვინ დასძრახავს, ჩემისი ბატონი არა ვარ, რომ მინდა ვცემ, მინდა არა, მაგრამ კაცმა კაცს უნდა სცემოს, დედა-კაცისაგან რომ არა თქმულა! რომ არ გაგონილა? აი გოგო ჰყავს, გოგოს რამდენიც უნდა სცემოს, ეგ საკადრისია, კაცს კი... ღმერთო დამიხსენ ქვეყნის ცოდვისაგან.

— ეგ რა კიდევ... უნდა დაეწყო კიდევ ელისაბედს ქორიკანაობა, მაგრამ ამ დროს ჩაიც მოართვეს.

— სიტყვა კი არ დაივიწყოთ, ჩემო რძალო, უთხრა დარეჯანმა: ჩაი მიირთვიო.

— მიირთვიო, სულ ერთია, უპასუხა ელისაბედმა და წამოავლო ჭიქას ხელი.

ჩაი ჩამორიგდა.

ელისაბედმა მოსვა ცოტათუ არა, ისევ დაიწყო გაწყვეტილი სიტყვა:

— იმას მოგახსენებდით: იმ წუწკს ნიკოლოზს, იცით, რა უქნია? თავის მოახლისათვის არშიყოზა დაუწყვია, ერთხელ ბინდი ყოფილა— აქ რაღაც წასჩურჩულა დარეჯანს ყურში— ბიკებს დაუნახავთ, ქალბატონისთვის შეუტყობინებიათ, ის საწყალი ქალიც მისულა და გულს შემოჰყრია. აი, ბატონო!..

— მართლა?

— თქვენზედ მიწა არ მენახოს! მოაქორა ელი-საბედმა და, მითამ ნიკოლოზის ცოლზედ გულიც შესტკივა, დაუმატა: მე ის საწყალი ქალი მეცოდება, თორემ ნიკოლოზს თუნდა თავშიაც ქვა უხლია.

— საშინელ დროებას არ შევესწარით, თქვენი ჭირიმეთ! მართლის გულით სთქვა ლუარსაბმა: სწორედ მეორედ მოსვლა მოახლოვდა: ვეყო, ქალს ქალობა აღარ ეტყობა, კაცს - კაცობა. ტყუილად კი არ მოგვეჩვენებიათ ეს კუდიანი ვარსკვლავები, ერთი ღვთის რისხვა რამ უნდა მოვიდეს. რომ არ გაგონილა, ყურით და ენით არა თქმულა ქალი-საგან ვაჟ-კაცის გალახვა და ქმრისაგან ეგრე აშკარად მაგისთანა ამბები! სირცხვილი აღარ არის ეხლანდელ დროში, პირში წყალი გაგვშრობია.

— არა, ისე ჩუმად მოეხდინა მაინც იმ სულის მტერსა, კიდევ არაფერი იქნებოდა, სთქვა დარეჯანმა.

— ჩუმად რომ მოეხდინა, ვინ რას იტყოდა? — გააწყვეტინა სიტყვა ლუარსაბმა: განა უწინ კი არ იყო მაგისთანა ამბები, ხორციელები არ იყვნენ თუ? მაგრამ უწინ სულ დაფარული იყო, ისე დაიქერდნენ საქმეს, რომ ხორციელ ადამიანს არ გააგები-

ნებდნენ— ბევრი მაგისტანები მომხდარა უწინაც, მაგრამ აბა ერთი შევიტყვიათ რამე? სულ ისევ ჩუმი და გონიერად იცოდნენ უწინ ყველაფერი; ამიტომ რომ პირში წყალი ჰქონდათ. ეხლა, ბატონო, არაფრისა აღარ ეშინიანთ. ნამუსი აღარ არის, არაწახდა ქვეყანა.

— სწორედ მეორედ- მოსვლის ნიშნებია, დაუმატა დარეჯანმა.

— სწორედ. აი ერთი კიდევ რა შევიტყე. გოგო და ბიჭი დაითხოვეთ, მოგახსენებთ, სთქვა ელისაბედმა.

გოგო და ბიჭი დაითხოვეს. ელისაბედმა შემოაფლო თვალი გარშემოსა და ჰნახა, რომ არავინ არ არის, მიჯდა ახლო. ლუარსაბმა ყურები დააცქიტა, რომ კარგად გაიგოს.

ელისაბედმა დაბალ ხმით დაიწყო:

— ამ წინაზედ რომ კუდიანი ვარსკვლავი ამოვიდა, ხომ გახსოვთ?

— დიად, მიუგეს ერთ-ხმით ცოლ-ქმარმა.

— იმ დღეს თურმე გველეშაპი გამოსდგომოდა მზესა, ისიც ხომ გაიგეთ?

— დიად, დიად, გავიგეთ! წამოიძახეს ერთად შეშინებულმა ცოლმა და ქმარმა.

— იმ კუდიან ვარსკვლავზედ და გველეშაპზედ სომხების ტერტერებს თავიანთი კარაბადინი გაუშლიათ და უთქვამთ, რომ— აქ უფრო ხმა დაიდებლა— თავადი შვილებს ყმები ჩამოერთმევათო.

— ვაი შენს ლუარსაბსა! წამოიძახა ფერ-წასუ-

ლმა ლუარსაბმა: ეგ რა სთქვი, რა? აკო მოგახსენეთ, ბატონებო, რომ წარღვნა უნდა მოვიდეს-მეთქი. აი ღვთის წყრომა! სულ ჩვენისავე ცოდვებისაგან მოგვევლინა. მამა-ჩემი ზაალ ნუ წამიწყდება, რომ წავალ, ზაქარიას ცოლსაც, ლევანსაც, ნიკოლოზსაც წიხლ ქვეშ ჩავიგდებ, რომ ეს ამბავი სულ იმათი უნარია. კიდევ ატარონ ქირაზედ ურმები!

— რაზედ გაცხარდი, შენ გეთაყვანე! მიატანა ლუარსაბსა ცოლმა: სომხების კარაბადინს როგორ უჯერებ. შარშან წინ კი არა სთქვეს, რომ დედამიწა ხარის რქაზედა სდგას, იმ ხარს ერთი რქა მოსტეხია და ქვეყანა უნდა გადაბრუნდესო, მაგრამ ტყუილი კი გამოდგა. გარეჯელ მკითხავს ეთქო, რომ არც რქა მოსტეხია და არც არაფერიო.

— მართლა, ეგ კი აღარ მომაგონდა! სთქვა ეხლა კი დამშვიდებულმა ლუარსაბმა: კორი იქნება. აბა, გეთაყვა, მეფის ერეკლეს ნაბოძებს სომხის კარაბადინის სიტყვით ვინ წამართმევს? თუნდ ეგ არ იყოს, რიღას თავადიშვილი ვიქნებით, თუ ყმაც არ გვეყოლება: კარაბადინი კი არა, სოლომონ ბრძნის წიგნიც რომ იყოს, არ დავიჯერებ. ან რა დასაჯერია?

— რასაკვირველია, დასაჯერი არ არის, მაგრამ გლეხობაში ეგ ხმა გავარდნილა, — ეგ ცუდია, თქვენმა მზემ, სთქვა ელისაბედმა.

— ხმა გავარდნილა, მე ვიცი, თათქარიძობას წამართმევენ? შარშან კი არ იძანდნენ, რომ საიქიოს ბატონები ყმებად შეიცვლებიანო, ყმები ბა-

ტონებადაო, — ვენაცვალე ღვთის მადლს, იქაც ისე არიანო, ბატონი ბატონადა, ყმა ყმადაო, როგორც აქა. ინგლისის ხელმწიფეს ბარათი ჩამოუგდიაო ფრანგის ხელმწიფისათვის, რომ „ნუ გეშინიანო, მეცა და ჩემ დიდ-კაცებსაო აქ უფრო დიდი პატივი გვაქვსო, მანამ მანდაო. ნუ დაიჯერებო, რასაც მანდ ყბედობენო“.

— რასაკვირველია, ეგ აგრე იქნება: ბატონ-ყმობა ღმერთს დაუწესებია და თითონვე ღმერთი რად მოშლის? ვენაცვალე ღვთის დიდებასა! — სთქვა დარეჯანმაცა.

— უფლისა უფალსა და კეისრისა კეისარსაო, სახარებაში სწერია: კეისრები ჩვენა ვართ, დაუმატა ელისაბედმა.

— მართალი ბძანებაა, ჩემო რძალო! სახარების სიტყვას ვინ წაუვა? მიატანა დარეჯანმა.

— არავინ, თქვენმა სიციცხლემ! დაამტკიცა ელისაბედმა და წამოდგა შინ წასასვლელად: მშვიდობით ბძანდებოდეთ!

— მშვიდობით, ჩემო რძალო! ბრძებში კი ხმა გააგდეთ, რომ ტყულია თქო, ურჩია ლუარსაბმა.

— თქვენც რომ ეგრე ჰქმნათ, ცუდი არ იქნება: გლეხები არიან, მალე დაიჯერებენ ტყუილსაც და მართალსაც. მშვიდობით. გამოესალმა და წავიდა ელისაბედი. თან აედევნა დაჩაგრული გოგო.

— ღმერთო, რა მექორეა!... რა ენა-ქარტალაა!... უთხრა ქმარს ელისაბედზე დარეჯანმა.

— ის რა მოიგონა, თქვენი ქირიმეთ, ყმები უნდა ჩამოგვეერთოსო! დაჰკრა კვერი ლუარსაბმა.

— შენ ხომ მაშინვე დაიჯერე.

— კარაბადინმა სთქვაო, მოდი და ნუ დაიჯერებ. ის კი ღვთის წინაშე, არ მომაგონდა, რომ გარეჯელ მკითხვესა ბევრჯელ გაუცრუებია სომხური კარაბადინი.

— გონება სადა გქონდა?

— ჰე, შე დალოცვილო! აქა მქონდა, მაგრამ ვერ მომაგონდა. სულ რომ მაგონდებოდეს, რაც გამიგია, მეტი რაღა მინდა: სოლომონ ბრძენი ვიქნებოდი. თუნდ ეგ არ იყოს, ქვეყანაზედ რა ვიცი, რამდენი ეშმაკის მანქანებაა, ეგეც იქნება ერთი იმათგანი იყოს. ვეჟო, ცოდვილ ქვეყანაზედ რა არ მომხდარა ჩვენის ცოდვებისაგან? ეგეც შეიძლება რომ მოჰხდეს, მაგრამ სიფრთხილეს თავი არ ასტკივდებოა, ნათქვამია: ხმა გაეაგდოთ, რომ ტყუილია.

— რასაკვირველია, ცული არ იქნება, ჩვენ მაგითი რა დაგვაკლდება?

— არაფერი, შენმა მზემ!—ეხლავ დაუუძახებ დათოსა და ვეტყვი. დათო, დათო! დაუყვირა ბატონმა.

— ბატონო! სადღაც შორიდან მოისმა დათოს ხმა: ეხლავ გიახლებით.

ცოტა ხანს შემდეგ დათოც მოვიდა და ჰკითხა ბატონსა:

— რას გვიბძანებთ?

— იმას, რომა, ყმები ჩამოგვეერთმევაო, რომ ამბობენ, ტყუილია. გესმის, თუ არა? ყველას უთხარი, რომ ტყუილია. ხელმწიფეს მოუწერია, რომ

დავარჩობ, ვინც იტყვის, რომ ეგ მართალიაო, ვინც გუნებაში მაგას გაიტარებსო. გაიგე?

— გავიგე, შენი ჭირიმე! უბასუხა დათომა: განა მაგას ვინა ჭფიქრობს? აი რაღაც გოგო-ბიჭები მიჭკარავენ, შენი ჭირიმე, იმათ ვინ დაუჯერებს. წვრილფეხობის სიტყვა რა დასაჯერია. იყბედებენ და დაჩუმდებიან.

— ეგრე სთქვი ხოლმე სხვაგანაც, ჩემო დათო! ან რა კარგი იქნება თქვენთვის, რომ ჩვენ არა გყვანდეთ.

— შენი მტერი ყოფილა, ჩვენ ვიქნებით, შენი ჭირიმე!

— რაც უნდა იყოს, მამასავით გვატრონობთ.

— დიალ, შენი ჭირიმე! სწორედ მამა ბრძანდებით და ჩვენ შვილები ვართ. თუ ხანდისხან გაგვიწყრებით, აგვიკლებთ, წაგვართმევთ — ეგ რა? სულ ჩვენის სიკეთისათვის არის ხოლმე, განა მამა შვილს არ გაუწყრება?

— ოღონდაც რომ გაუწყრება, მაგრამ შეილი ისევ შეილია, მამა ისევ მამაა ხოლმე.

— მართალი ბძანებაა. სხვას არა აქვს მაგის გაგება, ამბობს, რომ რაც ჩემია, ჩემი უნდა იყოს, ბატონი რად უნდა გვართმევდესო. ის კი არ იციან, რომ თუ ბატონი ართმევს რასმეს, სულ იმათისავე სიკეთისათვის ართმევს. ხომ მოგეხსენებათ, გლეხკაცი რეგვენია.

— ოღონდაც, რეგვენია, ჩაერივა დარეჯანი:

მაშ ბატონი რისა არის, თუ არ დასტუქსავს, არ წაართმევს? თუნდ ეგ არ იყოს, უცხო ხომ არ ართმევს, ისევ თავისივე ბატონია!

— მართალი ბრძანებაა: მამაა, უცხო რად იქნება? დაუმატა ეშმაკობით დათომა.

— დიდი და პატარაობა სად არ არის? სთქვა ლუარსაბმა: აი თუნდ თითზედ დაიხედე: ერთი დიდია, მეორე პატარა. რისთვის? ამისთვის, რომ ღმერთს აგრე გაუჩენია, დიდი და პატარაობა ყველგან უნდა იყოს. აბა დაიხედე.

— განა არ დამიხედნია, შენი ქირიმე! დიდც არის, პატარაც, მაგრამ, დაილოცა ღვთის სამართალი, ისე გაუჩენია, რომ ერთმანეთს არ უშლიან, სთქვა ცბიერმა დათომა.

— მაშ ყველგან არის დიდი და პატარაცა, ახლა როგორ იქნება, რომ ჩვენში არ იყოს. ან რა დასაჯერია? გააგძელა ლუარსაბმა და ვერ გაიგო კი დათოს აზრი.

— ვისაც თავში ტვინი აქვს, აკი არ იჯერებს, შენი ქირიმე, ვინც უტვინოა, ისინი მოვახსენებენ, რომ მართალიაო.

— როგორი მართალია? დაატანა დარეჯანმა: ხელმწიფისათვის ან ჩვენ რა დავგიშავებია, რომ ყმები ჩამოგვეერთოს, ან თქვენ რა შეგემატებიათ, რომ გავაზატონ. ეს როგორ ვერ მოიფიქრეთ?

— მითამ მოვახსენებენ, შენი ქირიმე, კკვიან კაცებს დაუწერიათო, რომ ქვეყნისათვის კარგი იქნებაო. ტყუილი უნდა იყოს.

— ტყუილია, მაშ რა არის? დაიყვირა ლუარსაბმა: აბა რომელი ჭკვიანი კაცი იტყოდა მაგას, თუ არ იუდას კერძო?

— აი, მეხი კი დავაყარე იმისთანა ჭკვიანსა! მიაყარა ქოქოლა დარეჯანმა.

— თუ ეგ მართალია, გარეჯელ მკითხავს, იცი, რა უთქვამს? ჰკითხა ლუარსაბმა.

— არა, შენი ჭირიმე! რა მოგახსენათ?

— ისა, რომ ტყუილიაო.

— აბა იმისთანა გულთმისანს მოდი და ნუ დაუჯერებ, დაუმატა დარეჯანმა.

— მე ეგ აღრევე ვიცოდი, შენი ჭირიმე, რომ ტყუილია, აბა უბატონოდ რა ხიერი დაგვეყრება? უბატონო საყდარსაო ეშმაკები დავბატონებთანო, გლეხები იტყვიან ხოლმე. ჩვენც ეგრე მოგვივა. ახლა ამითი გვატყუებენ თავადებსაც და გლეხსაც, რომ ქვეყნისათვის კარგი იქნებაო, თორემ რა დასაჯერია?

— თუ მე არ ვიქნები, ქვეყანა თუნდ ძირიანად ამოვარდნილა, თუნდ ბოდბელისა არ იყოს, „ქვა ქვაზედაც ნუ იქნება“, სთქვა ლუარსაბმა: ქვეყნისათვის კარგი იქნებაო, თუ მე და შენ არ ვიქნებით, ქვეყანა რად გვინდა? ჯანიც გავარუნია. არა, დათო?

— დიად, შენი ჭირიმე! სულ ტყუილია; მე ზევრისათვის მიუქომს, რომ ტყუილია და როდღი მიჯერებენ.

— შენ უთხარი, რომ თითონ ბატონმა თავის პირით მიბძანა-თქო, მაშინაც არ დაიჯერებენ? უბძანა ლუარსაბმა.

- მაშინ კი რაღა ეთქმით, შენი კირიმე!
- ეგრე, ჩემო დათო! ყველას უთხარი.
- ბატონი ხარ, მაშ გიახლოთ?
- წადი.

დათო წავიდა. ვინ იცის გულში როგორ ეცი-
ნებოდა ამ პირმოთნე ყმასა?

— არა, გული დააჯერა, რომ ტყუილია, უთ-
ხრა დარეჯანმა, როცა დათო წავიდა.

— ქვეიანი კაცია, დააჯერებდა, უპასუხა ლუარ
საბმა.

~~ქვეიანი კაცია~~

V

ყველა-ყველა და ამაღამ ვახშმად რა გვაქვს?
ერთს საღამოს ლუარსაბმა თავის მკუდლღეს ჰკითხა,
როცა ქათმების შესხდომის დრომ მოაღწია: დარე-
ჯან! არ გეყურება, დედა-კაცო? ამაღამ რა უნდა
ვქამოთ?

— რატომ რა უნდა ვქამოთ, გენაცვალოს და-
რეჯანი! ღეთის წყალობა ბევრი გვაქვს, ანუგეშა-
დარეჯანმა.

— მაინც?

— სადილიდამ დარჩომილი კაი ცივად ძროხა
გვაქვს, კარგი ღორის სუკებია, კარგი...

კიდევ უნდა რაღაც ეთქვა, მაგრამ ღორის სუ-
კების ხსენებაზედ აღტაცებულმა ლუარსაბმა სიტყვა
გააწყვეტინა.

— უჰ, უჰ, უჰ! ეგ ღორის სუკები, შენმა მზემ,

რადაც უნდა ჰღირს. სხვა? მე ამაღამ როგორღაც მაღაზედა ვარ.

— ზურგიელიცა გვაქვს, ღვინოები რომ იყიდა, იმისი ფეშქაშია. ასეთია, რომ ქონი გასდის.

— უჰ! ეგეც კარგია. სხვა?

— ყველი, პური და კაი გული.

— არც ეგ არის ურიგო, შენჯა მზემ: ჩვენის-თანა ვახშამი ხელწიფესაც არ ექნება.

გაიკეთა ჩიბუხი მაღა წახალისებულმა მეზატონემ და, მინამ სანატრელს ვახშამს მოიტანდნენ, მოუთმენლად წინა და უკან პატარა ოთახში ბოლთასა სცემდა. ხანდისხან რაღაც ფიქრში გართული უეცრად წამოიძახებდა: „ღორის სუკები? შენმა მზემ, რომ — კარგია!“

ვახშამსაც, როგორც ყველაფერსა ამ წუთის-სოფელში, ბოლო მოეღებოდა. გამაძლარი და ტახტზედ გადაგორებული ლუარსაბი ახლა ხვალისთვის დაიწყებდა ზრუნვასა. მაშ? ოჯახის კაცი იყო.

— ესეც ვახშამი, ღვთის მადლით, გადავაგორეთ, ახლა ხვალინდელ დღისათვისაც ვიფიქროთ. ზვალაც ქამა გვინდა, დალოცვილს ღმერთს ეგრე გაუჩენია კაცი. ხვალ რაღა ვქამოთ?

— ხვალ?.. ჩაფიქრდა დარეჯანი, — ვითომც და ძნელი გამოსარჩევი საქმე მიანდეს: — ხვალ? დაიცა ერთი მოვიგონო... ხვალ? არტალაზედ როგორა ხარ?

— უჰ, უჰ! შენმა მზემ, კარგი რამ მოიგონე, არტალაზედ? ვაცივითა ვარ, ვაცივით, ჭუპასუხა მსუნავს-სავით სულწასულმა თავადმა: ბარაქალა, დარეჯან!

ერთი კარგი მსუქანი არტალა, ჩვენი თედოს მოხარშული, ნივრით—ერთ სახელმწიფოდა ჰლირს, მე და ჩემმა ღმერთმა. ეგ ძალიან კარგი. სხვა? მარტო ეგ რას გვეყოფა.

— ერთი კარგი ჩიხირთმა? ჰკითხა მაცდურის ღმილით კენინამა.

— ჩიხირთმა?.. ჰა, ჩიხირთმა?.. არა, გეთაყვა, ბოზბაში სჯობია, მიუგო მცირე დაფიქრების შემდეგ ლუარსაბმა:—ვა!.. ტყემლის მჟავით გაკეთებული ბოზბაში?..

ისეთის ხმით წამოიძახა ლუარსაბმა, თითქო უკვირსო: ეს ამისთანა უბრალო ქემმარიტება როგორ არ ესმის ამისთანა ქვეიან დედა-კაცსაო.

— შენც არ მომიკვდე, ლუარსაბ, კარგად გაკეთებულ ჩიხირთმას ბოზბაში არა სჯობდეს.

— ვა!.. უფრო გაკვირვებით შეჰყვირა ლუარსაბმა: ტყემლით გაკეთებულს ბოზბაშს ჩიხირთმა უნდა ამჯობინო? . შენს ქვეაზედ არა ხარ, დედა-კაცო! ჯერ ისე ბოზბაში რა არის რომ ტყემლით რა იყოს... რას ამბობ? რასა? ერთი მსუქან ბოზბაში ამოვლებული პურის ლუკმა მთელ ქვაბ ჩიხირთმას მიჩვენია. ამის შემდეგ შენ უნდა დამაჯერო, რომ ჩიხირთმა სჯობია? მაშ კაცი აღარ ვყოფილვარ, ქული არა მხურებია.

— შენ ერთი ახირებული კაცი ხარ: რასაც იტყვი, ხომ კაცი ვეღარ გადაგათქმევიანებს? არ იყო რომ ცოტა წყენით არ უთხრა დარეჯანმა დაჟინებულს ლუარსაბსა.

— მაშ? კაცი მაგისტანა უნდა. ის ხომ კარგია, დღეს ერთი სთქვას, ხვალ სხვა? სთქვა ლუარსაბმა, შემოიყარა დონიჯი და გამარჯვებულსავეით ამაყი შეხედულობა მიიღო.

დარეჯანმა იგრძნო, რომ ლუარსაბმა საბუთიანად დაიჭირა და შერცხვენილმა ბანზედ სიტყვა გადაადლო:

-- მაშ შენ ბოზბაშს ამჯობინებ?

— ვამჯობინებ.

— მაშ შენ პირში გემო არა გქონია, ეხლა კი გულზედ მოსულსავეით სთქვა დარეჯანმა.

ლუარსაბი აიტყია, მაგრამ თავი შეიკავა და არ იყო, რომ მაინც ცოტა წყენით არ უპასუხა:

— შენ არა გქონია, რომ ჩიხირთმას ამჯობინებ, თორემ მე ხომ ბოზბაში მირჩევნია.

— აბა რას მიედებ-მოედები? ეხლა კი გაანჩხლდა დარეჯანი: ბოზბაში როგორა სჯობია ჩიხირთმასა, რომ, როცა ჩიხირთმა მაგონდება, პირში წყალი მომდის, — თუ მშიერიც ვარ, მაშინ უფრო, — ბოზბაშზედ კი არა. მაშ ჩიხირთმა სჯობნებია. ახლაც დაიჟინებ?

ისეთ გულდაჯერებით და ზაფრიანად წარმო-სთქვა ეს კენინამა, რომ, ასე გგონია, უნდა ეთქვაო: „შე სულელო, ამისთანა საბუთი მაქვს და შენ კი მაინც შენსას ამბობო?“ აქედან *აქედან* მაგრამ არც ამის მოპირდაპირე იყო სუსტის ქკუისა, რომ ის საბუთი უფრო ძლიერის საბუთით არ დაერღვია. მართალია, პირველშივე ძალიან ჩა-

ფიქრდა, მაშინვე ვერ მოახერხა, რა ეთქვა, შერე კი—ღვთის წყალობა გქონდეთ ყოჩაღად ლუარსაბმა იმას მიუგო.

— მაგ სიტყვებზედ სდგებარ? ჰკითხა ჯერ ლუარსაბმა და ფეხზედ წამოდგა.

— ვდგევარ?

— მაშ კარგო: შენ ხომ ჩიხირთმა მშვიერს მოგვერის პირში ნერწყვესა, მე კი ბოზბაში—მაძღარსაცა. აი თუნდა ეხლა: მე ხომ ამაღამ შენზედ მეტი მიქამია, მაგრამ რომ მაგონდება პირამდინ პურჩაყრილი, ჩაყუყუნებული ბოზბაშით სავსე მათლაბა, თუ ზემოდამაც ერთი კარგი კანქი აძევს!.. რას ამბობ, დედა-კაცო? მე მოგიკვდე, თუ შენ გესმოდეს რამე: ბოზბაში წვნიანების მეფეა, როგორც თართი თევზებისა. შენ რა იცი, დედა-კაცი ხარ.

— აბა შენ კაცმა როგორ უნდა დაგიჯეროს, რომ ეგეც არ იცი: ორაგული თქმულა თევზების მეფედ და არა თართი... აბა, სულ ეგრე სტყუი ხოლმე, —უკიყინა ნიშნის მოგებით გახარებულმა კნეინამ, რომ ტყუილში დაიჭირა.

შერცხვა ცოტა ლუარსაბსა, მაგრამ არ შეიმცნივა და გაიძრახა, რომ პატივისათვის, რაც უნდა დაემართოს, უნდა დაამტკიცოს, რომ თართი არის მეფე

სრ. ატ ახლა მაგას დაიყინებ. თართია-მეთქი.
— ორაგულია.

— ეჰ, თართია, თავი არ მამიკვდება, არც ეხლა დაიჯერებ.

— ორაგულია, ორაგული! დასძახა კნენამა.

— აბა საიღამ იცი, რომ ორაგულია?

— შენ საიღამლა იცი, რომ თართია?

ამ კითხვამ გააბა ლუარსაბი მახეში. მერე რა რიგად! ხსნა არ იყო! ძალიან კი უნდოდა მოეგონა რამ, უნდოდა ეთქვა კიდევ, რომ „კარაბადინში“ სწვრიაო, მაგრამ მოაგონდა, რომ დარეჯანი უფრო ნაკითხია და ველარ გაბედა.

დარეჯანი ჭკვიანი დედა-კაცი იყო — როგორც იცის თითონ მკითხველმა — ჰნახა რომ ლუარსაბმა პასუხი ვერ მოუხერხა, უფრო და უფრო დააყარა თავ-მოწონებით:

— მითხარ, საიღამ იცი? მაშა? რაც არ იცი, ნუ იტყვი, აბა ეხლა სთქვი: ჩიხირთმა არა სჯობია?

დარეჯანმა იფიქრა, რომ ეგრე დაჭერილი ლუარსაბი თუ გატყდება, ეხლა უნდა გატყდეს. ამისთანა გაჭირებაში თუ დაიყოლიებს ჩიხირთმის უკეთესობაზედ, თორემ სხვა დროს ველარა. ამიტომაც ეგრე უეცრად გადავიდა ისევ ჩიხირთმაზედ.

ლუარსაბი დაგვიღონდა, მკითხველო! ისევ თავ-ჩაღუნული იდგა, როგორც პატარა ბავშვი, როცა შაქრის ქურდობაში დაიჭერენ. არ იცოდა, რა ექნა. ჰგონებდა, რომ ცოლმა დაიჭირა, აჯობა, მაგრამ ამის კისრად აღება ეთაკილებოდა, სხვა დროს იქნება დაეთმო, მაგრამ ეხლა, რაკი საქმე სახუმარი აღარ იყო, რაკი ჯაბრზედ შედგა, ეხლა დათმობა სათაკილო ეგონა. მართალია იყო წუთი, როცა ისე დამარცხებული ჰნახა თავისი თავი, რომ თითქმის

დაპირა კიდევ ჩიხირთშის უკეტესობის აღიარება, მაგრამ ამდროს თვალ-წინ წამოუდგა მაორთქლავი მათლაბა ლავაშ-ჩაყრილის ბოზბაშისა, მოაგონდა ზემოდაც გადახირული ბატკნის კანჭი, ამან გაიტაცა ისევ ლუარსაბი: ამის სულს ღონე მოემატა, გული გაუმაგრდა, დაავიწყა სირცხვილიც, დამარცხებაც, გამარჯვებაც და ათქმევიანა ეს ღონიერი სიტყვები:

— მე არ ვიცი. თუნდ რომ მართლა ორაგული იყოს თქმული თევზების მეფედ, მაინც კიდევ ბოზბაში სჯობია ჩიხირთმასა.

— ჩიხირთმა, ადამიანო!

— ბოზბაში, დედა-კაცო!

— ეჰ, წელანდელი არ იყოს, მტყუანი ხარ და არა სტყდები, უთხრა ყვედრებით დარეჯანმა.

— შენა ხარ მტყუანი.

— დახე? შენ არა თქვი—თართიაო?

— მე ეგ არ მითქვამს—ეგ შენა თქვი, იცრუა ლუარსაბმა და თავის სიტყვა თავის ცოლს გადააბრალა: მე ორაგული ვთქვი.

— დახე, დახე, თქვენი ჭირიმეთ!... ეს რა მოიგონა! წამოიძახა ეხლა კი სწორედ გულზედ მოსულმა დარეჯანმა.

— ამდენი იყვირე, რამდენიც გინდოდეს! დაბალ ხმით უთხრა ლუარსაბმა და წავიდა, რომ გარედ გავიდეს. კარებში რომ მივიდა, ერთი კიდევ სთქვა:

— მე ორაგული ვთქვი. თქმა ამისა და იმისა გარედ გასვლა ერთი იყო.

— მტყუნანს?... მისძახა გაკაპასებულმა, ამ უსირ-
ცხვილობისაგან მოთმინებიდამ გამოსულმა ცოლ-
მა: გაუწყრეს წმიდი გიორგის მადლი და ნეკრესის
ღვთისმშობლისა!

ლუარსაბმა ყური არ ათხოვა, თუ ვერ გაიგო-
ნა — არ ვიცი, ეს კი ვიცი, რომ ამ წყევლამ დარე-
ჯანს მშვიდობიანად ჩაუარა.

ხშირად შუალამემდინ ცოლ ქმარნი გაცხარე-
ბულნი და გაქარხლებულნი ამისთანა ღრმა აზრებს
ამტკიცებდნენ. „ღღეს რა ვქამოთ“, იტყოდნენ დი-
ლით. „ხვალ რა ვქამოთ“, იტყოდნენ სალამოზედ.
ეს იყო იმათი სულის საზღო, ეს იყო იმათი გონე-
ბის ვარჯიში, ეს იყო იმათი აზრის აღებ-მიცემა. †

რა იცოდნენ ამათ, რომ თავისის ქცევით, თავისის ცხოვრებით არისხებდნენ ღმერთსა, რომელსაც თავისი სული ამათთვის შთაუბერია.

— ვაჟო! მე ვარისხებ ღმერთსაო? გეტყოდათ
გაოცებით ლუარსაბი: წირვა-ლოცვას მე არ ვაკლ-
დებ, კაცი მე არ მამიკლავს და კაცისათვის მე არ
მამიპარავს, — რაზედ ვარისხებ ღმერთსა?

მართალი ხარ, ჩემო ლუარსაბ, შენ კაცი არ
მოგიკლავს, კაცისთვის არ მოგიპარავს — ერთის სიტყ-
ვით — რაც არ უნდა გექნა, არ გიქნია -- ესეც კარ-
გი: უარარაობას ეგა სჯობია. მაგრამ ეხლა ეს უნ-
და გკიჯხო: რაც უნდა გექმნა, ის კი გიქმნია?

— დიად, მეტყვი შენ: მისვამს და მიქამია, არც
ერთი ღღე მშიერი არა ვყოფილვარ.

მითამ პასუხი ეგ არის? წირვა ლოცვას არ ვაკ-

ლდებიო. რა გამოვიდა? იქ ყოველთვის გსმენია ჩვენ-
თვის ჯვარცმულის ქრისტეს სიტყვა: „ვითა მამა
ზეცისა იყავ შენ სრულიო.“ აბა ან ერთს წამს შენს
სიცოცხლეში მაგისთვის სცდილობარ? არა, შენ მაგი-
სათვის არა სცხოვრობ: შენ სცხოვრობ, რომ სვა
და სქამო და არა იმისთვის სქამ და სვამ, რომ იც-
ხოვრო, ესე იგი, ეცადო, რომ ვითა მამა ზეცის იყო
შენც სრული.

VI

ოცი წელიწადია თურმე, რაც ლუარსაბი და
დარეჯანი ერთს უღელში შებმულან და ერთს ბე-
დის კალთას ქვეშ ამოფარებულან. საოცარი ამბავია
ამათი ჯვარის-წერა. ჯერ ლუარსაბი თავის ძმასთან—
დავითთან—გაუყრელი იყო, როცა ოცი წლისა შეს-
რულდა და მოინდომა ცოლის შერთვა. ძალიან
მოინდომა, მაგრამ არ იცოდა, ვისი ქალი შეერთო;
მდიდარიც უნდოდა, კაი გვარისშვილიც და მზეთ-
უნახავიცა. ამავების მექონი ქალი ჩვენში ძვირია.
ლუარსაბს ჯერ კი თვალი ეჭირა—იქნება შემხვედ-
სო, და, რომ ვერსად ვერა ჰპოვა, გაიზრახა გულში
შეიკეროს პტყელის ბუზმენტებით ჩოხა, ბუზმენტე-
ბითვე მორთული განიერი მაუდის შალვარი, ერთი
ოციოდ თუმანს თავი მოუყაროს და ჩავიდეს ქალაქ-
ში იმ ფიქრით, რომ ერთი ორიოდჯერ ქუჩა-ქუჩა
გავაქენებ დროშკასაო, იქნება ერთი მდიდარი, კაი

გვარის და ოჯახის შვილი ქალი ბადეს მოხედესო, თუ არა და სომხის ქალები ხომ იქ არიან, ათასს-თუმანს წამოვიღებო. ბოლოს შეიტყო, რომ შორს წასვლა საჭირო არ არის: თავად გძელაძეს, დიად პატროსანს, გვარის და ოჯახის შვილს, ერთი მზეთუნახავი ქალი უზის გასათხოვარი და ზედ ზურგზედ-ორასი თუმანი თეთრი ნაღდად აკერია. აუფორთხალდა ლუარსაბს გული, გაუჯდა გვერდში და დღემუდამ საამურად უღიტინებდა, მაგრამ არ იცოდა, როგორ მოეხდინა საქმე. უშველა ღმერთმა და ერთს-დღეს მაქანკალიც გაუტყვრა.

მაქანკალი, გძელაძისაგან მოგზავნილი, გახლდათ ერთი მოხუცებული, დარბაისელი, ლარიბი და ქვრივი დედა-კაცი, რომელიც მას აქედ, რაც ქმარი მოჰკლამოდა, ამ პატროსანის ხელობით თავს ირჩენდა. ამას „სუტ კნეინას“ ეძახოდნენ იმიტომ, რომ ამისი უბედური ქმარი მთელ სიცოცხლეში კნიაზობას ეძებდა და ვერ დაიმტკიცა. ჩვენც ვგრე დავეუძახოთ.

დიდი ენა-მეტყველობის სახელი ჰქონდა გვარდნილი თავადიშვილებში ამ სუტ-კნეინასა. ამისთანა გამოცდილი შუამავალი თურმე ორიც არ დადიოდა დედა-მიწის ზურგზედა. ამიტომაც ბლომად იღებდა ფეხის ქირასა, მაგრამ ეს იყო კარგი, რომ რაკი იკი სრებდა საქმეს, ბოლოსაც მოუღებდა. აი გძელაძესაც ეს ამოერჩივა, ხუთი თუმანი ბეი მიეცა და ხუთმეტსაც დაჰპირებოდა, როცა საქმეს გაარიგებს. თუმცა გძელაძემ გამოგზავნა ლუარსაბთანა, მაგრამ,

გამოცდილმა სუტ-კნეინამ ისე აჩვენა თავი, რომ მითამ ჩემ თავად მოვედიო, რომ ლუარსაბსაც დაავალოს და დასცინცლოს რამე.

ეს მოჰხდა ერთის აზნაურ-შვილის სახლში, რომელმაც ჯვარი დაიწერა და ქორწილში სხვათა შორის ლუარსაბიც დაჰპატიჟა ის სუტ-კნეინა ამ აზნაურშვილის მამიდა იყო. ქორწილის მეორე დღეს სადილის შემდეგ, ჩვენი ლუარსაბი შექეიფიანებული წავიდა და ფანჩატურში დაწვა. მზე დაწურვაზედ იყო, როცა ვილაკამ ხელი ჰკრა და გააღვიძა. ლუარსაბმა გააქყიტა თვალები და დაინახა ერთი პატიოსანი ხნიერი დედა-კაცი. წამოხტა მაშინვე ფეხზედ.

— დაბძანდით, შენი ქირიმე, მოისვენეთ, უთხრა სუტ-კნეინამ: უკაცრავად ვარ, მოსვენება დაგიფთხეთ, მაგრამ დედი-თქვენის მეგობრობა და ხათრიჯამი რომ მაგონდება, ის პატივი და სიყვარული, თქვენზედაც გული შემტკივა... აი ამოდენა (დაბლა ხელით აჩვენა) ხელში მჭერიხართ, მითამაშებიხართ. დედათქვენი და მე დიდი მეგობრები ვიყავით, უერთი-ერთმანეთოდ ვერ გაგვეძლო, დიდი სიყვარული გვქონდა ერთმანეთისა: დები რად იქნებიან ისე, როგორც ჩვენ ვიყავით. დედა-თქვენი ხომ არ გახსოვთ?

— არა, მე მაშინ ორის წლისა ძლივა ვყოფილვარ, მიუგო ლუარსაბმა, რომელმაც არ იცოდა ჯერ. რა ამბავია და ან რა უნდა ამ კნეინასა.

— რასაკვირველია, არ გეხსოვებათ. ის უბედური ღმერთს რომ თავის უმანკო სულს აბარებდა—

იმის დამკარგავი მე ცოცხალი რაღადა ვარ, ეჰ, მადლობა ღმერთს, იმის ნებას ვინ წაუვა — რომ უმანკო სულს აბარებდა, მე მაშინ ფეხით ვეჯექი. ყველანი დაითხოვა ჩემ გარდა. მამა-თქვენი, მგონია, მაშინ მიცვალებული იყო.

— არა, ჯერ მასუკან თუნდ ექვსი წელიწადი იცოცხლა, მიუგო ისევ ლუარსაბმა.

— მართლა, მართლა, რამ დამავიწყა? — სთქვა სუტ-კნენიამა, მითამ და მართლა დაავიწყდა: აი სიბერე რა არის ხსოვნამ მიღალატა. დიად, ცოცხალი ბძნდებოდა. დახე ჩემს გონებას! თავის პირით არ მიბძანა: „დაო ხორეშან! ვიცი, რა სიყვარული გაქვთ შენ და ჩემ ცოლსა, წადი ფეხით დაუჯექი, იამება, შენ რომ გნახავს. ისე ჩემი ნახვა არ იამება.“ მამა-თქვენი დარბაისელი კაცი იყო, დიდი პატიოსანი, სახელოვანი და ყველასაგან პატივცემული. დიდი შიში-კრძალვა ჰქონდათ იმისი განა მარტო საქრისტიანოში, სალექოშიაც; დაღისტნამდინ იმისი სახელი გავარდნილი იყო, რუსებისაგანაც დიდი პატივი ჰქონდა. აბა თქვენ რა გეხსომებათ, პატარა იყავით. ჰო, რას მოგახსენებდით?... ჰკითხა ლუარსაბსა.

— რომ მამი ჩემის სახელი დაღისტნამდინ გავარდნილი იყო, რომ რუსებისაგანაც დიდი პატივი ჰქონია, უპასუხა ლუარსაბმა.

— არა, ეგ ხომ ვიცი. რაზედ დავიწყე, ის დამავიწყდა, ვეღარ მომიგონია. აი, ბატონო, სიბერე ეს გახლავთ: წუთის წინად რას ვლაპარაკობდი, არ

მახსოვს, მამი-თქვენის სიკვდილი ოცის წლის ამბავი—რომ არ მახსოვდეს, რა საკვირველია.

— თორმეტის წლის ამბავი გახლავთ, გაუსწორა ლუარსაბმა.

— თუნდ თორმეტისა, მაინც საკვირველი არ არის. რაზედ დავიწყე ლაპარაკი?... ჩაფიქრდა სუტკენინა, მითამ და არ იცოდა, რაზედ დაიწყო. იცოდა, ძალიან კარგად იცოდა, მაგრამ ჰფიქრობდა ისე როგორ მოახერხოს, რომ ლუარსაბმა ტყუილში ვეღარ დაიჭიროს, როგორც მამის სიკვდილში დაიჭირა. ლუარსაბი გაშტერებული იდგა და სულ არ ესპოდა, რა განზრახვით მოსულა ამასთან კნენინა და რა განზრახვით ჰლაპარაკობს.

— ჰო, მართლა! წამოიძახა სუტკენინამა ფიქრის შემდეგ: იმას მოგახსენებდით: ცხონებული დედა-თქვენი რომ უმანკო სულს აბარებდა, ყველანი დაითხოვა ჩემ გარდა და, როცა მარტოკანი დავრჩით, მიბძანა თავის სირინოზის ხმითა: „მე, ჩემო გულითაღო მეგობარო ხორეშან, დიდის ხნის სიცოცხლე აღარ მაქვს. ვიცი, რომ ჩემი სიყვარული დიდი გაქვს. აი ეს შენ და ეს ჩემი ობლები, შენ იყავ ამათი დედა“. ეს რომ ბძანა, — ვუი უბედურების მნახველს — გული ამოუჯდა. მეც ლაპალუპით წამომივიდა ცრემლები, ბევრი ვიტირეთ. მერმე ხომ განუტევა კიდევ ის ანგელოზის სული. მე, როგორც თავზარ-დაცემული, ისე გიყსავით დავრბოდი, თურმე ეგონათ, ვერ ავიტან მწუხარებას და ჰკვიდამ შევცდები. დიდი სიყვარული გვქონდა, ესე ვიყავით,

თითქო ერთი ხორცი გვაქვსო და ერთი სული. დედათქვენიც ასეთი დედა-კაცი ბძანდებოდა, — დაუმკვიდროს ღმერთმა სასუფეველი — ასეთი დედა-კაცი ბძანდებოდა, რომ ყველას ხატსავით უნდა ელოცნა. ასეთი რამ იყო! სადღა არიან ეხლა იმისთანები! ჩვენც ვიტყვით, დედა-კაცები ვართო!... მესამეს დღეს ქრისტიანულის წესით მივაბარეთ მიწასა იმისი ნათელი გვამი. დიდი სამღვდელი იყო მოპატიუებული. მოგახსენებენ, მამა-თქვენს გვამის გასაპატიოსნებლად არქიელიც უნდა მოეწვია, მაგრამ დროშკ-ს ცხენები ვერ ეშოვნათ, რომ გაეგზავნათ. თქვენ ერთი ბეწო ობლები დარჩით, თქვენ და დევით პატარები იყავით, თქვენ მაშინვე შამიყვარდით, თქვენკენ მაშინვე გული უფრო მამიწევდა. არ ვიცი რად, დათიკოც ხომ იმისი ნაშობი იყო, მაგრამ თქვენ ჩემთვის სხვა იყავით. მე თქვენ ხომ არ გეხსომებით?

— არა, არა მახსოვხართ.

— აბა, რასაკვირველია, არ გეხსომები, შენ სამის წლისა იქმნებოდი, როცა მე ქმარი მომიკვდა — ვაი იმის დამკარგავს — მას აქედ შინიღამა ფეხი არ გამომიდგამს, ვარ ესე უნუგეშო, უპატრონო ქვრივ-ოხერი. სიხარული ჩემთვის სიხარული აღარ არის, ქვეყანა ჩემთვის სულ შავებშია ჩაცმული. მაპატივეთ კანდიერება, იქნება თავი მოგაწყინეთ. რა ვქნა? ბედისაგან დამწვარ-დადაგული ვარ, დარდები მეშლება ხოლმე. რაღა გავაგრძელო, მოკლე სიტყვა სჯობია. თქვენ სამის წლისა იქნებოდით, რომ

ქმარი დაეკარგე. მოგშორდით და მას აქედ აღარ მინახეიხართ, მაგრამ გულით ისევ თქვენთანა ვიყავი, ვისაც კი თქვენებურს შევხვდებოდი, თქვენს ამბავს ვკითხავდი. ერთ ღამეს—აი ეს სამი თთვეც არ იქნება—ღამეძინა. ვნახოთ—ღრმა ძილში რომ ვარ—ერთი მშვენიერი ანგელოზი, შუქ-მოფენილი, განწმენდილი და გასპეტაკებული თვალ-წინ გამოიმეცხადა. სიზმარს მოგახსენებთ, მაგრამ ასეთი სიზმარი იყო, რომ აქამდინ ცხადი მგონია— „ხორეშან! მიბძანა სულმა ცხოველმა: მე შენის გულითადის მეგობრის სული ვარ, განწმენდილი და გასპეტაკებული.“ მაშინვე მუხლებზედ მოვეხვიე დედი თქვენის სულსა, დედა-თქვენი ბძანდებოდა.— „მუხლებზედ ნუ მეხვევი, მიბძანა ხელახლად: მე შენგან გული მტკივა: რად დაანეზე თავი ჩემს დავითს და ლუარსაბსა? დავითი კადევ არაფერი, იმან ცოლი იშოვა და დაბინავდა, ლუარსაბს რატომ არ ჰბტრონობ?“ სამი ღამე ერთი ერთმანეთზედ მომეველინებოდა და სულ ამას მეტყოდა ხოლმე. ეგრე გახლდათ, თქვენი დაუტირებელი არ მოვკვდე! თუნდ ეგ არ ყოფილიყო, მე—როგორც მოგახსენეთ—უფლისა წინაშე აღაქმა მივეც, რომ დედობა გაგიწივო, და აი დღეს მოვიდა ის დღე. თქვენ ყმაწვილი კაცი ბძანდებით. მე რა წამსაც დაგინახეთ, მაშინვე მივხვდი, რასაც გაუკიყებია ის საწყალი ქალი. ღმერთმა შეარცხვინოს შენს მხარ-ბეჭთან ყარამანის მხარ-ბეჭი და სიტურფე ტარიელისა, გონიერება გარდანქეშანისა. თვალი მოგკარით თუ არა, მაშინვე მივხვდი,

რა აც აუნთია ცეცხლი იმ უბედურის ქალის გულში. უბედურს ვამბობ იმიტომ, რომ იქნება თქვენ იმაზედ არც კი ჰფიქრობთ, ის კი იქა ჰდნება.

ლუარსაბს იამა, ისე უნებლიედ ქული უფრო ჩაიტება, კისერი მოიღერა, წვრილ, ახალ-აშლილ უღვაშებს ხელი გადუსო, წელში გასწორდა და მხარ-ბეჭი მოიმარჯვა. ისე იამა, რომ პირველ ხანში ვერ მოახერხა სიტყვის თქმაცა. ჯერ არ იცოდა, რასაკვირველია, ის ქალი ვინ იყო, მაგრამ მაინც იამა ~~ქალი~~.

— არც ქალია ურიგო, და წყო ისევ სუტ-კნეინამა: როგორი ყარამანიც შენა ხარ, იმისთანა საღბიხურამან ის არის. სწორედ ტარიელ და ნესტანდა-ეჯანი იქნებით, ორივე ერთად რომ შეეყაროთ. არც გვარი და შთამამავლობა აქვს ცული. მუხრან-ბატონთან ერთ ფურცელზედ არის იმათი გვარ-ც ჩაწერილი. კაი ქალი, კაი გვარიშვილი, კაი ოჯახი, სახელ-გააქმული ნათესაობა, — ბიძა ერთი მაიორი ჰყავს, მეორე დიამბეგია თათრებში, ფულიც აქვს ნაღდად, მეტი რა გინდა? მერე დედი-შენის სურვილიც არის. ის ანგელოზი წუხელაც მომეველინა და მითხრა: „ეგ უთუოდ მოახდინე!“

— ფული რეთი აქვს? ჰკითხა ლუარსაბმა.

— ორასი თუმანი ექნება.

— ნაღდად?

— სულ ბაჯ ღლო ოქრო; შინა აქვს პარკში შეკრული.

— გძელადიანთ ქალი ხომ არ არის?

— თქვენ ვინ ვითხრათ?

— მე ვიცი.

— მაინც?

— ვიცი, ის არის. განა მე კი გულში არა მქონდა იმ ქალის სახე, მორცხოვით ჩაიღიმილა ამ სიტყვაზედ ლუარსაბმა.

— საიღამ? გინახავს თუ?

— თვალითაც არ მინახავს, მაგრამ ისე ვიცი.

— მაშუ ნებას დამრთავთ თქვენ მაგიერ ვილაპარაკო? რა რიგად გაუხარდება ქალსა!

— თორემ მამას კი არა! სთქვა სუტ-კნეინის ქებით გაზვიადებულმა ლუარსაბმა.

— არ გაუხარდება, თქვენმა მზემ! გაუძნელა ძალად საქმე სუტ-კნეინამ.

— მაშუ იმისგან არა ხართ მოგზაენილი?

— რას ბძანებთ? იმისაგან რომ ვიყო, საქმე გათავდებოდა, რაკი თქვენი ნებაც არის. ის არის, რომ თითონ მამა დიდს უარზედ სდგას.

— უარზედ სდგასო!.. წამოიძახა გულ-ნატკენმა ლუარსაბმა: რაში მიწუნებს მითამ? გვარი იმაზედ ცუდი არა მაქვს და ოჯახი მითამ რა?

— ეხლა, ხომ მოგეხსენებათ, რიხიანი კაცია.

— მაშუ არა იქს რაღა?

— როგორ არა იქს, მაგრამ დიდი ცდა ზ ხერხიანობა კი უნდა.

— მაშუ შეიძლება დავიყოლიოთ?—

— ვ-ნ იცის? ეგ ხერხზედ ჰკილია, მაგრამ მაინც კიდევ ღმერთმა იცის: ჯიუტი კაცია.

— ხერხი კიდევ თქვენი საქმეა.

— მართალია, მაგრამ მარტო ჩემი ხერხი რა-
სა იქნის?

— სხვა რა უნდა? რაც შემეძლება ჩემ კისერ-
ზედ იყოს. მადლის გადახდა ჩვენც ვიცით.

— უი, შენ გეთაყვანე, შენა, მაგას ვინ მოგა-
ხსენებს? გულ-უხეობაში თქვენი გვარი დიდი ხანია
გათქმულია, განა არ ვიცი. თუნდ ეგ არ იყოს, დე-
დი შენის შვილს მე უნდა გამოგართო რამე, მაშინ
შემერგება ლუკმა? არა, გეთაყვა, მე მაგას არ ვიქ
— ეგ შენ იცი. მაგრამ... მაგარი ეს არის, რომ
„ქრთამი ჯოჯოხეთს ანათებსო“, ერთი ოციოდ
თუმანი მოგინდება, რომ იმისი მახლობლები შემო-
ვისყიდოთ. ერთი კაცია იქ, იმისი სიტყვა გძელაძი-
ანთ მოსესათვის ბეჭედია, ფირმანა სწორედ. იმას
უნდა ხახა დაფულობოთ.

— ეხლა სად ვიშოვო მე ოცი თუმანი? უთხრა
ცხვირ-პირ-ჩამოშვებულმა, დაღონებულმა ლუარსაბმა.

— მაგაზედ ნუ შეწუხდები: შენ თამასუქი მა-
შეც და ფულს მე გიშოვი.

— ბატონი ხარ აი თუნდ ეხლავ, — წაატანა
სიტყვა გახარებულმა.

— სუტ-კნეინამ, რომ ჰნახა ესე ადვილად ლუარ-
საბის დაყოლება, იფიქრა: სულელი ყოფილა, რა-
ტომ ბლომად არ ეუთხარიო და, რომ გაასწოროს
შეცდომა, ეს მოიგონა:

— ეს კი უნდა იცოდე, ჩემო შვილო, რომ
დიდს სარგებელს გამოგვართმევინ.

— ღიღსა? მაინც რამდენს?

— თუმანზედ შვიდ შაურს.

— რა ვუყოთ, მივცემ. „როგორც გიჭირდეს, ისე გიღირდესო“ — ნათქვამია.

— მაშ ყური დამიგდე: შენ ჯერ უარზედ დადევ, ვინც რა უნდა გითხრას, ფეხი მაგრა დააჭირე, იქნება იმ ქოფაკს, როცა დაყაბულდება, ქახრაკი მოფუჭიროთ, მეტი დავსტყუოთ, გესმის? მე სულ შენთვის ვამბობ, თორემ მე რა მერგება. ხომ გესმის?

— მესმის, როგორ არ მესმის! ფეხი უნდა დავაჭირო.

— მაშ ეხლა მე ვიცი, ხვალ დილაზედ თამასუქს მოვამზადებინებ, შენც ხელი მოაწერე და მერე მე ვიცი.

— თამასუქი წინ მოგცე?

— მაშ, ქა!.. ფულს რსე ვინ განდობს? მე რომ მქონდეს, არ დაგიქერ, ხომ იცი. დედი-შენის შვილს როგორ დაფუჭერ, მაგრამ მე ქვრივ-ოხერს ვინ მომბადა, სომეხს უნდა გამოვართო. აბა სომეხი, ხომ იცი, რა ურიაა.

— ვიცი, ვიცი.

— მერე, როცა გავარიგებ, მეც ერთი ქვრივ-ოხერი ვარ... ერთი ორჯერ პურს მაინც მაქმევ — შეაბრალა თავი სუტ-კენინამა: შენი გვარი დარღმანდლობაში გათქმულია.

ლუარსაბს იამებოდა ხოლმე, როცა ეგრე იხსენიებდნენ იმის გვარს. ოღონდ ეს გეთქვა და ჩოხას გაიხდიდა და შენ ჩაგაცმევდა.

— ერთი ეს მითხარ, ქალი როგორია? ყველა-
ყველა და ეს კი დაგვაფიწყდა,—მოიგონა ბოლოს
ლუარსაბმა.

— წიგნში და ხელ-საქმეში კარგად გაწუროვნე-
ლია, მეტი რა გინდა, უპასუხა იმანაც.

— წიგნი რად მინდა! რა, ბრანდ ხომ არ
დავსომ!.. შენ ერთი ეს მითხარ, მადლიანი სახე
აქვს? ფერზედ როგორ არის?

— მაგას ნუღარ მკითხავ, კალმით ნახატია.

— მაშ რაღა, ფეხი დავაჭირო? ჰკითხა ლუარ-
საბმა, რომელსაც სუტუნენის უკანასკნელ სიტ-
ყვაზედ სიხარულმა და წადილმა ტანში მეტად საა-
მურად გაურბინა.

— დიად, ფეხი დააჭირე. ამას შენთვის ვამბობ,
რადგანაც ჩემს დაზედ უკეთესის შეილი ხარ, თო-
რემ—თითონ შენ იცი—მე გამორჩენა არა მაქვს—რა.
ჩემის სულის საცხონებლად მინდა მოვახდინო ეს
საქმე, თორემ მოსე გძელაძე მე არას მამცემს. ნე-
ტავი დავიყოლიო და დედი-შენის შეილის ბედნიე-
რება მოვახდინო და გამორჩენას ვინ იკითხავს!

— ჩემ კისერზედ იყოს ევა. ლამაზია ჰკითხა
ღიმილით კიდევ ლუარსაბმა.

— გითხარ—კალმით ნახატია-მეთქი.

— ორასი თუმანიცა აქვს?

— იქნება მეტიც,—ეგ მე და შენზედ ჰკიდიო.

— იქნება მეტიცო!.. ჰა, თქვენ რას იტყვით,

— ცუდი არ იქნება, ისე სთქვა ლუარსაბმა, თითქო
რჩევას ეხლა აპირებსო.

— შენ როგორღაც გულში ჯერ არ გადაგიწყვეტნია, როგორც ვხედავ, — დაატანა ცბიერმა სულტ-კნინამ, რომ გამოათქმევინოს, გულში კარგად გაუჯდა თუ არა; თუ გაუჯდა, კიდევ დასტყუოს რამე.

— ეჰ, რას ბძანებ?

— როგორ რას ბძანებ? თუ გულში არა გაქვს, ნუ შემარცხვენ, ეხლავ თავი დამანებებინე.

— თავი როგორ დაგანებებინო, რომ იმ ქალის სიყვარული ნაღვერდალსავეით ჩამომიგდე. აბა როგორ დავანებო თავი? მითამ რაში დავიწუნებ?

— მაშ გავათავეთ?

— გავათავეთ.

— უი, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი! ძლიეს დედი-შენის მოვალეობას და უფლისა წინაშე აღთქმას არ შევასრულებ, თუ მოსე გძელაძე ძალიან არ გაგვიჯიუტდა.

— ის კაცი რომ სთქვი, მოიყიდე, მეც აქ ფეხს დავაქერ.

— ნეტავი იმის მეტა ქრთამი არ დაგვეხარჯოს! იქნება სხვასაც მოუნდეს.

— შუაზედ გაუყავ ოცი თუმანი.

— უი ჩემ თვალებს! ქა, როგორ იქნება! უბრალო კაცის შვილები ხომ არ არიან, ათ-ათ თუმანში ხელი გაისყარონ, თავადი შვილები არიან, სახელ-განთქმულები, იმათი მოსყიდვა ადვილი არ არის. აი როგორ გეტყობა, რომ ჯერ ყმაწვილი ხარ.

— ოცის წლისა ჯერ სრული არა ვარ, იტყუა ლუარსაბმა: სრული იყო.

— ისიც ჩვიდმეტის წლისა იქნება. სწორედ გვრიტები იქნებიან. უი, ნეტავი კი იმ ბედნიერ დღეს შევესწრა, რომ თქვენ ერთად მხარმხარ მსხდომნი ვნახოთ და! ბევრი არ შემოგნატრებენ!

— მაშ ერთი აუჩქარე, თუ მართლა ეგრეა, თუ ღმერთი გწამს, შევხვეწა მოუთმენელი ლუარსაბი.

— ნეტავი ჩემს აჩქარებაზედ იყოს დამოკიდებული და მალე მტერი მოგიკვდეს, მალე მე მაგას ბოლო მოვუდო, მაგრამ ის წყეული მამაა საქმე. ღმერთი მოწყალეა, ნუ გეშინიან.

ეგრე გათავდა პირველი მოციქულობა სახელოვანის მოციქულისა. ლუარსაბს ამ დღის აქედ, ცხადივ თუ სიზმრად, სულ ის კალმით ნახატი ქალი აგონდებოდა და ორას თუქნიანი პარკი. საღერღელი მეტად აეშალა, სურვილმა მეტად აადუდა, ასე რომ, როცა მოიგონებდა, ერთს ლაზათიანად გაიზმორებდა და ამას იტყოდა მუნაგსავით ტუჩის ლოკვითა: „კალმით ნახატი ქალი, ორასი თუმანი ბაჯადლო ოქრო და იქნება მეტიცო... ჰა! რას იტყვი ლუარსაბ, ურიგო არ იქნება, განა? ამაზედ არისნათქვამი: „ბედი მომეცი და სანახევზედ გადამაგდეო!“

VII

თუმცა სუტ-კნენინამ თავის ანგარიშების გამო საქმე ცოტად გააგრძელა, მაგრამ მალე უნდა გათავებულყო, რადგანაც ორივეს მხრივ ნების დართვა იყო. სუტ-კნენინის ანგარიშების გარდა, ერთი სხვა ხიფათიც მოსდევდა ამ საქმეს: ქალი პირველი რომ ოცის წლისა იყო და ამბობდნენ ოცდაერთისაცაო—ეგ არაფერი, ამაში შეიძლებოდა კიდევ ხერხიანად მოეტყუებინათ, ცხენი ხომ არ იყო კბილებზედ შეეტყოთ, მაგრამ ქირი ის იყო, რომ მეტად მახინჯი გახლდათ. აბა აქ როგორ მოატყუებ? თვალებს ხომ არ აუბამ? მართალია, შეიძლებოდა პირველში სხვა ეჩვენებინათ, მერე, რაკი ჯვარის დასაწერად მოვიდოდა, ძალად გადასწერდნენ ჯვარსა: მაგრამ სუტ-კნენინას ეშინოდა: მერე ხომ თმით მათრევენო. თმით თრევა კიდევ არაფერი, რომ კარგად გამოჩენა შეიძლებოდეს, ოცი თუმანი აბა რა ფულია! მართალია, ლუარსაბსაც ჩამოართო ბარათი, მაგრამ, რაკი ამისთანა მახეში გააბამდა საწყალსა, მერე როგორღა მივიდოდა ფულის გამოსართმევად? ხომ უზიარებლად დაარჩობდა. ეჩივლა და ბარათი დიანბეგთან წარედგინა, რა გამოვიდოდა? ლუარსაბი გააბათილებინებდა, თუ არა და ნახევარს დიამბეგი წაიღებდა. მაგ ნახევარს ჯანი გავარდეს, ოღონდ საქმე არ გამოაშკარავდეს, მაშინ რა ეშველებოდა სუტ-კნენინასა? ხომ ციხეში დაიჭერდნენ. „არა, იფიქრა კნენინამ: ეს ბარათი კიდევ აქა მქონდეს: რო-

ცა დრო მოვა, შევეუთვლი, თუ მომცა, ხომ რა კარგი, თუ არა და ჯანი იმასაც გავარდეს — ერთის სიტყვით — ეს ბარათი ან ჰო არის, ან არა. საპოაროდ საქმე რად გავიხადო. სიფთხილეს თავი არა სტკივა: ისევ ისა სჯობია, მოსე გძელაძეს ათიოდ თუმანი ნალდი — აი ეგ მიყვარს! — მოვამატებინო და გავბედო ლუარსაბის მოტყუება, თორემ იქ ჩივილი, ერთი დავიდარაბა ასტყდება, იქნება საქმეც გამოაშკარავდეს, ამას იქნება კიდევ სხვა საქმეებიც ზედ შემიკეცონ — ერთი ხათბალა რამ გამოვა, რადა? არა, ეგ ჩემი საქმე არ არის: მე მიყვარს „ჩისტად“ საქმის დაქერა.

ეგრე მომართული იყო სუტ-კნენინა, როცა გძელაძიანთ სოფელში შევიდა ამისი ურემი, მითამ და ერთ რალაც ძველ საყდარში ღამის სათევად მოვიდა. მეორე დილას თითონ მოსე გძელაძე მოიქრა და სუტ-კნენინა თავის სახლში შეიპატია. დაიწყეს ლაპარაკი.

— აბა, ჩემო ღვიძლ დაზედ უფრო უკეთესო დაო! ქალია თუ ვაჟი? ჰკითხა მოსე გძელაძემ.

— ვაი, რომ ქალია, უპსაუბა შეწუხებულსავეით სუტ-კნენინამ.

— როგორ? არ ირთავს?

— არა.

— მაინც რას ამბობს?

— ქალი არ მოსწონს — ნუ გეწყინებათ კი — მახინჯი არისო.

— ვაი შენს მოსეს! განა უნახავს სადმე?

— არა, არსად არ უნახავს, მაგრამ შეუტყვია.

— თუ არ უნახავს, მაშ კიდევ შეიძლება საქმე დავატრიალოთ.

— აბა როგორ?

— თუ შენ შემეწევი, ჩემო დაო, და ჩემს პურ-მარილს არ დაივიწყებ, საქმეს დამში მოვიყვანთ.

— აბა, გეთაყვა, მე რალა თხოვნა მინდა, ხომ იცი, ჩემს თავს შენის სამსახურისათვის არ დავზოგავ.

— მაშ თუ ეგრეა, დამაცა.

ადგა მოსე, გავიდა გარედ და პატარ ხანს შემდეგ შემოიყვანა ერთი მშვენიერი, მოხდენილა ახალგაზდა გოგო. დააყენა სუტ-კნეინის წინ, ხან აქედ შემოატრიალა, ხან იქით, მერე უბძანა, რომ გარედ გავიდეს.

გამოცდილი სუტ-კნეინა მიხვდა, რასაც მოასწავებდა ეს ამბავი, მაგრამ თავი მოიკატუნა, მითამ და არაფერი იცის. მოსე გძელაძე მოვიდა და მოუჯდა ისევ გვერდით.

— როგორ მოგეწონა? დაიწყო გძელაძემ.

— ერთი ტურფა რამ არის, უმანკოებით მიუგო მანკიერმა სუტ-კნეინამ.

— უფრო კარგი იქნება, რომ ჩემის ქალის ტანისამოსით მოვრთოთ.

— რასაკვირველია: ერთი ორად მოემატება სიკეკლუცე.

— ახლა შენ რას იტყვი, რომ ნიშანის მომტანს ეს გოგო ლამაზად მორთული ჩემის ქალის

მაგიერად ვაჩვენოთ? ჰკითხა მოსემ და თვალი თვალში გაუყარა, რომ პასუხი იქ ამოეკითხა.

— მერე სასიძო ხომ მოვა ნიშნის მერედ, იმას რაღას უზამ?

— იქამდინ ვინ დააჯილდოს? მესამე დღესვე ჯვარის-წერა დავუნიშნოთ. სადღა მოიცილის, რომ ქალის სანახავადაც მოვიდეს?

— მერე ხომ მაინც ჯვარის-საწერად მოვა?

— მერე მე ვიცი. შენ ოღონდ მანამდინ დამეხმარე, მერე ჩემს კისერზედ იყოს. ძალად ჯვარს გადავწერ.

— არა, გეთაყვა, მე მაგ საქმეში ხელი დამიბანია, მე მაგას არა ვიქ, ეხლავ გეუბნები.

— რატომ?

— აბა, იმას გაუგია, რომ მახინჯიაო...

— მაგის ფიქრი ნუ გაქვს, გააწყვეტინა სიტყვა მოსემა: ნიშანის მომტანი რომ ამ გოგოსა ჰნახავს, მივა და ეტყვის: რას მიჰქარავ, იმისთანა ქალი ჩემს თვალებს ჯერ არ უნახავსო. თუნდა ეგ არ იყოს, ერთი ხუთიოდე თუმანი და იმისი ჯანი. ასეთს ავალაპარაკებ, რომ...

— ძმას გამოგზავნის.

— უფრო კარგი. რასაც თავის თვალით ჰნახავს, თუნდ ქრთამი არ იყოს, ის არ უნდა უთხრას? თორემ ფულიც ხომ არა ვშურს.

— არა, გეთაყვანე, მე მაგ ცოდვაში არ ჩავდგები. აი შენი ბედ მოცემული ხუთი თუმანი, მე კი ხელი დამიბანია.

ამოიღო ორი ოც-და-ხუთ მანეთიანი ასსიგნაცია და მისცა მოსეს გამოქნილმა მოციქულმა.

— მაშ მალაატობ?... უთხრა გულის სატყენად მოსემა: მაშ ჩემი ოჯახის დაღუპვა გინდა? მაშ ჩემი საწყალი ქალი არ გებრალემა? ეჰ! მუხანათო წუთისოფელო!. . სულ ტყუილი ყოფილა: პურ-მარილიც, პატივის-ცემაც, სიყვარულიც, მეგობრობაც!... ეჰ, შენი ნებაა!... ეს კი იცოდე, რომ გულში შხამ-წასული ისარი გამიყარე, სპილენძის ტყვია მომარტყი, ურჯულო ლეკსავით ქრისტიანი სული წამწყმინდე.

მოსეს ეგონა, რომ ამ სიტყვებით მოფულბობ გულსაო, ის კი არ იცოდა, სუტ-კენენა რა კნენა იყო! სუტ-კნენა კი იქნებოდა, რომ სიტყვიო მოტყუებულიყო!... სუტ-კნენას თუმცა გულში ეცი-ნებოდა, მაგრამ სახე შეიკმუნხა, მითამ სწუხს კიდევ და ვერა უშველია-რაო.

— შენ ნუ მამიკვდები, მოსე, უთხრა მწუხარეს ხმით კნენამ: და იმ შენის სახის ჩემს უბედურს ქპარს პირშავად არ შევეყრები საიქიოს, რომ შენის ოჯახის სამსახურისათვის მე თავს არ დავიზოგავდი, მაგრამ სამსახურიც არის და სამსახურიც.

— რა ვუყოთ, რომ არის?—მიუგო ეხლა კი ცოტად იმედ-მოცემულმა მოსემ, რადგანაც შეატყო, რომ სუტ-კნენა დაყოლებას აპირებს: რა ვუყოთ, რომ არის? განა ჩვენ კი არ ვიცით სამსახურის გადახდა? რა უხადური მე მიპოვე? ოცი

თუმანი არ დაგპირდი, ოც-და-ხუთი იყოს, შე დალოცვილო!

— არა, გეთაყვა, ფულზედ ხომ არ არის საქმე: თმით მათრევენ სიბერის დროს, სულს წავიწყებენდ.

— ოც-და-შვიდი იყოს.

— არა, გეთაყვა, ფული რასახსენებელია: საქმე დიდი გასაბედავია.

— ხომ მოხერხება შეიძლება? ოც-და-რვა იყოს.

— არა, შეძლებით კი შეიძლება, მაგრამ თავს ვინ გამოიმეტებს?

— ოც-და-ცხრა იყოს, უმატებს ნელ-ნელად მოსე და ყოველ მომატებაზედ ჰხედავს, რომ სუსტ-კნენია რბილდება.

— ძალიან თავის გამოიმეტება კი უნდა, თორემ შეძლებით რა არ შეიძლება.

სუტ-ნენიამ, ხელოვანმა სუტ-კნენიამ, ძალიან ცბიერობითა სთქვა ეს უკანასკნელი სიტყვა, თითქო მოსე რომ ფულს უმატებს, იმას ყურსაც არ ათხოვებსო, და მარტო იმასა ჰფიქრობს: შეიძლება, თუ არაო. დიდი ხანია იცის სუტ-კნენიამ, რომ შეიძლება, მაგრამ კარგა მსუქანის ლუკმის ამოვლება უყვარდა, რაკი ქვაბში ხელს ჩაჰყოფდა ხოლმე. მოსეს რომ არ დაესწრო, თითონ სუტ-კნენია ეტყოდა მაგას, ესე მოვიქცეთო. კალმით ნახატიაო, უთხრა და ამისთანა მახინჯს ხომ არ დაანახებდა? სწორედ მაგისთვისაც მოვიდა, რომ მოსესთან არჩიოს ისე კი, რომ ფულიც მეტი გამოორჩეს. რაკი მოსემ

დაასწრო, გამოჩინის საქმე ნახევრად გარიგდა-სუტ-კნენის კიდევ გაუხარდა, ეხლა მე უარზედ უნდა დავდგეო, სთქვა გულში: და თუ გამოჩინაა, აქ გამოვჩინებო.

— ოც-და-ათი იყოს, დაუმატა კიდევ სწორე გზაზედ დამდგარმა მოსემ: მეტი კი აღარ შემიძლიან.

— რატომ? დაიწყო ისევ თავისებურად კენინამ, რაკი ოც-და-ათამდინ აიყვანა: რატომ? შეძლებით კი შეიძლება, მაგრამ ნიშნობაში მეც უნდა ვიყო, რომ, თუ მოხერხდეს, კარგად მოხერხდეს. ეს არის ჭირი, რომ ამ კაბით ხომ ვერ მოვალ?

— კაბაც შენი ჭირის სანაცვლო იყოს, დაასწრო გახარებულმა მოსემ, რაკი ჰნახა, რომ სრულიად დაიყოლია: კაბა ჩემ კისერზედ იყოს.

— მაშ ყური მათხოვე, რას გეტყვი: მე იმას ნიშანის მოსატანად ძმას გამოვავაზენინებ. შენ გოგო ლამაზად მორთე—ეცადე არავინ გაგცეს—სამ დღეს უკან უთუოდ ქორწილი უნდა მოახდინო. მოიგონე რამე, რომ ყმაწვილმა ქალის ნახვა არ მოასწროს. მერე ხომ შენ იცი, ჩემი საქმე მაშინ გათავებულნი იქნება:

— ნიშნობის ღამეს ფულს სრულად ჩაგაბარებ, ეხლა თუ გინდა, ეს ხუთი თუმანი ბე ისევ წაიღე.

— არა ათი თუმანი მიბოძე, რა ვიცი, იქნება როგორ დამჭირდეს, აქ ხომ ვერ გამოვიქცევი.

— შეიღ თუმან ნახევარი იყოს ჯერ,

— ათი მიბოძე. ისევ შენის საქმისთვის მინდა.

შენს საქმეს მოვახმარებ, თუ გამოიჭირდა. ჩემთვის ხომ არა გთხოვ.

— რა? ეს ათი თუმანი იმ ოც-და-ათ თუმნის ანგარიშში არ გინდა წაიღო თუ?

სუტ-კნენინამ გაიცინა.

— მაშ, ქა?

— ჰო, ეგრე სთქვი, მე მეგონა მართლა ეს ცალკე გინდა, რომ ჩემს საქმეს მოახმარო.

— არა, გეთაყვანე, იმის ანგარიშში მიმაქვს. საკაბე კი მალე მიბოძე, რომ შეკერვა მოვასწრო.

— აი, ათს თუმანს მოგართმევ, იქილამ შეიკერე და მერე გავსწორდებით.

სუტ-კნენინა დაჰყაბულდა, მაგრამ მოსტყუვდა კი.

რალა გავაგრძელო, მოსემა და კნენინამ ესე დააწყეს საქმე და სწორედ ეგრედაც ბოლო მოუღეს. კაი ბადე დაუგეს ლუარსაბსა და კარგადაც გააბეს. ¹⁸⁸⁹ ორი კვირა რომ გავიდა, აღტაცებულმა ლუარსაბმა, აქაო და საქმე გარიგდაო, კარგის ნიშანით თავისი უფროსი ძმა დავითი გამოისტუმრა. დიდის ყოფით მიიღეს დავითი. ხალხი მოსემ არ მოიწვივა, სრულიად არავინ, რომ ეშმაკობა არ შეეუტყონ, ლუარსაბსაც მისწერა, ნურავის შეატყობინებო. აი ის წიგნი ნამდვილი, თავის ღირსებით და შეცდომებით:

▪ ჩემო აღმატებულო ბედნიერო გვაროვანო სიძეო:.

▪ თუმცა დიდათ ბედნიერი ვარ რომელიცა რომაა შენგანა ვარ დღეს მოხუცებული ბედნიერო

და გული ჩემი სიხარულით აღავსე ნეტართა სიძოობითა თქვენითა და ღთვლი ჩემი აახილე რომელიცა რომა დაინახა ისევ გაზაფხული მუხეთალისა სოფლისა ამისა ფრიად სიხარულში ვარ რომელიცა ეხლა ვარ ჩემო აღმატებულო გვაროვანო სიძეო რომელიცა გთხოვ გამოგზავნო ნიშანი რომა საქმემ არ დაიგვიანოს დიდი ხალხი არ გამოგზავნო რომელიცა რომა მე მოხუცებული კაცი ავადა ვარ სნეული და პატივი და მასლაათი და ქეიფი რომელიცა მე აღარ ძალ მიძს რომელიცა ფრიად შეაწუხებენ ქორწილში რომელიც თქვენ იქნებით ჩემს სახლში მასპინძელი დიად დიდი ხალხი მოვიწვიოთ თქვენცა დიდი და პატიოსანი ნათესაობა გყავს რომელიცა არც მე ვარ უნათესაო და ბლომად შეეყაროთ ისე როგორათაც შეჰფერის დიდებულს გვაროვნობასა თქვენსა და ჩემსა ოჯახს სახლკარიანობასა ჩემსა:.*

„სხვებზე ბძანდებოდეთ ბედნიერებით იესო ძე ღვთის მიერ ვითხოვ თქვენს ბედნიერებას რომელიცა რომა მსურს ნახვა თქვენი თქვენი სიმამრი ბრწყინვალე თავადი მოსე ნოშრევანისძე გძელაძე:.“

რასაკვირველია, თავაზიანი ლუარსაბი ამ წიგნის შემდეგ აღარ გაგზავნიდა ბევრს ხალხსა. მარტო ერთი დავითი და ერთი კიდევ ვიღაცა გამოისტუმრა, რომ ახალი სიმამრი, რადგანაც ავად არის, არ შეაწუხონ, დავითს კი დააბარა, რომ ფულზედ კარგად მოილაპარაკოს, როდის ჩააბარებენ, და მერე ქალი კარგად გასინჯოს.

დიდის პატივით მიიღო მოსემ დავითი. ქალის მაგიერად ის მშვენიერი გოგო მორთეს და დავითს ისე აჩვენეს. დავითი გაგიჟდა, რომ დაინახა. და გულში არ იყო, რომ შურმაც არ გაუარა, ნამეტნავად თავისი მქლე ცოლი რომ მოაგონდა ამასთან. ვახშამზედ რომ ისხდნენ, მარტო ოთხნი იყვნენ— დავითი და ამასთან მოყოლილი ის ვილაცა, თითონ მოსე და ამისი მოზდილი შვილი. კნენაც თუმცა მოსესთან იყო, მაგრამ ქალთან ივახშმა. მოსემ ბოდში მოიხადა, რომ ხალხი არ დაუპატიჟა ამისთანა ბრწყინვალე გვარიშვილებსა.

— რა ვქნა, შენი ქირიმე, უთხრა დავითს მოსემა, ჩემო ახლო მოყვარევ! ავადა ვარ, თასლიბს ვერ გავუწევდი. სიძუნწეში არ ჩამომართო, შენი ქირიმე! აბა ჯერ ისე ავადმყოფი რა არის, მერე მასპინძელი რა უნდა იყოს, თორემ იმდენი სიკეთე ღმერთმა შენ მოგცეს, რამდენი ნათესაობა და მახლობლობა მე მყვანდეს. მაგრამ ჩემი მაყურებლები რა ქეიფს გასწევდნენ. ისევ ის ვამჯობინე, ნუ დავპატიჟებ-მეთქი. ამ ნიშნობამ ისე შინაურულად ჩაიაროს, ქორწილი კი ჩემ კისერზედ იყოს. ქორწილისა რა ბძანა ჩემმა სიძემა!

— რაც ჩქარა იქნება, ისა სჯობიაო, უპასუხა დავითმა: პირფერობაში ნუ ჩამომართმევთ და ეს ქალი რომ ჰნახოს იმან, იმ წამშივე ჯვარს დაიწერს, თავი არ მომიკვდება!

— მზეთ-უნახავი ყოფილა, — დაუმატა სტუმარმა.

— რა ვქნა? მადლობა ღმერთსა, ღმერთმა ეგ მომცა და ყველაფერი ღვთის ნებაზედ ჰკილია— სთქვა მოსემა: მიხარია, თქვენმა მზემ, რომ ქალი მოგეწონათ.

— ღმერთმა აცოცხლოს პატარძალი! წამოაფლო ჯამს ხელი დავითმა: ღმერთმა ტკბილად შეაბეროს ერთმანეთს!

— მადლობელი ვარ, თქვენი ჭირიმეთ! დაუკრახველას თავი მოსემა: მაშ რაც მალე იქნება, ისა სჯობია.

— იმან ისე მოგახსენათ, უპასუხა დავითმა: მეც—სწორედ მოგახსენოთ—მაგას ვურჩევ ჩემს ძმასა. რალა გავაგრძელოთ საქმე.

— ჩემის ფიქრითაც ეგრე სჯობია, სთქვა მოსემა: ქალი აქა ჰდნება—მამისაგან კი არ უნდა ითქვას ესა, მაგრამ შორეული ხომ არა ხართ, თქვენთან რა დავმალო—ქალი აქა ჰდნება...

— ის კიდევ იქ, თქვენმა სიცოცხლემ! წაართო სიტყვა დავითმა.

— მაშ, როცა მიბძანებთ, მაშინ იყოს ქორწილი, სთხოვა მოსემა.

ერთი სიტყვით, გადასწყვეტეს, რომ სამშაბათს საღამოზედ სიძე უნდა მოვიდეს და იმ ღამესვე ჯვარი დაიწეროს. მეორე დღეს დავითმა ფულზედ ჩამოუგდო ლაპარაკი. მოსემ დააჯერა, რომ ქორწილის მეორე დღეს ორასს თუმანს სულ ბაჯადლო ოქროებს თავის ხელით მიართმევს, ხელი-ხელს დაჰკრეს, დავითი—მეორე დღეს პატარძალი აღარ არ-

ვენეს—შინ წამოვიდა და მოსე თავის სახლში დარჩა. როცა მოსემ ცხენზედ შესო და გამოისტუმრა დავითი, როცა მარტო დარჩა, ხელები დაიფშენიტა მეტის სიხარულისაგან და სთქვა ღიმილით: ყოჩაღათ წავიყვანე საქმე, ეხლა ჩემი წუხილი მარტო ის არის, რომ სუტ-კნენას ხრიკი მოვუგდო, ერთი მიზეზი რამ მოვუგონო, რომ ფული აღარ მივცე იმაზედ მეტი, რაც მიმიცია, თორემ, იმისგან რომ მოვტყუვდე, სირცხვილია.

ამ ფიქრში იყო, რომ სუტ-კნენა—მოსეს ცოლი არა ჰყვანდა და ჯალაბობას კნენა ჰთამაშობდა—რომ სუტ-კნენა წინ მოეგება გახარებული.

— ჰა, რა რიგად მოვიდა საქმე!—უთხრა სუტ-კნენამა: მომილოცავს შვილის ბედნიერება. დიდი ჯაფა კი გაწვიე. სულ ვიწურებოდი—შენზედ მიწა არ მენახოს—სულ ვიწურებოდი, რომ ან აი ეხლა შეიტყობენ-მეთქი, ან აი ეხლა, დავილუპები, მაგრამ მიშველა ღმერთმა და ვერ შეიტყეს.

— ეჰ, შე დალოცვილო!—უპასუხა მოსემ: იწურებოდი, ასე გგონია, პირველად ჩაგედინოს ამისთანა საქმე. იწურებოდა!... თქვენი ხელობა მეტი რა არის? იწურებოდა!...

სუტ-კნენა შეკრთა.

— არა, ჰაუმრობ, თუ მართლა მეუბნები? ჰკითხა შემკრთალმა სუტ-კნენამა.

— მაშ არა და გეხუმრები.

— ეხლა განა?

— ეხლაცა და მაშინაც.

— ღმერთმა მშვიდობა მოგცეს, თუ ეგრეა, მე კი გამისტუმრე და მერე შენ იცი.

— სადაც გინდა, წაბრძანდი, ხელს ვინ გიქერს.

— რასაკვირველია, ხელს არავინ დამიქერს, მაგრამ დაპირებული მიბოძე და ღმერთმა მშვიდობა მოგცეს, რაც გინდა ილაპარაკე ჩემზედ: გული არ მეტკინება.

— დაპირებულიო!... რაც მოგეცი იმასაც ვნანობ და გგონია— კიდევ მოგცე რამა.

— ახლა ეგ ნამუსია! მოხუცებული დედა-კაცი ფოშტის ცხენისავით მათრიე, ქვეყანაში თავი შევირცხვინე, საქმე საქმეზედ მოვიყვანე და ეხლა მაგას მეუბნები?! ნამუსია!

— დაჩუღი, ოორემ...

— არა, ნამუსია!... შენა გკითხავ, ნამუსია!

— ის კი ნამუსია, რომ აგიღია ფეხი, სოფლიდან სოფლად დადიხარ და მაქანკლობ, ნამუსია! შარშან რომ ათ ოუმნად შენი დისწული გასათხოვარი ქალი დიამბეგს მიჰგვარე, ნამუსია! როცა დაორსულდა, შენ რომ წამალი მიეცი და მუცელი წაუბდინე, ნამუსია!...

სუტ-კნენას გული ყელში მოებჯინა, თავისი სიფთხილე, გამოცდილობა ამ გვარებში და გულის სიგრილე დაჰკარგა.

— მაშ თუ აგრეა— დაიყვირა გაკაპასებულმა სუტ-კნენამ— შენი ფეხი დამკარ თავში, შენი ფეხი, თუ ეგ საქმე არ დაგიხლოართო!

— შენი ლეჩაქი დამხურე თავზე— ამ მუქარა—

ზედ მშვიდობიანად უპასუხა მოსემ: შენი ლეჩაქი, თუ ეხლავ გომურში არ დაგამწყვდიო, მინამ ქორწილი არ გათავდება. რას მიზამ! მიჩივლებ თუ? არა მგონია, შენი თავი სადიამბეგოდ გახადო: ცოდვა ბევრი გაწევს კისერზედ, სულ ერთი ერთმანეთს ზედ მიეკეცება, და მაშინ ციმბირშიაც ალაგი არ გექნება, შე ტყუილო კნენავ, შენა! ეს ის დიამბეგი კი არ არის, რომელსაც გოგოს გაურიგებლი ხოლმე და ბურთსავით ხელში ათამაშებდი! ის დრო წავიდა.

ვერც ამ სიტყვებმა მოიყვანეს თავის გონზედ გამწარებული სუტ-კნენა. ის ისევ ისე სიმწარისაგან გონება-მიხდილი იყო, თორემ გაჯავრების და მუქარის მაგიერ ისეღ ნაირად მოიკატუნებდა თავს, ისეღ ნაირად მოუკვდებოდა ხელში, რომ ყველაფერს გააქარწყლებდა. ეხლა კი ჯავრისაგან, როგორცა ვთქვი, გონება დაბნეული ჰქონდა, იმიტომაც მაინც კიდევ შეჰყვირა:

— დამამწყვდევე!... უი, მეხი კი დაგეცა მაგ უხეირო თავზედ! დამამწყვდევე რა, შენი მოახლე გოგო ვარ, ან შენი გომბიო ქალი!... წაღაცო!

— რაო? აი თუ გოგოზედაც უარესი არა ხარ. მე ეხლავ გაჩვენებ, როგორც გაგისტუმრებ გომურში—უთხრა ხუმრობა გაშვებით მოსემა: შენ რომ ჩამოგარჩო კიდევ, ხმას არაეინ გამცემს. მაგრამ სიფრთხილეს თავი არ ასტკივაო, მერე რომ არა დამაბრალო-რა, ეხლავ მიჩვენე ჯიბეში რა გაქვს.

მივარდა სუტ-კნენას ჩვენი მართალი კნიაზი.

სუტ-კნენა ჯერ გაუძალიანდა, ბოლოს კი—ღვთის წყალობა გქონდეთ—იკადრა ერთის ლურჯის ხელსახოცის ამოღება, რომელშიაც რალაცები ეხვია. სუტ-კნენა გაფითრდა და პირი გაუშრა. ველარა უთხრა რა. მოსემ გაშალა ხელსახოცი და თავისი ათი თუმანი იქ გამოკრული ისევ ხელ-უხლებლად ჰნახა, მაშინვე ჯიბეში იკრა. ერთი რალაც ქალაღიც მოჰხვდა ხელში. გაშალა, თამასუქი იყო, ის თამასუქი, რომელიც სუტ-კნენამ ლუარსაბს დასტყუვა. მინამ მოსე ამ საქმეში იყო გართული, სუტ-კნენას ხერხი, ეშმაკობა, გამოცდილება დაუბრუნდა. იფიქრა სუტ-კნენამა: „ამ უკირილს და მუქარას თავი უნდა დაეანებო, თორემ დამწყვდიევას გამიმართლებსო. თუნდ დამამწყვდიეოს, არაფერი, ხუთი-ექვსი დღე სიზმარსავით გაირბენს. შინ მ'კწერ, რომ მზითევს ეუმზადებ-მეთქი და ქორწილამდინ ველარ გადმოვალ. ვინ რას შეიტყობს, ოღონდ ეგ ათი თუმანი მაინც დავიბრუნო! ეგ მაინც არ დამეკარგოს!...“ ამ ფიქრებმა თვალის დახამხამების უმალ გაუბრინეს გონებაში სუტს, მაგრამ კი მოხერხებულს კნენასა.

„...“ ეს ვინ მოგცა შენ? ჰკითხა მოსემ და აჩვენა თამასუქი. სუტ-კნენას მზად ჰქონდა პასუხი.

— ახლა, შენ არ დაიჯერებ, რასაკვირველია, რომ ეგ თამასუქი თუ ჩამოვართვი, ისევ შენის საქმისათვის ჩამოვართვი. თუ ვინიცობაა, რომ მოვატყუეთ, ქალი ის არ ვაჩვენეთ— ეს შეეტყო და უარზედ დამდგარიყო, ამ თამასუქს ვაჩვენებდით და ვეტყოდით: დაიწერე, თორემ დიამბეგს წარვუდგენთ და

სულ ნაღდს დაგათვლევინებთ. აი რისთვის გამოვართვი, შენ ხომ არ დაიჯერებ, გაჯავრებული ხარ, მაგრამ მე კი გული ძალიან შემტკივა შენთვისა.

— თუ ეგრეა, რატომ აქამდინ არ მაჩვენე?

— რომ ვაჩვენო-მეთქი, ვიფიქრე, ვაი თუ ამის იმედით საქმეზედ მუყაითობა იმისთანა აღარ გასწიოს-მეთქი. რა ვიცი? ხორციელები ვართ.

— ახლა მაგითი გინდა მამატყუვო განა?

— აკი გითხარ: არ დაიჯერებ-მეთქი. კაცს რაკი ერთხელ და ერთხელ ესტიბარი წაუხდებდა, აღარ დაუჯერებენ. მეც ისე მომდის. შენა გგონია, გატყუებ? თუნდ ეგ ბარათი შენ მიირთვი, ორასს თუმანში გაუბარე და მე ეგ ათი თუმანიც მეყოფა, ჩემო კარგო!

— შენ მაგითი მე ვერ მომატყუებ. ეს ბარათიც მე დამრჩება, ეს ათი თუმანიცა და შენ კი გომურის მაგიერად ხულაში დაგამწყვდევ, რომ ჯვარის-წერამდინ არ გამცე. მერე რაც გინდა ჰქენი. ბიჭო! დაიყვირა მოსემა.

ბიჭი მოვიდა.

— ეს ტყუილი კნენინა წააბძანე ხულაში, ხალიჩაც მიართვი, მუთაქაც, ქვეშსაგებიც. პური და ღვინო არ მოაკლოთ, ეს კი უნდა ჰქნა, რომ გარედამ კლიტით უნდა გადაკეტო და გასაღები აქ მომართო თუ ეს ამბავი შაუტყვია ვისმეს, ვაი თქვენი ბრალი!

ბიჭი არ გაინძრა, ჯერ ტყუილი ეგონა.

— არ გეყურება შე...შვილო! დაუქყვილა მოსემ.

ეხლა კი იკადრა ბძანების დაჯერება. მივიდა, წაავლო ხელი და გამოსწია საწყალ სუტ-კნენინასა, რომელიც ეხლა კი ისე მაიკუნტა, ისე მაიკუნტა, რომ მუშტის ოდენა გახდა, მაგრამ მაინც კი იმედი არ დაჰკარგა, რომ გააქარწყლებს ამ ამბავსა და მშვიდობით გადარჩება. კიდევ სიტყვა მოიხერხა ეშმაკურად და უთხრა მოსესა ისე, ვითამ აქ არაფერი ამბავია:

— უი, შენკი გენაცვალოს ჩემი თავი! ტყუილი გაჯავრება რა რიგად გიხდება! ამ სულელ ბიჭმაც დაიჯერა. ასე ჰგონია, მართლა უბძანე. გლეხკაცია, ვერ მიხვდა, ნუ გაუწყრები, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი!

ამისთანა ოსტატობამ კინალამ მოსე არ გააციანა. ბიჭიც გამტერებული შედგა. ბევრი კიდევ სხვა იოსტატა სუტ-კნენინამ, მაგრამ ვერაფერმა ველარ უშველა: ხულაში დაამწყვდიეს, შინ კი წიგნი მისწერა — ჯერ კი მოსემ გადიკითხა — რომ აქ მზითევს და საკერავენს ვუმზადებო და ოთხშაბათამდინ ნუ მომელოდებითო. ეს მისწერა, შევიდა ხულაში, დაჯდა ხალიჩაზედ და დაიწყო ტარის რთვა, რომელსაც საცა წავიდოდა, თან წაიღებდა ხოლმე. ესე იყო, მითამ და აქ არაფერია.

VIII

როცა დავითი შინ მივიდა, სალამოხანი აყო. ამისი ცოლი ელისაბედი და ლუარსაბი ეზოში

ლობის ჩრდილში ისხდნენ. თვალი შეასწრო თუ არა, ლუარსაბი წამოხტა, მიეგება ძმას, ვერაფერი კი ვერა იკითხა, იმიტომ რომ სცხვენოდა. დავით ცხენილამ გადმოხტა, გაისწორა მოშვებული ჩალსაკრავი, მოვიდა, ცოლს არც კი მიემშვიდობა და წამოწვა ხალიჩაზე.

— როგორ მოგეწონა სასძლო? ჰკითხა ცოლმა. ლუარსაბმა ყურები აიციქვიტა.

— მზეთუნახავს რომ იტყვიან, ის არის, მიუგო დავითმა: მე იმისთანა ლამაზი ქალი არ მინახავს.

ლუარსაბს გაუხარდა, ელისაბედს ეწყინა: ჩემზედ უკეთესი იქნებაო.

— მართლა, გეთაყვანე? ჰკითხა ლუარსაბმა.

— შე ნუ მომიკვდები, იმისთანა ქალის მნახველი არა ვარ. ამის მერე ცოლს შეჭხედა და შურით დაუმატა: მე რომ პატარა კიდევ მომეცაღნა, სხვა რიგად წავიდოდა ჩემი საქმე.

— რა? შენ შეირთავდი თუ? წააყვედრა გულღვარძლიანმა ცოლმა: უი შენ თვალებს! შენთვის მეც არ ვემეტებოდი ჩემს ბედსა. მამა-ჩემი განა რომ უარზედ იდგა, შენისთანები მთხოულობდნენ!

— უარზედ იდგა, მე ვიცი, რუსთ ხელმწიფის შვილს მიგცემდა. იმისიცი მადლობელი იყავ, რომ მე გავბრიყვდი.

ესე სიტყვა სიტყვაზედ შეჭყენენ და ერთი კაი ლაზათიანი ჩხუბი მოუვიდათ, ასე რომ მოგეწონებოდათ. ელისაბედს იმ დღითვე შურით აევსო გული და შეიძულა ჯერ თვალით არ ნახული რძალი.

„მალე ჩემი მტერი დაქენს, მალე შე ის დავა-
ქენო, — ამბობდა გულში ელისაბედი: ამ სახლში
ჩემზედ უკეთესი და ჩემზედ უფროსი არავინ არ
უნდა იყოს. ჩემი ქმარი უნდა მაყვედრიდეს იმის
სილამაზესა?! უი, უწინამც დღე გაჰქრობია. ასეთ
ეკალს გავუყრი თვალში, რომ დღენი ვაწყველინო!“

ელისაბედი ქორწილში არ წავიდა.

ქორწილის ღამეს დიდი ამბები მოხდა. მოვიდა
სიძე დიდის მაყრიონით, ძმაც თანა ჰყვანდა, სწო-
რედ სამშაბათს დღეს. იმ დღეს საცოლო არ აჩვენ-
ეს, რასაკვირველია. მოსესაც შეეყარა დიდი ხალ-
ხი. უგანზრახვოდ არ იყო ეს ხალხის შეყრა მოსეს
მხრით. ახლა კი მართალი ქალი გაისტუმრეს სა-
ყდარში. როცა ყველაფერი მოამზადეს, მერე მიი-
პატიეს საქმროცა. როცა შევიდა ლუარსაბი საყ-
დარში და თვალი მოჰკრა თავის საცოლოსა, ელდა
ეცა. მოუბრუნდა თავის ძმას დავითს, თავაზასაც და
ზდილობასაც თავი დაანება და უთხრა:

— დავით, აკი მზეთ-უნახავიაო?

ხალხს სიცილი წაჰსკდა, საწყალი პატარძალი
სირცხვილით აინთო და ტირილი დაიწყო. დავითი
წინ წადგა, რომ დაინახა ერთი უმსგავსო პატარძა-
ლი, მღვდელს მიუბრუნდა:

— მამაო! ჯერ სხვა იწერს ჯვარს, თუ ეს რა
ამბაეია!

— კნიაზი ლუარსაბ თათქარიძე და დარეჯან
მოსე გძელაძის ასული იწერს ჯვარს, მიუგო მღვ-
დელმა.

-- პატარძალი სად არის?

-- აი ესა ბძანდება.

-- ლუარსაბ! დაუძახა ძმას დავითმა მოგვაცუეს, ეგ ის არ არის, ჯვარი არ დაიწერო.

მთელი ხალხი გაოცდა. ლუარსაბი დალონებული და უფრო გაფითრებული გამოვიდა საყდრიდან, მთელი მაყრიონი გამოჰყვა. ცხენები მოიკითხეს, უნდა წამოსულიყვნენ. ცხენები დაემალათ. შეატყობინეს მოსეს, რომ საქმრო ჯვარს არ იწერსო. მოვიდა მოსე და თან მოიყვანა მრავალი ხალხი.

-- კნიაზო დავით! ეს რა ამბავია? უთხრა გაჯავრებულსავეით მოსემ: ქალი საყდარშია და საქმრო ეხლა დადგა უარზედ? აქაქდინ სად იყავით, თუ არ გინდოდათ ჩემი ქალი? ვინ გებეწებოდათ? თქვენისთანა ოჯახის შვილები მეხვეწებოდნენ, რომ არ მივეცი.

-- აი, ბატონო, ქალი მანდ არის და, ვისაც გნებავდეთ, იმას მიეცით. ჩემი ძმა კი მაგის შემრთველი არ არის, მიუგო თავგამოდებით დავითმა.

-- ეხლა განა? როცა მთელმა ქვეყანამ შეიტყო, რომ ჩემს ქალს ირთავს შენი ძმა, როცა შენმა ძმამ საყდარშიაც შეიყვანა ჩემი ქალი? არა, თავზედ ლაფს არავის არ დავასხმევენებ? ან უნდა ჯვარი დაიწეროს, ან არა და აქედამ ცოცხლები ველარ წახვალთ! გაგონილა? სიძე სახლში ჩამიდგეს, ქალი საყდარში შეიყვანოს და ჯვარი აღარ დაიწეროს!...

-- ის კი გაგონილა, რომ პატარძალი შეცვალონ! ეს შენი ქალი არ არის.

— ხალხო და ჯამათო! დახე, რომ ველარა მოუგონიათ-რა, იმას ამბობენ, შენი ქალი არ არისო, დაუძახა ხალხს მოსემა.

— მაშ ვისია, თუ მაგისი არ არის, გაიხმაურა მოსეს ხალხმა: ჩვენ ფიცს მოგცემთ.

— არა, ბატონებო, ჩემი ძმა ჯვარს არ იწერს. თუ ძალაზედ დადგებით, არც ჩვენა ვართ ლაჩრები, წარმოსთქვა დავითმა და ხანჯალი მოიმართა.

ქალები, ვინც კი იყვნენ საყდარში, სულ აქედ-იქით მიიფანტნენ, ჰნახეს, რომ ამათი ალაგი არ არის. პატარადი კი და ორი ვილაკ ბებერი მოსემ საყდრიდამ არ გამოაყვანინა, იმედი ჰქონდა, რომ როგორმე მოახდენდა ჯვარის-წერას.

— მაშ მოსე თავადიწვილი აღარ ყოფილა, წამოიძახა მოსემ: თუ თქვენ ჩემი ოჯახი შეგარცხვენინოთ; ჩემის ცოცხალის თავით არ ვაკადრებ ჩემს გვარს, რომ თათქარიძეებმა საყდარში ქალი გამიუპატიურონ, ჯვარი უნდა დაიწეროს.

— არ დაიწერს.

— უკანასკნელი სიტყვაა?

— უკანასკნელია.

— დავით! უეცრად გადაასხვაფერა სიტყვა მოსემ და ხმაკ მოურბილა: აქედ მოზძანდი.

დავითი გაჰყვა. იქით ორნივ გაშორებით გადგნენ. მოსემ ამოიღო ხუთი თუმანი და უთხრა ხმადაბლა დავითს:

— ეს ხუთი თუმანი, დაჩუმდი, შენ რა გინდა? შენ ხომ არ ირთავ?

დავითი დაბილდა.

— ხუთ თუმანზედ ძმა როგორ გაეყილო? უპასუხა.

— შვიდი იყოს.

— ან შვიდად.

— რვა იყოს!

— ვერც რვა თუმნად.

— მაშ რამდენი გინდა?

— ათი მაინც იყოს.

— ცხრაზედ რას იტყვი?

— არა, ათი.

— ეჰ, ჯანი გავარდეს: ათი იყოს.

ამოილო ათი თუმანი და მისცა. დავითმა ჯიბეში ჩაილო.

— მე კი დავჩუმდები და ჩემის ძმისა შენ იცი, უთხრა ღიმილით დავითმა.

— ოღონდ შენ დაჩუმდი და ერთი ორიოდე კაცი თქვენი მაყრიონიღამაც დაიყოლიე და ლუარსაბს მე მოვუხერხებ.

— ბატონი ხარ. მაგის პირობას გაძლევ.

— მაშ ხელი დაჰკარ.

დაჰკრეს ხელი ხელს და საწყალ ლუარსაბს ძალად გადასწერეს ჯვარი იმ ლამესა. მოსემ არც დაპირებული ორასი თუმანი მისცა, იმის მაგიერ ის თამასუჰი დაუბრუნა, სუტ-კნენინას რომ წაართო. ლუარსაბს არ მიჰყვანდა ცოლი, მინამ არ გამისწორდებოა, ბოლოს ესეც—რომ ვერა გახდა—რა—გარემოებას დაემორჩილა და წამოიყვანა შინ თავისი დარეჯანი.

ელისაბედი სიხარულით აღარ იყო, რომ ლუარსაბმა მზეთ-უნახავის მაგიერ გონჯი ცოლი მოიყვანა. „ჰი, ვენაცვალე ღმერთსა! ეტყუადა ხოლმე ქმარს ელისაბედი: ჰი, ვენაცვალე! ჯერ ჩემზედ უკეთესი უნდა შეერთო და მერე ჩემთვის ნიშნი მოეგო! ჰი, ვენაცვალე ღმერთსა! ბოლოს ხომ— როგორც მოგეხსენებათ— ცოლების ზოწყალებით ძმებს ჩხუბი მოუვიდათ და გაიყარნენ.“

IX

ჩვენმა ლუარსაბმა ესე დაიწერა ჯვარი. თუმცა ძალადობით მოხდა ესა, თუმცა მზითვეშიაც მოატყუეს და მზეთ-უნახავის მაგიერ მახინჯი დარეჯანი შერთეს, მაგრამ— შუბლზედ ეგ მეწერაო — იფიქრა და დაემორჩილა ბედის-წერასა. ბოლოს ხომ— შენც იცი, მკითხველო, რომ ამათ ერთმანეთი შეუყვარდათ. ამათ კი ისე ეგონათ, რომ უყვართ ერთმანეთი და სხვისა კი არ ვიცი. „ფერი ფერსაო, მადლი ღმერთსაო“ — ნათქვამია, ფერი ფერს შეხვდა და ერთმანეთი შეიფერეს. ეს შეფერება ჩვენში ცოტასა აქვს მიღებული სიყვარულად? კარგი რამ არის ქართველი კაცი: ბედსაც და უბედობასაც თანასწორად ემორჩილება ხოლმე. არც ერთისთვის გაიხეთქს თავს და არც მეორისთვის დაიწყებს ბრძოლასა. — და არის ისე ყველგან ერთნაირად გულ-გრილი და შეუპოვარი. ამ გულ-გრილობას და შეუპოვრობას კმაყოფილებად აღიღებენ; კმაყოფი-

ლება კიდევ—ვიღაცამა სთქვა—ბედნიერება არისო. ბევრჯელ უთქვამთ დარბაისელთ მოხუცებულთ ჩემთვის, რომ ახალ-თავობას იმითი მაინც ვჯობივართო, რომ ჩვენ ცოტას კმაყოფილებიცა ვართო. მე კი დაფიქრებულვარ და გამიფიქრია: „კმაყოფილება კაცის მამაკვდინებელი სენია. ბედნიერია ახალი თაობა, თუ მართლა ის კმაყოფილება არა აქვს? იმედი თუა სადმე, ამაში უნდა იყოს. უმაღლონი სჯერდებიან მას, რაც არის, იმიტომაც იმათში უფრო ბევრია ბედნიერი, მაღლიანი კი ძნელად: ამათ ყოველთვის უკეთესი უნდათ იმიტომ, რომ კარგს უფრო კარგი მოსდევს თანა, „მსჯობს მჯობი არ დაეღვევაო“ —ნათქვამია.

ჩვენი ცოლქმარნი კი ამისთანანი არ იყვნენ: ამათ თავიანთ ცხოვრებაზე „მჯობი“ ცხოვრება არ ეგონათ ქვეყანაზედა. ესენი კმაყოფილნი იყვნენ: ვალი ამათ არ ემართათ და ვახში, დაეა არავისთანა ჰქონდათ და დარაბა, მხოლოდ ერთი ჯავრი ედოთ გულში: შვილი არა ჰყვანდათ. აი ლუარსაბი ორმოცის წლისა და დარეჯანი ორმოც-და-ერთისა შესრულდა, რომ ღმერთმა მემკვიდრე არ უბოძათ. ბევრჯელ გადაფურცლა კნენიან კარაბადინი, ბევრი რაღაც ბალახ-ბულახი მიირთო და ლუარსაბსაც დააღვეინა, მაგრამ ვერა ეშველათ-რა. ტყუილად თავს რად იხეთქენ—ამბობდა ხოლმე ამათზედ ღვარძლიანი ელისაბედი: ტყუილად რად იხეთქენ? სოლომონ ბრძნის წიგნს რომ ჩააბუღებულედა ხოლმე და კუდიანობდა—ეგ იმან ჩასცხო თავშია.

ღმერთმა მაგათხედ გული აიყარა, ესლა აღარა ეშველებათ-რა.*

ჩვენი ცოლქმარნი კი იმედს არა ჰკარგავდნენ. შეიტყეს, რომ ქალაქში ერთი მკითხავია, ის შეიტყობს უშვილობის მიზეზსაო. თუმცა შვილოსნობის დრო გადასვლოდათ, მაგრამ მაინც კიდევ ქალაქისაკენ კაცი აფრინეს, თან გაატანეს ერთი კარგი ბაღდადი, რომელზედაც — როგორც მოგეხსენებათ — უკითხავს მკითხავი იმას, ვინც თითონ ვერ მივა და რომელიც, რასაკვირველია, მკითხავს დარჩება ხოლმე. სამს დღეს უკან ბიჭმა პასუხი მოუტანათ, როჲა „თქვენზედ ხატია გამწყრალიო. მერე რომელი ხატი? თელეთისაო, ასე სთქვა მკითხავმაო.“ ეს რომ გაიგეს ცოლქმართ, ერთ დროს და ერთ-ხმად პარჯვრის წერით წაჰოიძახეს:

— საიღამ სად მოგვიკითხა! დიდება სახელსა უფლისასა. სთქვეს და ისევ პირჯვარი გადიწერეს.

— დალახვრა ღმერთმა! საიღამ სად მოგვიკითხა! ისევ გაიმეორა ლუარსაბმა.

— ხატზედ „დალახვრას“ როგორ ამბობ?

— ღმერთო, ნუ მიწყენ, ღმერთო, ნუ მიწყენ! რამდენჯერმე პირჯვარი გადიწერა სხაპასხუპით: აი დალახვრა ღმერთმა, დაჩვეული რომ ვარ, ესე თავის-თავად ითქმის ხოლმე, ღმერთო, ნუ მიწყენ!

— ახლა რას იტყვი, ლუარსაბ, წავიდეთ?

— შორს რომ არის?

— რა ვუყოთ? აღბად ნება ღვთისა ეგ არის.

— მოდი აქვე ნეკრესის ლეთის-მშობელი ვილო-
ცოთ.

— თელეთის ხატს ეწყინება: მე დავიბარეო,
აქ კი არ მოვიდნენო და იქ კი წავიდნენო, იტ-
ყვის.

— მართალია, ეწყინება. გული მოუვა. აი მე
ხომ კაცი ვარ, მეც გული მამივიდოდა და ის ხომ
ხატი ბძანდება—ვენაცვალე იმის მადლს!—უფრო
გული არ უნდა მოუვიდეს?

— ეგ არის და.

— მაშ რა ვქნათ?

— უნდა წავიდეთ.

— შორს კი არის, თუ შენც იტყვი.

— ახლა, თუ მივდივართ, ნულარ ამაღლებ—
გვიწყენს.

— მართლა, მართლა! ნუ მიწყენ, აგრემც ღი-
დება შენსა სახელსა, ხატო თელეთისაო! გიახლები,
გიახლები და თაყვანსა ვცემ სახელსა შენსა.

დაიჯერეს მკითხავის სიტყვა: თედოს შეაბმევი-
ნეს ურემი, გადააფარეს ფარდაგი, ერთი კარგი ცხვა-
რი დააკრეს ურმის ბოლოს, ახსენეს ღმერთი და
ერთ მშვენიერ ზაფხულის დილას შეუდგნენ ქალა-
ქის შარა გზასა. ურემში იხსდნენ კნენინა დარეჯანი
და მისი მოახლე ლამაზისსეული. ერთი ბიჭი და
ლუარსაბი თავის ულაყ ცხენზედ მჯდომი ნელ-ნელა
აედევნენ უკან ფეხ-მძიმე ურემსა. მეომარის თვალა-
დობა ჰქონდა ამ ჟამად ჩვენს უამისოდაც საყვარელს
ლუარსაბსა, თუმცა კი, როგორც ბამბის ტომარა,

ისე იღო ცხენზედა. წელზედ ერთყა ქართული ხმალი და გძელი ლეკური ხანჯალი, უკან წელში გაყრილი ჰქონდა სევადიანი დამბაჩა. შავი შალის ჩოხა ეცვა, იმისი კალთები ვაჟ-კაცურად ამოტარებული ჰქონდა ჩოხის ჯიბეებშია. შარვალში იჯდა, შარვლის ტოტები ჩაეკცნა მაღალ-ყვლიან ყარაბაღულ თეთრ ჩექმებში, წვივებზედ პტყელი ჩალსაკრავი გძელ-ფოჩებიანი სირაჯსავით შემოეკრა. თავზედ ეხურა ლურჯი ყალმუხის ქუდი კახურად ჩატეხილი და შუბლთან შიგ შეეკეცილი, რადგანაცა ცხელოდა—ერთის სიტყვით, ხმლის პირი ზედ წამოცმულ ვაშლით რომ ამოდებულნი სქეროდა, თავი დამ ბოლომდინ ორ-შაბათის ყვინი იქნებოდა.

ამ ყოფით ავიდნენ ძელეთში მცხუთე დღეს, ილოცეს და მეორე დღესვე დაბრუნდნენ. ქალაქს რომ ჩამოუარეს და შეუდგნენ კახეთის გზასა, კნენინა დარეჯანმა შეაქცია ზურგი კოფასა, წამოიჩოქა და გამოჰხვდა ქალაქსა. ლუარსაბს ურემში ეძინა. ისიც გააღვიძა.

— ლუარსაბ, ერთი შეხედე, რა ამბავია. ამოდნა ქვეყანა გაგონილა, რომ აქ არის! დიდება შენდა, ღმერთო! სულ ქვითკირის შენობა უნდა იყოს.

კნენინას ქალაქი ჯერ არ ენახა.

— მაშ არა და წნული იქნება.

— ერთი შეხედე და, რამდენი საყდრებია!..

— ვიცი. განა არა ვყოფილვარ?

— პირველად რომ ჩაგიყვანეს, კენჭები არ ჩაგაყლაპეს*).

— როგორ არა? სამი ასეთი კენჭი ჩავეყლაპე, რომ ძლივს მოვინელე.

— აღარ დაგცადა, ქალაქმა?

— არა, რაღას დამცდიდა, რომ კენჭებ-ჩაყლაპული ვიყავ? რომ არ ჩამეყლაპა, მაშინ სხვა იქნებოდა.

— ეგ ხომ აგრეა. კაი სანახავი კი უნდა იყოს!

— კარგი როგორ არ არის, მთელი მიღეთის ხალხი სულ მანდ დაწანწალებს: თათარი, ყიზილბაში, ურია, ოსი, სომეხი, რუსები ხომ რაღა, ბუზსავით ირევიან.

— მართალია, რომ აქ კაცს თავს მოსჭრიანო და შერე ისევ გააცოცხლებენო?

— მართალია, მაშ? ეგ კიდევ რა! რაღაც მოუ-

ო, ფიცრებს თავისთავად ხერხავსო.

ახლა ეგა სთქვი.

— თავი არ მამიკვდება.

— როგორ? ისე თავისთავად?

— თავის თავად.

— არც კაცია, არც ადამიანი?

— არა.

— მაშ ხერხი ვის უჭირავს?

— ეშმაკს და ქაჯს, ღმერთმა ნუ იცის რუსების თავი!

*) ჩვენ ბი ბევრს სწამს, რომ, თუ ვინც პირველად ქალაქში ჩადის და კენჭ, არ ჩაჭყლაპავს, ქალაქი დასდისო. მეც, ამის დაწერს, გადამაყლაპეს ერთს დროს.

— რუსების მოგონილია განა ევა?

— მაშ არა და შენის მაზლის დავითისაა!

— დიდება შენდა, ღმერთო! თვალ-მაქციობას რომ თამაშობენ, ისიც ვინახავს?

— აბა რომელი?

— აი გაქენებულ ცხენზედ რომ კაცი დადგება, იმ კაცზედ კიდევ კაცი, იმაზედ კიდევ კაცი და კიდევ და კიდევ.

— ეგ რა არის? მე კი არ დავდგებოდი ხოლმე გაქენებულ ცხენზედ ჩემ პატარა ბიჭობაში!.. დაიკვება ლუარსაბმა.

— აი შენმა მზემ! შენ კი იქნებოდი, რომ დამდგარიყავ.

— ღმერთმა იცის! ეხლა ჯანი აღ რ მამდევს და სიმარდე, თორემ ეხლაე გიჩვენებდი.

— ნუ იკვებ. ხომ ვიცი, ჩემო კარგო, რაცა ხარ.

— განა კვენისთვის ვამბობ? მე იმისთვისა ვთქვი, რომ ეგ რა თვალთ მაქციობაა-მეთქი. მაგაზედ უფრო ბევრი ასეთია, რომ...

— მაინც?

— რა ვიცი, რამდენი რამ არის.

— სთქვი რალა, მეც ვიცოდე.

— ბევრია.

— მაინც.

— რა ვიცი, რამდენი რალაცაებია...

— მაინც?

— ეჰ, ვინ მოსთვლის? ბევრია, ნეტავი შენ! რა რიგად ჩამოცხა! უჰ!

რომ არ იცოდა, რა ეთქვა ჩვენ უბოროტო ლუარსაბსა, სიტყვა გადაასხვაჲურა. მოიხადა ყალმუხის ქული, შუბლადან და სახიდან იმითი ჩამოიწმანდა ოფლი. მერე გააკეთებინა ჩიბუხი და ჩიბუხის წვეაში ისევ ხვრინვა ამოუშვა, მერე ასეთი, რომ რამდენიმე დღის უძილო ეგონებოდა კაცსა.

X

მეხუთე დღეს შინ მშვიდობით მოვიდნენ ჩვენი ბედნიერნი ცოლ-ქმარნი, თან მოჰყვათ, რასაკვირველია, იმედი, რომ შკალი გაუჩნდებათ. მაგრამ გავიღა სამი თავე, კაბა არ დაუვიწროვდა დარეჯანსა. გავადა ცხრა თავეც და დარეჯანს მუცელი არ ასტივდა. დარეჯანს, მაინც იმედს არა ჰკარგავდა: ამდენი სხვა-და-სხვა ფერის და სხვა-და-სხვა ნაირად შელოცვილი ქვები შეიბა და კაბის უბეზედ დაიკერა, რომ მართლა იმედი უნდა ჰქონოდა, და ჰქონდა კიდევ. თუ აქამდინ არ ეყოლა, ის იმიტომ, რომ ლუარსაბმა ხატს დაამუნათა და წაყვედრა — „შორს არისო“. თორემ ეს დამუნათება და წაყვედრება არა ყოფილიყო, ეხლა შვილი ევდებოდა დარეჯანს კალთაში. ლუარსაბი ავ გუნებაზედ იყო. ეგ არაფერი, რომ შვილი არ უჩნდებოდა და ხატმა მოატყუა: დაიბარა და არ მისცა კი შვილი. ამის ჯავრი ის იყო, რომ დავითს, ამის ძმასა, უთქვამს: „ის ოხერი როდის იქნება ჩაძაღლდეს, რომ იმის მამულეზუდ ვინავარდო“. ესა ჰკლავდა

ლუარსაბსა, თორემ შვილის უყოლობა ამისთვის კიდევ დიდი უბედურება არ იყო.

ერთხელ ესე დაღონებული აქედ ტახტზედ გულდაღმა იწვა ლუარსაბი, იქით ტახტზედ კიდევ კნენია დარეჯანი წინდასა ჰქსოვდა. ძალიან ცუდს გუნებაზედ იყო. ხმა-გაკმენდილი ჰქერს გაუშტერა თვალი და ჰფიქრობდა. იმაზედ ჰფიქრობდა, როგორ მოახერხოს, რომ შვილი გაუჩნდეს? — „განა შვილი იმისათვის მინდა, რომ მართლა შვილი მყვანდეს — ამბობდა თავის-თავათ: შენც არ მამიკვდე! დავითის გამოჯავრებით მინდა, ის არ მინდა ჩემს მამულეზედ გავახარო. იმისი ჯავრი არ მინდა შევიჩინო, თორემ ეს ჯაბრი რომ არ იყოს, ძალიანაც არ ვინაღვლიდი, რომ შვილი არა მყავს. ცოტანი არიან უშვილონი განა? მეც იმათში ვიქნებოდი. დავითი არ მინდა გავახარო, დავითი!“

ეს რომა სთქვა თავის-თაკად, გადმობრუნდა დარეჯანისაკენ დაღონებული და მწუხარე ხმით უთხრა:

— ახლა დავითს უნდა შერჩეს ის სიტყვები!.. უნდა ჩვენს მამულ-დედულზედ გავახაროთ!.. დარეჯანი! შენი ჭირიმე, თუ გიყვარდე, თუ გიყვარდე აი! ერთი ვაჟი-შვილი ჰშობე, დავითის გამოჯავრებით მაინცა ჰშობე, რომ სხვა არა იყოს-რა. ოღონდ იმისი ჯავრი კი ამომაყრევინე და მერე თუნდა მამკალ. შენი ჭირიმე, შენი დედა-კაცობის ჭირიმე! თუ გიყვარდე, აი!

— ვშობამ, შენუ მოუკვდები ჩემს თავს, ვშო-

ბამ, თუ ზგრეა! — უპასუხა კნეინამ ისე, ასე გგონია, მართლა ამის ხელში იყო შვილის შობა: წუხელის სიზმარში ერთმა მოხუცებულმა კაცმა — ფეხებამდინ უმტვერო ქაღალდივით წვერი ჰქონდა — ერთი წამალი დამალეინა და მითხრა: გამრავლდი, ვითარცა იაკობო! მე მაშინვე მუხლზედ ვემთხვივე, შენ მაგიერადაც ვემთხვივე.

— მართლა? — წამოიძახა იმედ-მოცემულმა ლუარსაბმა: ისე თვალითა ნახე?

— აი როგორც შენა გხედავ.

— შენი ჭირიმე!.. მაშ იმედია, დარეჯან-ჯან!

— მაშ, ქა!

— ჰო, შენ გეთაყვანე, შენა! — დაიჯერა და გაიღიმა ლუარსაბმა: როგორ გითხრა?

— გამრავლდიო, ვითარცა იაკობ.

— იაკობი ვინ იყო?

დარეჯანმა არ იცოდა, ვინ იყო. ისე კი გაეგო, მგონი წირვა-ლოცვაზედ, იაკობის სახელი, და ვინ იყო, რა იყო, როდის იყო — ამებების არა იცოდარა. მაგრამ არ ცოდნა ითაკილა, ისევ რაღაცა? მოჭორება ირჩივა „არვიცის“ თქმასა, როგორც ამგვარ შემთხვევაში ყველა ქართველმა იცის ხოლმე.

— ვინ იყო? იკითხა დარეჯანმა: წირვა-ლოცვაზედ მანც არ გაგიგია!.. აბრაამის მძახლის განაყოფის შვილი იყო.

— ახლა, გამრავლდიო, ვითარცა იაკობ, მითამ რაო?

— მითამ ისაო, რომ გამრავლდიო, — აუხსნა დარეჯანმა.

— აი ვენაცვალე მის ენას! მაშ იმედია?

— კიდევ? ნუ იცი შენ ეგ, ნუ! ნუ ხარ უჯერო, ცოდვაა.

— აღარ ვიქნები, აღარ, ოღონდ შენ შეილი ჰშობე, თუნდა ენასაც მოვიკვნეტ, ოღონდ კი დავითს ნუ გაახარებ.

— ღმერთია მოწყალე! გეუბნები არ გავახარებ-მეთქი.

— ახ, ნეტავი კი მართლა ჰშობო და.

— კიდევ! ნუ ხარ უჯათი, წმინდა კაცის სიტყვაზედ როგორ ხარ უჯერო, რა დაგემართა?

— აი დალახვრა ღმერთმა! ჩემ თავად გულში უნდა მეთქვა — ღმერთმან იცის — და აკი კიდევ წამომცდა ახ, ნეტ...

— კიდევ!

— ფუი, დალახვრა ღმერთმა! კინალამ კიდევ არ წამცდა!... ახლა, მეტად რომ მინდა, იმიტომ, თორემ... ეჰ, გადავბრუნდები, დავიძინებ თორემ, მე რომ ვიცი ჩემის ენის ამბავი, ერთს კიდევ წამომპარო შეინებს რასმე და ღმერთი მიწყენს.

— თელეთისა არ იყოს! იმდენი ამუნათე, იმდენი იძახე — შორს არისო, რომ გავვიწყრა და, აი, დღესაც შეილი არა გვყავს.

— მერე აკი მაშინვე შევებვებწე, ნუ გაჯავრდები-მეთქი. რატომ არ მაპატივა! რა ვუყოთ, რომ

„შორს არის“-მეთქი ერთხელ წამომცდა? ერთი ალი-
ლო მღვდელსაც შესცდებოა.

— კარგი, კარგი! რაც იყო, იყო; ეხლა მაინც
არ აწყენინო.

— მაშ დავიძინებ.

— შენი ნებაა.

ლუარსაბი გადატრიალდა და პატარა ხანს უკან
ერთი მაღლიანი თავისებური ხვრინვა ამოუშვა.

ნეტავი არ დაეძინა. ძილში საშინელი სიზმარი
ჰნახა. ჰნახა, რომ დავითი სიხარულით აღარ არის,
რომ ამას შვილი არ უჩნდება; დაღის ყველგან და
სულ იმას იძახის: ის ოხერი როდის იქნება ჩაძლ-
დეს, რომ იმის მაჟღებზედ ვინაფარდოვო. სტკივა
გული ლუარსაბსა, ჯავრი მოსდის, გული ყელში
მოვებჯინა. რა ჰქნას? — „ღმერთო! ამბობს სიზმარში
გულ-ნატკენად ლუარსაბი: რა დავიშავე, შე დალოც-
ვილო, რომ შვილს არ მაძლევ? მიბძანე და აკი
გიახელ თელეთს სალოცავადა, თორმეტ-აბაზიანი
ცხვარი დაგიკალ, ორი აბაზის წმინდა სანთელი
აგინთე. სხვა რა ვქნა? წირვა-ლოცვას უამისოდაც
არ ვაკლდებოდი, მარხვა მე არ გამიტეხია, ყოველ
წელიწადს წმიდა ზიარება მიმიღია და აღსარება
მითქვამს. აბა ჩვენ მღვდელსა ჰკითხე, თუ მე ცოდვა
მიქნია რამე. დავითის ღუკმად უნდა გამხადო?!..
რაც იმას ქვეყანაზედ ცოდვა ჩაუდენია, ვინ მოს-
თვლის? შარშან, ივანე ნათლის-მცემლის თავის
მოკვეთის დღეს ხორცი უქამია, პურის ნატეხს რომ
მიწაზედ ჰხედავს, არ აიღებს და არ ემთხვევა, იქნება

ფეხიც დაადგას და გასრისოს კიდეცა. უკურობხველ ყურძენსა სჭამს, ფერის-ცვალობამდის არ მოიკდის ხოლმე. აღდგომა დღეს მღვდელს არ მოუცდის, რომ სუფრა უკურობხოს, ისე მივიარდება ხორცეულს, როგორც დათვი, ამისთანა მსუნაგია. ზიარებით კი ეზიარება ხოლმე, მაგრამ რა გამოვიდა? სამი დღე ემზადება, მარტო სამი დღე. აბა, ეს რა ზიარებაა. ეს ყველა იცი—შე დალოცვილო ღმერთო—და მაინც კიდევ იმისაკენა ხარ! დაილოცა შენი სამართალი! ჰო, მართლა, ერთი კიდევ დამავიწყდა: ერთი მწვევარი ჰყავს, თავის თევზში აკმევს ხოლმე. ქრისტიანი კაცი კია. მე ხომ ამისთანას არაფერსა ვცოდავ, რად მიწყრები? მერცხალი გინდა, იმას დასძლევს ხოლმე*), ოფოფი გინდა, იმას დასძლევს, გუგული, კვიცი—რაც გინდა, ყველაფერი ბოროტი იმაშია. მე კი—ღმერთო, ხომ შენ იცი—არაფერს არ დაუძლევია, რად მიწყრები? იმისთვის, რომ თელეთში წასვლაზედ ქოქმანობა დავიწყე? აკი მაშინვე მოვიწინაიე!.. *

ეგრე უჩიოდა ღმერთს სიზმარში ლუარსაბი. მერე ჰნახა, რომ მითამ ღმერთმა მიიღო ეს ჩივილი საბუთად და გული მოიბრუნა ლუარსაბისაკენ, აი

---

*) არის ამისთანა ამოდ-მორწმუნება ჩვენში, რომ თუ ღვინო დალეული არ შეხვდი პირველად მერცხალს, მერცხალი დაგძლევს. კვიცი რომ დაინახო, მაშინვე ქვაზე უნდა შედგე, თორემ დაძლეული იქნები, ოფოფს თავ-დავარცხნილი უნდა დახვდე და სხვა. ლუარსაბს, როგორც ათასს სხვას, ეს დაძლევა ცოდვა ჰგონია, ამიტომაც ეგრე გულ-მოდგინეჲ დავითს ღმერთთან აბეზღებს.

მითამ რვა თავეც არის, რაც დარეჯანი ორსულია. ერთი თთვეც, ერთად ერთი და ლუარსაბს შვილი ეყოლება და დავითს თვალი დაუდგება. უხარიან სიზმარში ლუარსაბსა, რომ ამის ჩივილმა გასქრა, სიხარულით ფეხზედ ველარა დგება. დავით და იმისი ცოლი ჯავრით აღარ არიან. ლუარსაბს ისე შვილი არ უხარიან, როგორც ისა, რომ დავითი და ელისაბედი ჯავრით აღარ არიან. ორი კვირაც მითამ გავიდა. აი ორი კვირა კიდევ და დარეჯანი დაწვება. უხარიან ლუარსაბს, მაგრამ — აი უბედურობა — ლუარსაბი უეცრად ავადა ჰხდება და ძალიანაც ჰხდება, ასე რომ მითამ მოკვდა კიდეცა. მაგრამ ისე კი მოკვდა, რომ ყველაფერსა ჰგრძნობს. ესმის, რომ დარეჯანი საშინელის ხმითა სტირის და სოფლის მოტირალე დედა-კაცები მწუხარე ბანს აძლევენ. ესმის, რომ იქით, სადღაც კუთხეში, დავითი და ელისაბედი იცინიან, ჰხტიან და ლუარსაბის აკეჯეულობა თავის სახლში გადააქვთ. ლუარსაბს სისხლი ყელში მოსდის, უნდა წამოდგეს, მაგრამ იცის, რომ მკვდარია და იმიტომ არა დგება. — „ხვალ მამულებს ჩავიბარებო“, — იძახის ხმა-ჰაღლა დავითი. ლუარსაბი იწვება ამ სიტყვებზედა, იტანჯება, უნდა სთქვას, რომ „ნუ მისცემთო, დარეჯანი ორსულად არის, შვილი ეყოლებაო“, მაგრამ იცის, რომ მკვდარია და არას ამბობს. საშინელ მდგომარეობაშია საწყალი ცოცხალ-მკვდარი ლუარსაბი. რა ჰქნას აბა მკვდარმა? — „ვაი, რა დროს მოგვედი!.. როცა ღმერთმა შვილის მოცემა ინება, მაშინ! —

ამბობს სიზმარში თავის-თავად ლუარსაბი: ახ, ნეტავი ეხლა კი გავცოცხლდე და!...“

მაგრამ სად არის გაცოცხლება? აი კუბოც მოიტანეს, აი ჩაასვენეს კიდეცა და კუბოში ჩადებული და მორთული დაასვენეს ტახტზედა. მესამე დღეს მღვდლებიც მოვიდნენ, ასწიეს კუბო და წაიღეს გალობითა და ტირილითა ამ გალობაში და ტირილში დავითისა და იმის ცოლის მხიარული სიმღერა ესმის ლუარსაბსა. ესმის ეს ყველაფერი, ჰკრძნობს, რომ ანდერძიც აუგეს და სასაფლაოზედაც წაიღეს, უნდა სთქვას: „ნუ დამმარხავთო“, მაგრამ იცის, რომ მკვდარია და არას ამბობს. აი მიწაში ჩაუშვეს საწყალი ლუარსაბი, ესმის, რომ საფლავის პირზედ დავითი სდგას და ეუბნება დიამბეგს: ხვალ მამულები უნდა ჩამაბაროვო. ელისაბედი კი უჯავრდება: რას ჰბოდავ? სახვალიოდ რად იხდი საქმესა, ვანა დღეს კი ვერ ჩაიბარებ? ლუარსაბს ეს ყველაფერი ესმის, ჰხენემის, ჰსწვალობს, იტანჯება, ცივ ოფლს ასხამს, ჰკანკალობს, თრთის ცალკე შიშისაგან, ცალკე ჯავრისაგან, რომ დავითსა რჩება ბურთი და მოედანი. — ახ! ნეტავი კი ეხლა გავცოცხლდე და!“ — იძახის გულში ლუარსაბი

მაგრამ სად არის გაცოცხლება? აი მიწაც მოაყარეს, ჯერ მუქა-მუქად მიწა ცვივა და კუბოს ფიკრებზედ რახარუხი გააქვს, მერე შეატყო, რომ ნიჩბითაც დაუწყეს მიწისყრა. ლუარსაბს უღონდება გული, სული ეხუთებოდა, ჰაერი დაეხშო და აი ერთი წუთიც და გათავდება კიდეცა. მაგრამ ვინ

არის მეშველი? ესმის, რომ ხალხის ხმაურობა თან-
და-თან მისწყდა, ყველანი წავიდნენ და მარტო
ლუარსაბი საფლაკში დააგდეს დაფლული. გულმა
ტეხა დაუწყო, რომ დარეჯანმაც კი—ამის საყვარელ
მა დარეჯანმაც კი,—სხვებსავით თავი დაანება და
ამასთან არ დაიმარხა ლუარსაბს გული ამოუჯდა,
დაიწყო ტირილი: „ეგ იმედი მქონდა იმისაგან!“
ამბობს თავის გულში: „დამაცა, შენც საიქიოს არ
მოხვალ, იქ მოგაკონებ“. ამ ლაპარაკში რომ არის,
საფლავზედ ფერხულის ხმა შემოესმა. ხმა გაიკმინ-
და, ყური დაუგდო. მოესმა, რომ დავითი და ელი-
საბედი ფერხულში ჩაბმულან და ჯერ კიდევ სველ
საფლავზედა ფერხულსაც უვლიან. „ჩაძაღლი
განა?“ უყვირიან ზემოდამ. ეხლა კი გული აენტო:
ერთი საშინლად გაინძრა, უნდოდა ისე წამოწყუ-
ლიყო, რომ კუბოს თავი და მიწა აეგლიჯნა, საფ-
ლავიდან ამოსულიყო, ამათთვის ერთი ყოფა და-
ეწია და თავზე ლაფი დაესხა. ამ ტირილში და ვაი-
ვაგლახში რომ არის, ერთი იხტუნა, მითამ საფლა-
ვიდამ ამოხტომა უნდა და ტახტიდამ ძირს აგურებ-
ზედ კი ბრავგანი მოიღო. მაშინ კი თვალები დაა-
ქციტა, ჯერ კიდევ სიზმრის შიშის ზარი ისევ უბ-
ზუოდა თავში, ასე რომ სულელსავით გაშტერებუ-
ლი და ფილაქვანზედ გაშოტრილი პირღია დარჩა.
სასაცილო რამ იყო. ისე დაიკარგა, ისე გაფითრე-
ბული და ცივ ოფლში იყო, რომ დიდ ხანს გონზედ
ვეღარ მოვიდა და არამც თუ წამოდგომა მოაგონდა,
არც კი გაინძრა. ისეთი შეშინებული იყო, რომ სი-

კვდილის ფერი ედო ოფლიან სახეზედა. ამის დაცემაზედ ოთახი, რასაკვირველია, შეინძრა, დარეჯანს თურმე იქით, მეორე ტახტზედ ჩასძინებოდა და ოთახის ზანზარზედ ამასაც გამოეღვიძა. ამან, — რადგანაც ჯერ არ იცოდა ლუარსაბი რა ყოფაშია, — ჯერ წამოიძახა: ლუარსაბ! გაიგე? მიწის ძვრა იყო.

ლუარსაბი ჯერ კიდევ სიზმრის ამბავში იყო და ხმა არ გასცა, დარეჯანი წამოჯდა და მხოლოდ მაშინ დაინახა, რომ ლუარსაბი გაფითრებული აგურებზედ უძრავად ჰგდია და სულელსავით დაუჭყეტია უგუნური თვალები. დარეჯანს ფერი ეცვალა.

— უი შენს დარეჯანსა! ეს რა დაგმართვია, შენ გეთაყვანოს ჩემი ცოცხალი თავი?

ლუარსაბმა ვერც ეს დარეჯანის ნათქვამი გაიგო. სიზმარმა ისეთი თავბრუ დაასხა, რომ შიში ჯერ გამონელებული არ ჰქონდა და ეს ამბავი სიზმრის გაგძელება ეგონა, იმიტომ ჯერ არცარა ესმოდა რა და ვერცარასა ჰხედავდა, თუმცა თვალები კი ეჭყიტა. დიად, ჯერ ისევ სიზმარი ეგონა, მხოლოდ ის აოცებდა, რომ „აკი დამმარხესო და მგონი მე ჩემს ოთახში ვარ ეხლაო. ეს როგორ მოჰხდაო?“

ამის ფიქრში დაიფანტა ამისი გონება. ამიტომაც პასუხის მაგიერად თავისი შიშ-ნაქვამი თვალები გიჟსავით შეაჭყიტა დარეჯანსა, თითქო ჰხედავს კიდევცაო და არც იჯერებსო, რომ იმის წინ დარეჯანია. დარეჯანს ელდა ეცა, ხომ არ გაგიჟდაო. მაშინვე ტახტიდამ ჩამოფრინდა და მივარდა გაშოტვილს ლუარსაბს.

— რა დაგემართა, შენი ჭირიმე, შენი? ხმა ამოიღე, გეთაყვანე, თორემ ლამის მე ჩემი დამემართოს.

— დამაცა!... გაუქნია თანაც ხელი ლუარსაბმა, მითამ მამშორდიო: მინდა მოვიგონო.

ესა სთქვა, ხმა გაიკმინდა, მაინც არ წამოდგა და თვალე-დაქყეტილმა და პირ დაღებულმა დაიწყო ფიქრი, რომ მოიგონოს ის, რაც დაემართა. ისე უეცრად და ამ ყოფით გამოღვიძებულს სიზმრის ამბავი ცოტადა დაახსოვდა და ის უნდა მოეკონა.

— შენ გენაცვალე! მიემუდარა დარეჯანი: ჩქარა მითხარ, თორემ შიშისაგან ლამის გავთავდე.

ლუარსაბმა ყური არ ათხოვა და სიზმრის ფიქრში წასულმა თავის-თავად ხმა-მალლა ლაპარაკი დაიწყო:

— მე მოკვდი. დარეჯანი ჯერ კი ტიროდა და მერე, როცა დამმარხეს და ყველამ თავი დამანება, დარეჯანმაც მილალატა. ეგ იმედი მქონდა იმისაგან? თავი დამანება და ჩემთან არ დაიმარხა!... აკი უყვარდი! დამაცალოს!... ის სულ-ძალდი დავითი!... ის ქოფაკი ჩემი რძალი!... ფერხული დააბეს განა, დამაცადონ!... აი, მკვდარი არა ვყოფილიყავ, მე ვუჩვენებდი იმათ!... მაგრამ რა მექნა, რომ მკვდარი ვიყავი!...

ბევრს რაღაცეების ბოდვას მოჰყვა ჩვენი ლუარსაბი. დარეჯანი კი გაფითრებული ყურს უგდებდა, არ ესმოდა, რას ჰლაპარაკობს.

— შენი ჭირიმე, ლუარსაბ! უთხრა კანკალით

დარეჯანმა: სიზმარში ხარ, თუ ცხადი? მითხარ, თორემ შენს მაყურებელს სული დამელია.

— ეხლა განა? მაშინ რატომ არ დაგელია, როცა მიწა მომაყარე და მარტოკა ჩამფალი შავ მიწაშია?

— რას ამბობ, შენი ქირიმე! რასა? ერთი შემატყობინე.

— რა უნდა შეგატყობინო? ცარიელი ტირილით რა გამოვიდა, უნდა თან ჩამამყოლოდი. არა გცხვენიან, პირში როგორღა მიყურებ?

— უი, თვალები ეხლა დამდგომია, თვალები! შეჭყვივლა დარეჯანმა და მაშინვე გამოვარდა მოაჯჯაზხედ, რომ ბიკებს დაუძახოს, რადგანაც გული დააჯერა, რომ ლუარსაბისათვის ეშმაკს ძილში თავში ჩაუკრამს და ჭკვიდამ შეეშლია. ის კი არა თუ, ლუარსაბი ჯერ კიდევ სიზმრის ამბავშია.

— მიშველეთ. მიშველეთ!

ჰყვიროდა დარეჯანი მუაჯრიდამ თავში ცემით თავ-მოხდილი და გაწეწილი.

— მიშველეთ! ვუი ამ დღის მნახველსა, შე ქოფაკო დარეჯანო!

ჰყვიროდა კნენა და იცემდა თავში, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა. ლუარსაბი ამ ყვირილზედ სრულიად გამოფხიზლდა. წამოხტა აგურებიდამ და ისე გაღედლილი გავარდა, რომ შეიტყოს, რა დამართვია დარეჯანს. დარეჯანმა დაინახა თუ არა ლუარსაბი, ეგონა—მე გამომიღგაო, იშვირა ფეხი და ეცა კიბეს. კიბეზედ ფეხი გაუსხლტა და ისე რახარუხით

ჩაგორდა ძირამდინა. ამ კიჟინაზედ ბიკები მოგროვდნენ.

— დაიჭირეთ, დააბით! წივოდა გვერდებ-დაღეწილი დარეჯანი: დაიჭირეთ, თორემ დაგეჭამს, ვაი, შე ქოფაკო თავო! ამ ღღესაც შეესწარ, რომ ქმარი გაგიგიჟდა!

ჰწიოდა საწყალი კნენა და იცემდა ძალზედ თავში, თითქო იმისი ბრალი იყოს ლუარსაბის გაგიჟება. ლუარსაბი გაოცდა. ეს ამბავი რომ ჰნახა, სრულიად გაშრა. ახლა ამას ეგონა, რომ ცოლი გაუგვიჟდა და დაიწყო საწყალმა ტირილი: გულჩხვილი იყო.

— რა გაყვირებს, ადამიანო, გადასძახა ხმა-ამოჯდომით და ნაღვლიანად დარეჯანსა, სრულიად გონებაზედ მოსულმა და დამშვიდებულმა: ვინ გაგიჟდა, შენი სულისა, შენი! მე ჩემ გონებაზედა ვარ.

დარეჯანმა შამოჰხედა, დაინახა, რომ ლუარსაბი ისევ ის ლუარსაბია, არც გიჟი, არც ჰკვიანი, არც ფლავი, არც ჩლავი; მაგრამ მაინც კიდევ ჯერ ექვში იყო. გიჟმა იცის ხანდისხან დაჰკვიანებო, გაიფიქრა გულში.

— აბა სწორედ შემომხედე, დაუძახა ქვევიდამ დარეჯანმა და თვალეზი შემოაჰყიტა.

— აჰა, შენი სულისა! სთქვა და შეჰხედა ლუარსაბმა.

— წელან რას ჰლაპარაკობდი?

— აბა როდის, შენი ჰირიმე!

— აი, აგურებზედ რომ იწეკი.

— სიზმარი ვნახე და იმას ვიგონებდი.

— მაშ აგურებზედ რად იყავი გაშოტილი?

— უდი სიზმარი ვნახე: მმარხავდნენ მითამ და საფლავივით ამოხტომა მინდოდა და ძირს კი დავეცი.

— მართლა, შენ გენაცვალე! შემოჰხარა დარეჯანმა: ვუი, შერცხვენილო თავო! მე კი ქვეყანა შეეყარე, ქმარი გამიგიჟდა-მეთქი.

დარეჯანი ამოვიდა მადლა ლუარსაბთან და მაშინვე შემოსცინა. ლუარსაბმაც კბილები დაუკრიჭა.

— მართლა გიჟი გეგონე, შენი სულისა? ჰკითხბ ლუარსაბმა.

— მართლა მეგონე, შენ გენაცვალოს ჩემ თავი.

— აი დალახვრა ღმერთმა, მე კიდევ შენ მეგონე გიჟი. მადლობა ღმერთსა, ორივე კარგათა ვართ. კიბეზე რომ ჩაგორდი?

— რა მიშავს? მე, რაკი შენ შენს გონებაზედ გხედავ, ყველფერი დამავიწყდა.

— მეც ისე ვარ.

— უი, შენი ქირიმე, შენი! რომ მართლა გაგიჟებულყავ, რა მამივიდოდა? უთხრა ესა დარეჯანმა და სიხარულით ატაცებულმა, რომ ლუარსაბი თავის კვეაზედ არის, ლოყაზედ უჩქმიტა.

ლუარსაბს იამა და, რომ უკან არ ჩამორჩეს ალერსშია, თითონაც უჩქმიტა და ზედ ტკბილის ხმით და ღიმილით „ჰი!“ დაატანა. ესე მოხდა ეს ამბავი.

აქა შიე

XI

ლუარსაბმა ეს სიზმარი თავიდან ბოლომდინ, როგორც იყო, ისე უამბო. დარეჯანმა ისე ახსნა ეს სიზმარი, რომ სწორედ ცხრა თთვეს უკან შეილი უნდა ეყოლოს.

— აბა, როგორ? ჰკითხა ლუარსაბმა.

— ხომ სტიროლი სიზმარშია? ახლა დარეჯანმა ჰკითხა.

— ვტიროლი.

— მეც ხომ ვტიროლი?

— შენცა სტიროლი.

— ტირილი კიდევ სიხარულის ნიშანია. მე და შენ სიხარული სხვა რა გვექნება, თუ არ შეილის ყოლა? მაშ შეილი გვეყოლება და ჩვენი სიხარულიც ისე აგვიხდება.

— მართლა, ტირილი ხომ სიხარულის ნიშანია. უთუოდ ვგრე აგვიხდება. აი ვენაცვალე სულში იმ სიზმარსა! თვალი არ დაუდგება დავითსა! აბა ფერხულს მაშინ ჩამოუვლის, აი! ღმერთო, შენ იცი ეხლა.

ამ დროს ლამაზისსეულმა კარი შემოაღო და გახარებული შემოვარდა ოთახში.

— ქალბატონო, ქალბატონო! წამოიძახა გოგომა: ჩამჩია შეილს რომ ძაღლმა შეილი დაუცოფა, იმისთვის ერთი აქიმი დედა-კაცი მოუყვანიათ, იმ დედა-კაცმა თურმე მკითხაობაც იცისო. ხომ არა ვნებავთ, აკითხვინოთ? რაც კაცს გულში აქვს და

შუბლზედ აწერია, ყველაფერს თურმე მაშინვე შეიტყობს.

— შენს პირს შაქარი, ჩემო ლამაზისსეულო, შენს პირს შაქარი, წა?ოიძახა გახარებულმა დარეჯანმა: წალი და ეხლავ აქ მოიყვანე, ფულს გაჩუქებენ. თქო.

გოგო გამოტრიალდა და გაიქცა.

— დარეჯან, შენი ქირიმე, დარეჯან! სიზმარი ცხადდება! შეჰყვირა ღრეკით გახარებულმა ლუარსაბმა: ვა! მეტი რაღა გინდა! ღმერთმა თავის თავად მკითხავი კარზედ მოგაყენა. ეს რის ნიშანია?

— მაშ, რომ გეუბნებოდით და არ მიჯერებდით, მაშ რის იმედით გეუბნებოდით, რომ შვილი მეყოლებამეთქი? მე რაღა ხანია გული მითხრობდა.

— მეც დიდი ხანია გული მითხრობდა, თურმე ეს ამბავი იყო. აბა ეხლა დაუდგება თვალი დავითსა, აი!

*
*
*

— რა ნაღველი აქვთ იმიტანა, რომ ავადმყოფს თავი დამანებებინეს და აგრე საჩქაროდ მიბარებენ? ჰკითხავდა ლამაზისსეულს 'გზა-და-გზა ერთი ტანში მოხრილი, პატარა, მოკუნტული, დაღმეკილი, ბებერი დედა-კაცი.

— რა ვიცი? ხომ იცი, რომ უშვილონი არიან...

— ეგ ხომ მე უშენოდაც ვიცი, რომ შვილი არა ჰყავთ, გააწყვეტინა სიტყვა ოსტატურად გამოქნილმა და ცბიერმა მკითხავმა.

სულელს ლამაზისსეულს გაუკვირდა: საიღამ იცისო!

— მაშ ქალაქში რომ მკითხავს აკითხვინებს და ეთქო, თელეთი ილოცეთო, ისიც გეცოდინება? — უთხრა გოგომა და დააცქერდა გაოცებული, ვნახოთ, რას იტყვისო.

— მაშ, ჩემო კარგო, ჩვენი ხელობა რა არის? პურს მაგითი ვჭამ და ეგ როგორ არ მეცოდინება? მიუგო ოსტატმა დედა-ბერმა ისე არხეინად, ასე გგონია, მართლა იცოდაო.

— თელეთში რომ ვიყავით, ისიც იცი?

— გეუბნები, შეილო, ჩვენი ხელობა ეგ არის-მეთქი. მაგითი ეცხოვრობთ, მაშ არ გვეცოდინება?

ძალიან უხაროდა გულში მკითხავსა, რომ ამისთანა სულელი გოგო შეჭხვდა, რომ ზოგიერთი საჭირო ამბავი გზა-და-გზა გამოათქმევინა. გოგოს კი საშინლად უყვირდა ამისთანა გულთა-მხილაობა ამ დედა-კაკისა. სულელს ფიქრადაც არ მოუვიდა, რომ თითონ გააგებინა ყველაფერი, — უმაგისოდ არა ეცოდინებოდა-რა.

გოგომ თავლაზედ ამოატარა მკითხავი, მკითხავმა თავლის გარეშემო თვალი გადაავლო და ერთი ამოდრანტული რაღაცა შენიშნა. „ეს კარგია“, სთქვა გულში.

ცოლ-ქმარნი მოუთმენლად ელოდნენ მკითხავსა. ბოლოს მკითხავიც მოვიდა. რა წამსაც ფეხი ოთახში შემოდგა და თავი დაუქრა, მაშინათვე ოსტატურად მოფიქრებული სიტყვები მიაყარა:

— ძერას ჰკითხეს: შეიღები გირჩევენია, თუ ორი თთვის წყალ-უსმელობაო? — წყლის უსმელობაო.

ჯორსა ჰკითხეს: — შენ რაღაო? — უშვილობაო. თქვენ-
თვის არავის უკითხავს და რატომ უვილი არა გყავთ?
ვინ დაგწყევლათ ოგრე?

ცოლ-ქმარმა გაოცებით ერთმანერთს შეჰხედეს:
საიღამ გაიგო ეგრე მალეო! ლუარსაბმა პირი დააღო
ჯერა, მინამ სიტყვების აზრს მიჰხედებოდა, როცა
მიჰხედა, თითქო შეშინდაო, პირჯვარი გადიწერა და
სთქვა იმ სახით, როგორც ქექა-ქუხილის დროს
ვიციო ხოლმე:

— კურთხეულ არს სახელი უფლისა. ეს რა
მესმის, თქვენი ჰირიმეთ!... დედა-კაცო! ჩვენ გულ-
ში იჯექ?...

მკითხავმა ხმა არ გასცა, თითქო ამისთანა ქე-
ბას ყურსაც არ ათხოვებო. მიუბრუნდა რაღაც
მზრუნველობით გოგოს და უთხრა:

— ჯამით წმინდა წყალი მომიტანე, ერთი შავ-
ტარა დანა, ნახშირი დი ახალი ხორბალი.

მინამ გოგო ამას მოუტანდა, ლუარსაბი და
დარეჯანი ენა-ჩავარდნილებსავით იყვნენ. ეგონათ,
რომ, თუ არ ეშმაკის მანქანებით, ამისთანა გულთ-
მისნობა არ იქნება. მოდი და ეშმაკის ხსენებაზედ
შიშისაგან ენა ნუ ჩაუვარდებოდათ!

გოგომ მოიტანა ყველაფერი. ბებერი ძირს ჩაჯ-
და. ჩააგდო ჯერ ერთი ხორბალის მარცვალი, აიღო
ხელში დანა და ნახშირი და დაიწყო ტუჩების ცმაც-
უნნი, მითამ და ულოცავს. მერე გაუშტერა თვალი
წყალსა. ჩვენი ცოლ-ქმარნი შიშით და კრძალვით
ელოდებოდნენ, ჩვენი ბედის-წერა რას იტყვისო.

— ქალაქში მკითხავთან გიკითხვინებიათ, — და-
იწყო კუდიანმა: მკითხავეიც კარგი შეგხვედრიათ,
სწორედ უთქვამს, რომ თელეთი ილოცეთო.

ეხლა კი მართლა შეშინდნენ ცოლიცა და
ქმარიცა. ერთმანერთს ყურება დაუწყეს. ამისთანა
გულთამხილაობა რომ არ გაეგონათ თავის დღეში!

დედა-ბერი ვითამ არაფერს არ ამცნევს, რაც
ძალი და ღონე აქვს აცმაცუნებს ტუჩებსა და თი-
თო ხორბლის მარცვალსა ჰყრის წყალში.

— კარგი გიქნიათ, — დაიწყო ისევ მკითხავემა:
კარგი გიქნიათ, რომ მკითხავისთვის დაგიჯერებიათ
და თელეთის სალოცავად წასულხართ. შეგეწიოთ
თელეთის მადლი! მაგრამ...

აქ სიტყვა გაწყვიტა ბებერმა: თითქო წყალში
უნდა ამოიკითხოსო, თვალი უფრო დააკვირვა.

— მაგრამ რა? წასძახეს ერთხმად ცოლმა და
ქმარმა

— მაგრამ ისა, რომ იმ მკითხავს გულთმისნო-
ბა სავსე არა ჰქონია, — ცოტა ჰკლებია, თორემ თე-
ლეთი როგორ არ გიშველიდათ, რომ გამოეცნო.

— აკი შენი ბრალიაო, დარეჯან! აღრევ რომ
პითხარი. გამოდის ჩემი ბრალი არა ყოფილა, —
უთხრა ლუარსაბმა თავის ცოლსა, მაგრამ ისე კი,
რომ გაშტერებული თვალი მკითხავისათვის არ მო-
უშორებია.

— დამაცა, რა დროს ჟგ არის. მე აქ შიში-
საგან სული მძვრება. რა ყოფილა, შენ გენაცვა-
ლე, ეს დედა-კაცი!...

ამბობდა მართლა შეშინებული დარეჯანი.

— დიად, მკითხავის ბრალია, — მოჰყვა ისევ კუდიანი: იმის ბრალია. იმას რომ მიგება ჰქონოდა, ეხლა შეილი კალთაში გეჯდებოდათ. დიად, გეჯდებოდათ, რომ...

აქ ისევ სიტყვა გასწყვიტა ხერხიანმა დედაკაცმა და უფრო გაუშტერა თვალი წყალსა. ლუარსაბი და დარეჯანი სმენად გადიქცნენ.

— დიად, თელეთი გიშველიდათ — კიდევ შეგეწიოთ იმისი მადლი — თელეთი გიშველიდათ, — გააგრძელა სიტყვა მკითხავმა ისევ თვალ-აულეებლად: რომ თქვენს სახლში ჯადო არა ყოფილიყო.

ლუარსაბმა და დარეჯანმა, შიშისაგან სულწასულთა, ერთ დროს და ერთხმად კანკალით წამოიძახეს:

— ვაი, ადრე და მალე დალუპულო ოჯახო!...

— ნუ გეშინიანთ: ეხლა ის ჯადო საშიში აღარ არის, მე ხელში მყავს.

— აბა მაჩვენე, თუ ხელში გყავს, — უთხრა ლუარსაბმა, მაგრამ, რადგანაც თითონ ეშინოდა იმისი ნახვა, დარეჯანს უთხრა: მე კი ვერ შევხედავ, მე თვალეებს დავხუჭავ და შენ გაშინჯე.

— უი, არა გეთაყვანე, შენ თითონა ჰნახე, მე დავხუჭავ თვალეებსა, — მიუგო შიშისაგან ფერ-მიხდილმა ცოლმა.

— ნუ გეშინიანთ, — დააშოშმანა მკითხავმა: განა მართლა ხელში მყავს, ჯადო თქვენს ეზოშია.

— სადა, გეთაყვანე, სადა? არიქა, ბიჭებო, მიშველეთ! დაიყვირა ბატონმა.

— თავლას უკან რომ ორმოა, ჯაღო იქა დევს... მშვიდად დაუმატა მკითხავმა.

— ბიჭებო! არიქა, ბიჭებო! აბა თქვენი კირიმეთ, ბიჭებო! თუ ბატონის წყალობა გინდათ, ბიჭებო! თუ ჩოხები გინდათ, თავლას უკან ორმოაო! არიქა, ბიჭებო! თქვენი კირიმე, ბიჭებო!

ჰყვიროდა ოთახში ზარ-დაცემული ლუარსაბი, აქეთ კიდევ დარეჯანი კანკალმა აიტანა და ტუჩები გაულურჯდა, მაგრამ მაინც კიდევ ქმარს უთხრა:

— აქ რომ ჰყვირი, ვინ რასა გაიგებს? გარედ გადი და გაგზავნე ბიჭები.

— არა, გეთაყვანე, ეხლა კი შენ გადი და მერე თუნდა ორმოცჯერ მე გავალ.

— გადი, რისა გეშინიან, ჯაღო ხომ არ დაგარჩობს, ეუბნებოდა კნეინა და თითონაც კი ეშინოდა.

— არა, გეთაყვა, შენ გადი. რა არის ეხლა, თუ ღმერთი გწამს, შენ გადი, თუ გიყვარვარ, შენ გადი.

— არა გცხვენიან, მე დედა-კაცსა მგზავნი და შენ კი ქუდი გეხუროს და კაცი გერქვას?

— რა დროს კაცობაა, რას ამბობ? სახლში ჯაღო არისო.

— მე დავუძახებ ბიჭებს, — უთხრა მკითხავმა: მაგაზედ როგორ დალონდით!

— ჰო, გეთაყვა, შენ დაუძახე, ჩვენ—ხომ ხე-
დავ—დავლონდით, შეეხვეწა ლუარსაბი: ახლა, ოთა-
ხში რომ ჩვენ მარტონი დავრჩებით, ხომ არაფერი?

— არაფერი.

მკითხავი გავიდა, ბიჭები გაისტუმრა ჯაღოს
ამოსაღებად. ბიჭებმა ბევრი უტრიალეს თავლასა და
იქ ორმო ვერა ჰნახეს. მოვიდნენ და ბატონს უთ-
ხრეს: იქ ორმოს რა უნდაო.

— ვაი, შენ ჩემო თავო! დაიძახა ლუარსაბმა:
დახე, ჯაღოს ამათთვისაც თვალი აუბამს, რა გვე-
შველება?

მკითხავმა ჩაიციანა.

— მე წავალ თითონ. მე ჯაღო თვალებს ვერ
ამიბამს, სთქვა მკითხავმა: თქვენც წამოდით, რომ
თქვენის თვალით ჰნახოთ.

— არა, გეთაყვანე, ჩვენ ისეც დაგიჯერებთ,
უთხრა ლუარსაბმა, რომ ეშინოდა იქ წასვლა: უჩვე-
ნოდ წადი, შენა ჰნახე, მითამ ჩვენ გვინახავს.

დღეა-ბერი წავიდა, თან ბიჭები წაასხა და ჰა-
ტარა ხანს უკან რაღაც ძონძები ამოიტანა.

— აქ ნუ შემოიტან—ჰყვიროდა ლუარსაბი და
თან კუთხეში იმალებოდა: აქ ნუ შემოიტან, მან-
დვე დააწვევინე, მანდვე!

ჯაღო დაწვეს. აქ

XII

მეორე დღეს გუშინდელი ბიჭები დაიბარა ლუ-
არსაბმა და ამისთანა საუბარი დაუწყო:

— მართლა ორმო იყო?

— თქვენი რისხვა არა გვაქვს, მართლა ვნახეთ,— მიუგეს ბიჭებმა. იმათ ხომ მალე იციან ამისთანაების გატანა.

— არა, თქვენის ორის თვალითა ჰნახეთ?

— ორის თვალითა, აი ისე, როგორც შენ გხედავთ, ბატონო!

— დიდება შენდა, ღმერთო! ამოდენა კაცი აქ დაებერდი და მე იქ ორმო არსად არ მინახავს!!! გაგონილა? როგორ შეიტყო? დიდი მისნობა არ უნდა ჰქონდეს!..

— მაგის ხელობა ეგ არის, შენი ჭირიმე, და იქილამ შეიტყო, მიუგეს ბიჭებმა.

— აღბად ვგრეა, თორემ... აი დალახვრა ღმერთმა! აბა თქვენ გინახავთ ვისმე იქ ორმო, ან გაგონიათ?

— რაც არ არის, რასა ჰნახავდნენ, წაიბუტბუტა ერთმა თავ-მოწონებულმა ყმაწვილმა ბიჭმა, რომელიც შორიასლო იდგა და მკლავი ხანჯალზედ ებჯინა: ერთი რაღაც გოგო-ბიჭების ნაჩიქნია და იმ კულიანმა ორმოდ გახადა. რა უკვირთ?

ეს ისე სთქვა, რასაკვირველია, რომ ლუარსაბს არ გააგებინა.

— შენ რა გენადვლება, ძმაო, წასჩურჩულა ერთმა ხნიერმა გამოცდილმა გლეხ-კაცმა: ხომ ჰხედავ— ბატონს უხარია, რომ იქ ორმოა. დაე ეგონოს, რომ ორმოა, შენ რა? შენი რისხვა არა მქონდეს,— მიუბრუნდა მერე ბატონს ცბიერი მონა: მე

იქ ორმო არც მენახოს და არც გამეგონოს დღევანდლამდინა. აი, ქიზი აქ მომიჭრია და ამოდენა კაცს ლამის სულიც აქ დამელიოს, მაგრამ ხომ მოგეხსენებათ, შენი ქირიმე, კუდიანის საქმე ეგ არის.

— განა ის კუდიანი იყო?

— მაშ? კუდიანობის ღამეს, ქიაკოკოლობას, შენი ქირიმე, გადაჯდებიან ხოლმე—აი დასწყევლოთ ღმერთმა—ცოცხზედა და თავის ბატონთან გაფრინდებიან ხოლმე. მოგახსენებენ, ჩიტურაშვილის დედა თურმე ბუხარში აძვრება ხოლმე. ცოცხზედ, როგორც ცხენზედ, შეჯდება და ჰერი ბიქო, გაუტევს ხოლმე.

— ეგ მეც გამიგია რამდენი სასწაულია ქვეყანაზედ! დიდება შენდა, ღმერთო!... გადიწერა პირჯვარი ლუარსაბმა: მაშ ჩიტურაშვილის დედასაც ეცოდინება მკითხაობა?

— განა ყველამ იცის, შენი ქირიმე! ის უფროსი რომ ჰყავთ და კუდიანობის ღამეს ძღვენი თ რომ მიდიან ხოლმე, ის უფროსი თურმე ეტყვის: შენ, მავანო, მკითხაობა მიჩუქებია შენთვის, მეორეს კიდევ ეტყვის: შენთვის—ექიმობაო. ესე გახლავთ.

— ეგრე იქნება, თორემ აბა საიდან გამოიცნობდა, რომ იქ ორმო არის? ჭკვიანი არ უნდა იყოს ის უფროსი!

— მოგახსენებენ, სოლომონ ბრძენზედ უფრო ჭკვიანიო.

— არ ეტყობა თუ! დიდება შენდა, ღმერთო

ჩემო! გადიწერა ისევ პირჯვარი და შევიდა ოთახში დარეჯანთან.

— გაიგე, დედა-კაცო, რა ამბები მოახდინა იმ უხეირო, უკბილო ბებერმა! უთხრა ცოლსა: ის უფროსი რომ ჰყავთ, იმისი პირველი კარის კაცი ეფუნდა იყოს. აი დალახერა ღმერთმა! ეს რა ვნახე, თქვენი ჭირიმეთ!

— კარგი, ნულარ მომაგონე, თუ ღმერთი გწამს! აქამდინ ტანში შიშისაგან ყრუანტელი მივლის.

— აი, გულთ-მისნობა რა არის! ამდენს ხალხს ჩემს სახლში ჭიპი მოუჭრიათ და ერთმა არ იცოდა დღევანდლამდინ, რომ იქ ორმოა, რა ქნა თქვენი ჭირიმეთ!

— ღმერთო, შეგცოდე და, იმას თუ ეშმაკი არ ეჯდა ტანში, რა ვიცი?

ცოლ-ქმარმა ეშმაკის ხსენებაზე პირჯვარი გადიწერეს და სამჯერ შეაფურთხეს ეშმაკსა.

— ეხლა კი... რა ვიცი? ეხლაც რომ შეილი არ გვეყოლოს, ერთი მეტის-მეტი ღვთის წყრომა იქნება, სთქვა ლუარსაბმა.

— ეჰ, შენც ერთი... მაგას რაღა თქმა უნდა. ისე დაჯერებული ვარ, რომ მითამ შეილი კალთაში მჯდომია. რაები არ გამოიცნო!... მოდი და ნუ დაიჯერებ.

— მაშე მეც იმიტომ ვამბობ და!... მკითხაობა რომ არ გაეჩინა ღმერთსა—ვენაცვალე იმის სიბრძნეს—რა გვეშველებოდა? ჯადოს ვილა იპოვიდა?

ორივენი ჩაჩუმდნენ და ორივენი მაინც კიდევ

გაოცებულნი იმეორებდნენ გონებაში გუშინდელს საოცარს ამბავსა. ბოლოს ლუარსაბმა ისევ დაიწყო:

— დარეჯან! წყალში ხომ არა ჰხედავდა? ჰა? შენ რას იტყვი?

— იქნება მართლა!... შენ ნუ მოუკვდები ჩემს თავს, სწორედ წყალში ჰხედავდა.

— რა ვქნა, მე კი აგრე მგონია და!

— ღმერთმან იცის—იქნება სწორედ ეგრე იყოს.

— რა ვიცი! მე კი რალაც ეჭვი მაქვს და!

— შენმა მზემ, ეგრე უნდა იყოს.

— რა ვიცი, ჩემმა გონებამ კი ეგრე გასქრა და!

— ჩემი გულიც ეგრე მითხრობს, ლუარსაბის

სიცოცხლემ!

— იმ ხორბლის მარცვალს რომ ჩაადგებდა ხოლმე წყალში და რალაც რგოლები კეთდებოდა, ის ხომ არ იყო?

— იქნება მართლა. სწორედ ის იქნებოდა.

— რა „ის“?

— შენ რომ სთქვი, „ისა“.

— აკი გითხარ! მიუგო ლუარსაბმა თავ მოწონებით, რომ მე გამოვიცანიო: სწორედ ეგრე უნდა იყოს, თორემ ის დედა-კაცი ეშმაკი ხომ არ იყო, რომ იმისთანა სასწაული მოეხდინა.

— ეგრე უნდა იყოს, მე კი—ღმერთო, შეგცოდე—ეშმაკობა შევწამე.

— შენგან არ მიკვირს! ეშმაკი როგორ იქნებოდა, რქები არა ჰქონდა. ეშმაკს რქები უნდა ჰქონდეს.

— ეჰ, განა ეგ მეკი არ ვიცი, ისე გავიფიქრე.

— ჰო, ეგ სხვა არის.

ორივენი დაჩუმდნენ, ორივენი დარწმუნდნენ, რომ, რაც გუშინ არ ესმოდათ, მკითხავს რომ უყურებდნენ, ის დღეს გამოიცინეს და გაიგეს.

— მე კი გამოვიცან, აი! დაიკვება ლუარსაბმა. დარეჯანს თუმცა ლუარსაბი უყვარდა, მაგრამ მაინც კიდევ თითონ უნდოდა, რომ გამოცნობის სახელი ამისი იყოს და არა ლუარსაბისა: კაცი, სულელი თუ ბრძენი, ყოველთვის თავ-მოყვარეა.

— განა, რომ მდომებოდა, მე კი ვერ გამოვიცნობდი, მიუგო დარეჯანმა: არ მინდოდა, თორემ გუშინვე გამოცნობილი მქონდა.

— ახლა მაგას დაიჩინებ.

— ლმერთმანი, რომ ასეა.

— ეჰ, შენ ხომ კაცი ვერას დაგანახვებს და! თუნდ სოლომონ ბრძენი მოვიდეს, მაშინვე ეტყვი: მე შენზედ ჰკვიანი ვარო. ახლა რა არის, ერთხელ მე დამითმო. უცხო ხომ არა ვარ, შენი ქმარი ვარ.

არ ვიცი, დარეჯანმა დაუთმო, თუ არა, ეს კი ვიცი, რომ ლუარსაბს ძალიან ეწყინა, დარეჯანი რომ შეეცილა.

XIV

მკითხვემა მეტად მტკიცედ დააჯერა ცოლ-ქმარი, რომ შვილი ეყოლებათ. ამ იმედს მცირელი ექვიც არ შეურყევდათ. ამ დაჯერებამ იქამდინ მიადწია, რომ ერთს მშვენიერს დღეს დარეჯანს ეჩვე-

ნა, ვითომც მუცელში ყმაწვილმა გაუჩუჩუნა. რასაკვირველია, გახარებულმა კნენინამ მაშინვე ლუარსაბს ახარა.

— მარჯლა გაიჩუჩუნა? წამოიძახა სიხარული-საგან გონება-მიხდილმა ლუარსაბმა.

— რას ამბობ, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი!.. დარბაისელი დედა-კაცი სიხარულისაგან კინალამ არ შევხტი, მაგრამ მომაგონდა, რომ მუცელი წამიხდებოდა-მეთქი, — და შენ მაინც კიდეც არა გჯერა.

— უი, შენ კი ჩაგეკონე მაგ გემრიელ სულ-შია! ბარაქალა, რომ არ შეხტი, თორემ მუცელი წაგიხდებოდა. იმ სიხარულში ეგ როგორღა მოგაგონდა! მე—კი მე და ჩემმა ღმერთმა—შევხტებოდი, მერე ისე შევხტებოდი, რომ დავცემულიყავი, კიტრსავით გავსკდებოდი. დაუდგეს თვალი დავით-სა! ფერხული აბა ეხლა დაუაროს, აი! მაშ დღეს მე და შენ ერთი კაი ქეიფი გავწიოთ, ერთი კაი წითელი ღვინო ავახდევინოთ, რომ შეილის სადღეგრძელო დავლიოთ. ურაა! დაიყვირა ლუარსაბმა და, რადგანაც გულდაღმა იწვა თავისებურად ტახტზედ, ერთი ფეხიცი აიშვირა მაღლა და მანამ „ურა“ არ გაათავა, ფეხი არ ჩამოუღია.

ეს ამბავი სადილობის დროს მოჰხდა. აახდევინეს წითელი ღვინო. ცოლ-ქმარნი, დაჯერებულნი, რომ მემკვიდრე ეყოლებათ და დავითიანთ შვალე-ბი დაუდგებათ, სადილზედ გამხიარულდნენ. ნამეტნავად ლუარსაბი შექეიფიანდა და კარგად გამოიბრუეა. ელისაბედი ამბობდა, რომ ვითომც დარე-

ჯანსაც უყვარსო ღვინის სმა. ეს კი ვიცი, რომ იმ სადილზედ ამანაც გადუსო ორიოდ ჭიქა. ლუარსაბმა სამი ჭიქა ერთად ჯერ არ დაბადებულის შვილის სადღეგრძელო გადაჰყლაპა და ალავერდი დარეჯანთანაც მივიდა. დარეჯანმა, თუმცა ესეც ჩაღლეული იყო, მაგრამ დედა-კაცობის პატივი შეინახა და, ჭიქა თუმცა ჩამოართო, სულ არ დალია.

— დალიე, შენ გეთაყვანე! ეუბნებოდა მთვრალი ლუარსაბი: ახლა ქეიფს ნუ წამიხდენ. ჩვენის შვილის სადღეგრძელოს როგორ არა სომ? თუ მე და შენ არ დავლევთ. მაშ ვინ უნდა დალიოს? ღმერთი გვიწყენს, იტყვის: მე შვილი მივეცი და ისინი სადღეგრძელოსაც არა სმენო. ნუ აწყენინებ მოწყალე ღმერთსა, ძლივს კაი თვალით არის ჩვენზედა. მეც ქეიფს ნუ წამიხდენ. დალიე, გეთაყვანე!

უთხრა და მიაწოდა ისევ ჭიქა.

დარეჯანმა ჩამოართო ჭიქა, მაგრამ ისეთის მორცხობით, ისეთის თვალების ხამხამით და გემრიელ ღიმილით, რომ მე მაშინვე მივხვდი, რომ კნენია უამისოდაც გადაკრულია. ჩამოართო და გადაჰკრა. სასაცილო რამ იყო კნენია: ღვინო თან-და-თან ეკიდებოდა, ლოყები აუხაშხაშდა კიდევ, ტუჩებს ღიმილი მიეკრა ზედა და აღარა ჰშორდებოდა. ქვევითი ტუჩი ძირს ჩამოეშვა და დორბლმა დენა დაუწყო, თვალები აემღვრა და თავისთავად ეხუტებოდა, — ერთის სიტყვით, დარეჯანი ქეიფზედ იყო. ლუარსაბიც დაიძვრა. მიუშვა აღვირი ღვინოსაგან მოდუნებულს

ენასა და მოჰყვა უგზო-უკვალო ტიტინს. დარეჯანი სულ თავს აცანცარებდა და შესცინოდა.

— ვენაცვალე კახეთსა! აშობდა მთერალი ლუარსაბი ენა-დაბმით: ვენაცვალე! ეგ რომ არა ყოფილიყო, არც კახური იქნებოდა. მაშინ მე რაღა კაცი ვიქნებოდი? ჩემს გათქმულ სახელსა მაშინ ვინღა მოიგონებდა? დღეს თუ ლუარსაბის სახელი იხსენება. სადმე, ღვინის მადლობელი უნდა ვიყო. თუ კაცი ვარ მე დღეს, აი ამ შავის ყურძნის წვენითა ვარ. კაცი ჩემოდენას საქართველოში ორიც არ დაღვეს, დიდი მსმელი ვარ. მე რომ სიმღერა ვიცოდე, მთელის კახეთის ღვინო არ მომერგვა. ეს არის, რომ არ ვიცი და! სიმღერა ღვინოს ანელებინებს და! თორემ სხვაფრივ რა მიჭირდა: ფაშვი კი მსმელია მაქვს, აქ თუნდა ოთხი ჩაფი ღვინო ჩაეტევა. ხომ გახსოვს ის იმერელი? აი, რომ მოვიდა, დადიანის „პოვერნია“ ვარო? „პოვერნია“ კი არა, — შენც არ მამიკვდე — ის ძალად გამოგზავნეს იმერლებმა: აბა წადიო, კახეთში ერთი დღეი კაცი არისო, ლუარსაბ თათქარძე, ოღონდ ის კი დაგვითვრერო და ნახევარ იმერეთს შენ მოგცემთო. ახლა იმან მე რომ დამინახა, მაშინვე მიხვდა, რა კაცი-ცა ვარ, იმიტომ „პოვერნიობა“ დაირქვა, სახელი არ წამიხდესო. კვენაში კი ნუ ჩამომართმევ და ჩემი სახელი სათათრემდ-ან არის გავარდნილი, იმერეთშიც მისულა ჩემი ქება. მაგრამ აი. ამ შენმა უხეირო ლუარსაბმა ასე გავიხადე ის ფხიკიანი იმერელი, რომ, რომ... სულ ჩემი მზე ვაფიცებინე. თითონვე თავის პირით მოთხრა: ბაყბაყ

დევნი ხარო. თითიცი მომიკაკვა და ყურში ჩუმაღ ჩამ-
ჩურჩულა: სანაძლეო მოიგეო, ნახევარი იმერეთი
შენი უნდა იყოსო. რომ მეჩივლა, რასაკვირველია,
იმ ნახევარს გამოვიტანდი, მაგრამ ჩვენი მამა-პაპის
მამულებიცი მაშინ ისე ოხრადა გვრჩებოდა და იმე-
რეთი რაღად მინდოდა? ეხლა ოხრად აღარ დაგვრ-
ჩება: ვენაცვალე შენს სტომაქსა! ეხლა მგონია,
შიგ პატარა თათქარიძე ზის და წითელ ღვინოში
ქყუპალაობს. უჰ, შენი კი ქირიმე! მოდი ერთი ეგ
ნაზი ტუჩები ამოგწუწუნო!... ახლა ეგეც ხომ შვი-
ლი გვეყოლა, აბა ეხლა მაგის ქორწილზედ ვიფი-
ქროთ. იცი, რა დარეჯან? შენ ხომ ბრძენი დედა-
კაცი ხარ და არც მე ვარ—ღვთის მადლით—სუ-
ლელი, თოთხმეტის წლისა შესრულდება თუ არა
—აბა იანგარიშე, როდის შესრულდება, მგონი ბე-
ვრი ხანი არ გასწევს, მალე შესრულდება,—შეს-
რულდება თუ არა, ჯვარიცი დავწეროთ. რაღას უნ-
და მოვუცადოთ? ახლა მაგის ქორწილში ლეკურს
არ ჩამოუვლი? მე კი—ღვთის წყალობა შენა გაქვს
—ასეთს ბუქნას დავუვლი, რომ იქაურობას სულ
მტვერი ავაღინო... ახლა იმ იმერელს, რომ ვაჯო-
ბე, იცი, რა ვუთხარი? წადი-მეთქი! სადაც შენი
სთქვა, იქ ჩვენიცა სთქვი-მეთქი, —და იმერლებსაც
უთხარი, რომ, რაც თქვენ კრიკინას წვენი გამოუ-
ვა, ერთ „ყლაპად“ არ მეყოფა-თქო და „ყლები“
კი კიდევ თქვენზედ დარჩება-თქო. აი ამისთანა კა-
ცები ვართ კახეთში-მეთქი. მაშ?... თუ ღმერთი
გწამს — კარგად არ მითქვამს?

— კარგად და პატიოსნად.

— მაშ, ზოდი ერთი კიდევ ამოვწუნო ეგ შენი მარწყვი ლოყები. ახლა, დარეჯან, შეილის ქორწილში ლეკურს არ ითამაშებ?

— რატომ.

— ჰო, გეთაყვანე! მოდი, იცი, რა ვქნათ? მითამ ეხლა ქორწილია: აბა ერთი... ერთი შენებური დიდოური... მე „განდილურს“ დაგძახებ. თუ გიყვარდე, აი! მითამ ქორწილია. თუნდა ლეკური იყოს, ჰა! მე „პაწაწინა ნიგვზის ტოტს“ დაგძახებ. ჰა და პაწაწინა ნიგვზის ტოტი! ჩუპრი-ჩუპარ, ჩუპრი-ჩუპარ, ჩუპრი დარეჯანსა!... ურაა!... აი გიდი!... ქული ქერში!... კახური კა... ცის... ჭი... რი... იი... შეე... ჩა... აა... რაკ... რაა... კეებს.. კუ... უუ... ლა... საა!... იმ იმერელსაც... კაი... საქმე... დაემარ... დავითსაც... თვალიმც... გამოს... ძრო... მია .. ურაა!

ყროყინებდა სიმღერის ხმაზედ გაბრუებული ლუარსაბი, ჰბოდავდა რალაკვებსა და ამ ბოდვაში ჩაეძინა კიდევცა.

XIV

აღარ გაათავებ? მკითხავს მოწყენილი და იქნება გაჯავრებულაც მკითხველი. როგორ არა? გავათავებ, მაგრამ იცით რითა? იმითი, რომ ლუარსაბის ბედნიერებაც დაირღვევა. თუ მაგისტანა მტკიცე ბედნიერებაც დაირღვევა, მაშ რალა ყოფილა

მაურღვეველი ქვეყანაზედ? დაიძახებს ჩემთან ერთ-
ხმად დაღონებული მკითხველი.

მარტო ქვეყანაა, მკითხველო, დაურღვეველი,
და ერთი ლამაზი, გონიერი ქართველის ანდაზა: „ის
ურჩევნია მამულსა, რომ შვილი სჯობდეს მამასა“,
თორემ „ნუ დააგდებ ძველსა გზასაო — ეს ჩინეთი
დამ შემოგვეპარა და რასაც ჩინეთის ფერი ადევს,
ის, რასაკვირველია, დაირღვევა ღვთისა და თქვენის
წყალობითა, ჩემო ძველის გზის მოყვარევ, მაგრამ
მინც კიდევ საყვარელო ქართველო!..“

გაიარა რამოდენმა ჟამმა და წუთის-სოფლის
დაუდგრომელმა ბრუნვამ ბევრი რამ გამოსცვალა
დედამიწის ზურგზედ. ამათ შვილი არ მიეცათ. და-
რეჯანმა ერთი ექიმი დედა-კაცი იშოვა და წამლო-
ბა დაიწყო. ექიმმა დედა-კაცმა ერთი რალაც წამა-
ლი მისცა, მთელი ორი კვირა ასმევდა და მესამე
კვირას კი დარეჯანს ფეხები გააქიმინა. დარჩა
ქვრივად საწყალი ლუარსაბი. წვერი დაიყენა, შა-
ვეები ჩაიცვა. თავისი ბედნიერება სულ დარეჯანთან
დამარხა. ორი სიამოვნებალა დარჩა ამ ტრიალ
ქვეყანაზედ: ერთი მადა; მეორე ისა, რომ ლამაზის-
სეული ფეხთ უჯდა ხოლმე, როცა ძილს დააპირებ-
და ბატონი, ფეხის გულელებზედ და კანქებზედ ხელს
უსვამდა და ისე აძინებდა. ესლა იყო ამისათვის
ნუგეშად, თორემ ის პატროსანი ფაშვი ჩამოებღერ-
ტა, ის ხაშხაში ლოყები ჩაუყვითლდა, ის დიდ-
რონი ძროხის ოდენა თვალები უკემურად მიელივა,
ის სამკეცი ფაფუკი ლაბაბი გუდა ლედვსავით გაუხ-

და, ამასთანაც ის თავისებური განსხვავებითი მუღა-
მი ღიმილი სახილამ დაეკარგა,—ერთის სიტყვით,
წახდა კაკალი კაცი. მწუხარებამ ესე იცის. ბოლოს,
ფერისცვალობის დღეს, რალაც ეშმაკად, ნათლიმა-
მამ ნახევარ ლიტრა კალმახი მოართვა. ჯავერისაგან
იმ კალმახს ლაზათიანად მიადლა, მოუვიდა კუქის
ანთება და ჩაჰბარდა პატრონსა.

მოკვდა ლუარსაბიცა ისე, როგორც იხოცე-
ბიან ბევრნი ჩვენგანი, რომელნიც არც თავის სი-
ცოცხლით უმატებენ რასმეს ქვეყანასა და არც თა-
ვის სიკვდილით აკლებენ.

წაიშალა ამ ორთა გვამთა ცხოვრების კვალი
დედა-მიწის ზურგზედა. რისთვის მოვიდნენ და რის-
თვის წავიდნენ? ნუ თუ ნახევარი საუკუნე იმისთვის
იცხოვრეს, რომ ოთხი ჯაქვის ფიცარი ეშუაწათ და
სამ-სამი ადლი მიწა? ან კიდევ ქვაზედ წაიწერონ
რომ „ჩუ... წლამდინ თავადი ლუარსაბი თათქარიძე
და მისი კნენია დარეჯანი ცოცხალნი ყოფილან და
მერე დახოცილან?“ სხვა ხომ არაფერი გვეტყვის,
რომ ესენი ამ ქვეყანაში ყოფილან და უცხოვრიათ.
„წამკითხველო, შენდობა გვიბძანეთო“, ამბობს იმა-
თი ქვის ზედ-წარწერილი. ნახევარი საუკუნე ამის-
თვის იცხოვრეს ამ ქვეყანაზედ, რომ ბოლოს მაინც
კიდე „შენდობა“ ითხოვონ და საბოდიშოდ გაიხა-
დონ საქმე? უფროსთაგანს ქართლის საფლავის
ქვას რომ აწერია „შენდობა გვიბძანეთო“, ეხლა მე-
სმის, რისთვისაც აწერია. მაგ შესანდობარს და შე-
საბრალისს ჩვეულებას თავისი აზრი და საფუძველი

ჰქონია, მაგრამ არ გითარგმნი კი, მკითხველო! თუ კაი გული გაქვს და გამჭრე გონება, შენც თითონ ჩემზედ უკეთესად მიხედები, თუ არა და, თქმა საქირო არ არის. ტყუილად გულს გატყენ, გაგარისხებ და ის რისხვა ისე აგიბამს თვალსა, რომ სხვას შენზედ მეტადაც რომ გული სტკიოდეს, ამას ველარ დაინახავ და იმის გულის-სატყენ სიტყვას მუხანათობაში ჩამოართმევ.

მე გავათავე და შენ, რაც გინდა, ჰქმენ, მკითხველო! გინდა იცინე, გინდა იტირე, როცა ამ ამბავს წაიკითხავ. ორივეს საბუთი ისევ ამავე მოთხრობაში გაქვს. თუ ოდესმე თვალი აგიხილებია და შენს გარშემო რაც გინახავს, იმაზედ გონება გივარჯიშებია,—ნახავდი, რომ ხშირად ერთი და იგივე საგანი ზოგს აცინებს, ზოგს ატირებს. მე მინახავს ერთი მოხუცებული, ღარიბი, შიშველ-ტიტველი ფეხებ-დახეთქილი დედა-კაცი. ვინ იცის, რა გვარ უბედურობისაგან ლოთად ჩაეარდნილიყო და ლოთობაში სამუდამოდ დაეკარგა თავისი დედა-კაცობა და აღამიანობა. მე მინახავს ის საცოდავი დედა-კაცი, ქალაქის ბიჭებს დაეჭირათ და ხუთ გროშად მთელი საათი ახტუნებდნენ პამპულასავით. მე მინახავს, რომ იმათში ბევრი იცინოდა და ზოგიერთს კი ამ საცოდავის დედა-კაცის მაგ ყოფაზედ გული უტიროდათ. ვინ იყო ამათში მართალი? მოცინარენი, თუ მოტირალენი? ორივენი, იმიტომ რომ ერთნი თვალითა ჰხედავდნენ მარტო და თვალისათვის მართლა სასაცილო იყო, მეორენი კი თვალი-

თაც და გონებითაცა. გონებას კი — ძნელად თუ გაცინება. სჩანს, შეიძლება, რომ ერთი და იგივე ამბავი სატირალიც იყოს და საცინარიც — ეგ იმაზედ არის დამოკიდებული, როგორი აგებულებისა ხარ: თუ იმისთანა გონების ძალა გაქვს, რომ რაც უნდა მწუხარე ქეშმარიტება იყოს, გულ-და-გულ შეხვდები და თუ იმისთანა გულიცა გაქვს, რომ უბედურს და გზა-კვალ-არეულს შეიბრალებ, ამისთანა სასაცილო ამბავი უფრო ხშირად უნდა გატირებდეს შენა, თუ არა და იცინე, რამდენიც გენებოს. იცინე და თანაც გაჯავრდი ამ მოთხრობის დაჰწერზედ და მამიგონე ქორი — შენ ხომ ქორების მოგონება გიყვარს — რომ მე ვითომც ქართველობას ვლალატობ, რადგანაც იმის სასაცილო ამბავს ვიამბობ და არა ვმალავ ზოგიერთ გულმოკლე პატრიოტივით. ვიცი, რომ, ჩვენდა საუბედუროდ, თქვენში, მკითხველო, ძნელად იბოვება იმისთანა კაცი, რომ მართალს სიტყვას გონება გაუსწოროს. ვიცი ეს და მაინც კიდევ პირში — როგორც მოყვარე — გეტყვი, რომ ლუარსაბი და დარეჯანი შენს კალთაში დაბადებულან და შენის ძუძუთი გაზდილან. გინდა მიწყინე, გინდა არა. თუ იმათ დასცინებ, მითამ შენის თავისთვის დაგიცინია, თუ დასტირებ — ეგ კაი ნიშანია: სჩანს, სწუხარ, რომ ამისთანა ნი ვართ, სჩანს შენის თავის გასწორების განზრახვამ ფრთა აიბა. ღმერთმან ქმნას, რომ ეგ აგრე იყოს.

მე თუ შენ მიყვარხარ, მკითხველო, იმისთვის მიყვარხარ, რომ იმედი მაქვს ეგ გასწორების გან-

ზრახვა, დღესა თუ ხვალე, შენში გაიღვიძებს. ამ იმედს ნუ წაგვართმევ. ნუ იფიქრებ, რომ ამ მოთხრობას შენი გაჯავრება უნდა. ამას მარტო ის უნდა, რომ შენ დაგანახვოს—რამოდენადაც შეძლება აქვს—შენი ცული, შენი ავი, რომ იცოდე, რა გაისწორო. მინამ სარკეში არ ჩაიხედავ, ან სხვა არ გეტყვის, ხომ ვერ გაიგებ, რომ პირზედ ურიგობა რამ გატყვია? ეს მოთხრობა სარკე იყოს და მე—თუ გინდა—მთქმელი ვიქნები. დააკვირდი, იქნება გენიშნოს რამე. ესეც იცოდე: მარტო შენი მტერი დაგიმალაფს, შენს სახეზედ რომ ურიგობა ჰნახოს რამე, მოყვარე კი მაშინვე სარკეს მოგიტანს, რომ გაისწორო და ხალხში არ შერცხვე. მეც მოყვარესავით გექცევი, —სარკე მოგიტანე, ამაზედ როგორ უნდა გამიწყრე?! რა ვუყოთ, თუ ეს სარკე გაბზარული გამოდგება და შიგა-და-შიგ ლაქებიანიცა? რაცა მქონდა, ის მოგართვი, როგორც შემემლო, ისე დაგეხმარე. თუ მაინც და მაინც წყრომას არ დაიშლი, შენი ნებაა. მე შენის წყრომისა არ მეშინიან. მაშინ მხოლოდ დაველონდები, რომ შენშიაც მოვტყუვდი; რომ შენ ის არა ჰყოფილხარ, რაც მეგონე. მაშინ გულ-ხელ-დაკრებილს ესლა დამრჩება სათქმელად: მე მიყვილია და გათენდება, თუ არა — ეგ ღმერთმა იცის! წყრომა კი რომ არა ყოფილიყო, ეგ გათენება, ჩვენც კარგად გვეცოდინებოდა, როდისაც იქნებოდა!...

სხვაფრივ მშვიდობით ბძანდებოდეთ და შენდობით იხსენიებდეთ მონასა თქვენსა....

III

შეამოწირული წიგნები:

- 1) Законы царя Вахтанга . . . . . 3—50
- 2) ქილილა და დამანა, ვახტანგ მეფისა . . . . . 1— „
- 3) ვეფხის ტყაოსანი სურათებიანი, გამ. ქართველი-
შვილისა . . . . . 10— „
- 4) საქართველოს ისტორია, ვახუშტისა . . . . . 1—50
- 5) ლექსები ვ. ორბელიანისა . . . . . —60
- 6) შექსპირის დრამები, ს. ყიფიანისა . . . . . —20
- 7) ქართლის ცხოვრება, მ. დედოფლის ვარიანტი 3— „
- 8) სტატისტიკური ცნობები საქართველოს შესახებ
მე- XVIII საუკ. . . . . 2— „
- 9) შალვას თავგადასავალი, პ. ცახელისა . . . . . —15
- 10) გამზრდელი, აკაკისა . . . . . — 5
- 11) თამარ მეფე, აკაკისა . . . . . — 5
- 12) კოპერნიკიდან დარვინამდე, არ. ფეტერისა . . . —10
- 13) მოდა, აკაკისა . . . . . — 5
- 14) მარო, დ. მაჩხანელისა . . . . . — 3
- 15) პატარა კრებული ლექსებისა . . . . . — 5
- 16) პოემების კრებული . . . . . — 5
- 17) ნათელა, აკაკისა . . . . . —20
- 18) უკვდავი სარდალი . . . . . —10
- 19) სურათი თამარისა . . . . . — 5
- 20) ნატერის თვალი, ა. დიუროსი . . . . . —40
- 21) საერო დღესასწაული, (რ. ერისთავის იუბილეს
გამო). . . . . —25
- 22) Ираклий II, Натроева . . . . . —20
- 23) დასტურლამალი . . . . . 1—25
- 24) არსენას ლექსი, პ. უმიკაშვილისა . . . . . — 2
- 25) შილერის პოეზია, ი. გომართელისა . . . . . —20
- 26) ვაშლისა და ხეხილის მუმლი, მ. ქარცივაძისა . . . — 5
- 28) ნაყოფის ჭია, მ. ქარცივაძისა . . . . . — 3
- 29) Грамоты XVIII столѣтiя, Цагарели . . . . . 1—50
- 30) ქალი დ მისი დანიშნულება, ა. ტატუნაშვილისა —20
- 31) მთიულეთი, ა. ფრონელისა . . . . . —40

33) ნუ მღერი ტურფავ, ფ. ქორიძისა	—20
34) ნაწყვეტები პოლიტიკურ ეკონომიიდან, ა. წულუ- კიძისა	—50
35) ოქროს მოყვარულები, ცშოკესი	—15
36) რუხი მგელი, გ. წერეთლისა	—15
37) რვეული	— 4
38) რუსულ ქართული ლექსიკონი, ჩუბინაშვილისა	2—40
39) რობინზონ კრუზე, თარგმანი	—30
40) სალამური, ზ. ჩხიკვაძისა	— 25
41) საყმაწვილო მოთხრობანი ეკ. გაბაშვილისა	—30
42) სვიის გვირგვინი, ქ. შმიდტისა	—15
43) საყვარელსა განმაშორა, ფ. ქორიძისა	—20
44) ქართველი პოეტების რჩეული ლექსები, წ. 2	—25
45) ქართული სახალხო სიმღერები, ი. კარგარეთელისა	—50
46) ქართული სიტყვიერების ისტორია, ა. ხახანაშვი- ლისა	1—25
47) ქართული სიმფონია, ფ. ქორიძისა	—25
48) ქართველი მწერლები (სურათების ალბომი)	—20
49) ქართული ეროვნული სიმღერები, დ. არაყიშვილი- სა	—20
50) ქართული რომანსი, ზ. ფალიაშვილისა	—50
51) ყვავილთა შორის, გადმოღებული ს. შუბათელისა	— 10
52) ყოველის მხრიდან, ნ. ლომოურისა	—10
53) შინაური საქონელი, ი. როსტომაშვილისა	—15
54) შაცი შაში, ფ. ქორიძისა	— 20
55) ჩარლზ პარნელი, თარგმანი	—25
56) ცა და დეამიწა, ალ. ივანოვისა	—20
57) ცისარტყელა, (კრებული ლექსთა და მოთხრობათა)	—15
58) ქაჯანა, ნ. ლომოურისა	— 5
59) წიგნის ისტორია, დ. კარიჭაშვილისა	—20
60) წმ. ნინოს სამი სურათი, ნახატი ზიჩისა	—15
61) რჩეული ლექსები ილ. ჯაჭავაძისა	— 7

თბილისი, 1908 წელი

